

Jelenkor

E SZÁMUNK SZERZŐI:

BÁRDOSI NÉMETH JÁNOS
BERTHA BULCSÚ
BEZZEGH ZOLTÁN
BIZSE JÁNOS
BOGNÁR JOZSEF
BUZÁS ANDOR
CSEH LÁSZLÓ
FABIÁN ISTVÁN
FEKETE JÁNOS
GELENCSEI GÉZA
KÁLDI JÁNOS
KOLTA FERENC
KUNTÁR LAJOS
KULISCH MÁRIA
LANTOS MIKLÓS
LOVÁSZ PÁL
MARSALL LÁSZLÓ
MAKAY IDA
MORVAY GYULA
MEGYERI ZOLTÁN
MÉSZÁROS FERENC
NAGY ISTVÁN
NEMES ISTVÁN
PÁKOLITZ ISTVÁN
REMECZ BÉLA
SELYMES FERENC
SIMON EMIL
SOMOGYI PÁL
SOMLAI IVÁN
SZÜTS LÁSZLÓ
T. NAGY SÁNDOR
TAKÁCS IMRE
TAKÁTS GYULA
TAKÁCS ELEMÉR
TÜSKÉS TIBOR
THIERY ÁRPÁD
TILLAI ERNŐ
VAS KÁROLY
VÁRADY GÉZA
VARGA GYULA
VATA EMIL

Egyes szám ára: 8,— Ft

Új verseskötetek

a

MAGYAR ÍRÓK KÖNYVESBOLTJÁBAN

(PÉCS, KOSSUTH LAJOS ÚT 5.)

BAKÓ JÓZSEF:	<i>Két pillér közt</i>
CSANÁDY JÁNOS:	<i>Fözlúdul a táj</i>
CSORBA GYÖZÖ:	<i>A szó ünnepe</i>
DEMÉNY OTTÓ:	<i>Virág-utca</i>
FODOR ANDRÁS:	<i>Józan reggel</i>
FÖLDEÁK JÁNOS:	<i>Külvárosi kiáltás</i>
GARAI GÁBOR:	<i>Ének gyógyulásért</i>
GELLÉRT OSZKÁR:	<i>Daloló Hungária</i>
GEREBLYÉS LÁSZLÓ:	<i>Mindhalálig</i>
HÁRS GYÖRGY:	<i>A láz keresztjén</i>
HIDAS ANTAL:	<i>Néném kertje</i>
KERESZTÚRY DEZSŐ:	<i>Dunántúli hexaméterek</i>
KESZTHELYI ZOLTÁN:	<i>Én mondom tovább</i>
PÁKOLITZ ISTVÁN:	<i>Szüret</i>
PAPP LÁSZLÓ:	<i>Borkóstoló</i>
STETKA ÉVA:	<i>Az ébredés partjáig</i>
SZÉCSI MARGIT:	<i>Páva a tűzfalon</i>
TAKÁTS GYULA:	<i>Mézöntő</i>
TÓTH GYULA:	<i>Csak a tett</i>

Tűztánc

(Fiatal költők antológiája: Boda István, Csepeli Szabó Béla, Garai Gábor, Györe Imre, Hárs György, Kalász Márton, Pákolitz István, Pál József, stb.)

Versfordítások gyűjteményes kötetei:

KÁLNOKY LÁSZLÓ:	<i>Szeszélyes szüret</i>
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ:	<i>Kaleidoszkóp</i>
SOMLYÓ GYÖRGY:	<i>Szélrózsa</i>
WEÖRES SÁNDOR:	<i>A lélek idézése</i>

Jelenkor

a Baranya megyei Tanács és a Hazafias Népfront
Baranya megyei Bizottságának irodalmi-művészeti
folyóirata. 1959. február hó.

Szerkesztőbizottság: Gyenis József, Kolta Ferenc, Mészáros Ferenc (felelős szerkesztő), Pál József, Paulusz Elemér, Takács Gyula, Simon Béla, Vargha Károly.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Pécs, Széchenyi tér 16. Tel.: 25-06. Postafiók: 24.

Szerkesztőségi órák: minden kedden, csütörtökön és pénteken 17—20 óráig.

Évi előfizetési díj: 48,— Ft, példányonkénti ár: 8,— Ft. Csekkszám: OTP 349—803.

Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető bármely postahivatalnál és a Posta Központi Hírlapirodánál
(Budapest, V., József Nádor tér 1.)

Egyéni előfizetési csekkszám: 61.068

Közületi előfizetési csekkszám: 61.066 vagy átutalás az MNB 47. fióknál
vezetett egyzámlára.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza.

TARTALOM:

Somogyi Pál: Hősi napok (részletek a szerző emlékirataiból)	1
Szűts László: Ideges töprengés, Sanzon (versek)	9
Morvay Gyula: Három paripa (elbeszélés)	11
Buzás Andor: Vallomás, Kutyák, utak, legények (versek)	19
T. Nagy Sándor: Békesség (vers)	20
Marsall László: Paul Eluard, Federico Garcia Lorca (versek)	21
Makay Ida: Vallomás a versolvasásról (vers)	22
Mészáros Ferenc: A hang (novella)	23
Nagy István: Két nyár, Tizenhét atomtudós fényképére (versek)	26
Takács Imre: Vízparti elégia (vers)	27
Simon Emil: A bilgeri (novella)	29
Makay Ida: Hullt csillagok, Őszel (versek)	34
Somlai Iván: Egy tanítványom kezéről, Irodai lányok (versek)	36
Bertha Bulcsú: A hegyvidéki (novella)	37
Somlai Iván: Felfedezés (vers)	38
F. Schiller—Pákolitz István: Stuart Mária (műfordítás)	40
Kulisch Mária: Tévéton (elbeszélés)	44
Lovász Pál: A Szent Folyó tájáról (versek)	50
T. Nagy Sándor: Áldott asszonyi ének (vers)	50
Stephan Heym—Bognár József: A bolha (elbeszélés)	52
Takács Gyula: Csak rásütött, Viszi a zöld (versek)	63
Selymes Ferenc: Jelentős események, tanulságos viták a szovjet irodalmi életben	64
Takács Gyula: Egy vincellérnek szánt levélke (vers)	69
Káldi János: Balatonberényi őszvég (vers)	70
Takács Elemér: Hazatérés (elbeszélés)	72
VITA	
Gelencsér Géza: A szocialista realizmus főbb esztétikai problémái	76
Tüskés Tibor: Gondolatok egy verseskötetről	86
Bezzegh Zoltán: A fénykép szerepe a képzőművészetben	90

PILLANATKÉPEK

Thiery Árpád: Tövis nélkül? — — — — — 92

DOKUMENTUMOK

Bárdosi Németh János: Emlékeim Móricz Zsigmondról — — — — — 103

Kolta Ferenc: Garay János egyetemi székfoglaló beszéde — — — — — 110

Kuntár Lajos: Vasi mesemondók — — — — — 113

SZEMLE

Tüskés Tibor: Pécsi Múza (Fábián István) — — — — — 117

Szinnyei Júlia: A szőlőboszorkány (Várady Géza) — — — — — 120

Babics András: A komlói kőszénbányászat története (Vas Károly) — — — — — 121

A Világirodalmi Kiskönyvtár két kötetéről (Nemes István) — — — — — 124

RAJZOK, KÉPEK

A címlapon: „A néphez” Remecz Béla tusrajza

Bizse János: Sgraffito-terv — — — — — 10

Vata Emil: Tanulmányfej (szénrajz) — — — — — 20

Bezzegh Zoltán: Asztalos (tusrajz) — — — — — 35

Remecz Béla: Pihenő a külszíni fejtésen (tusrajz) — — — — — 39

Tillai Ernő: Női akt (tusrajz) — — — — — 51

Lantos Miklós: Esti fények (fénykép) — — — — — 71

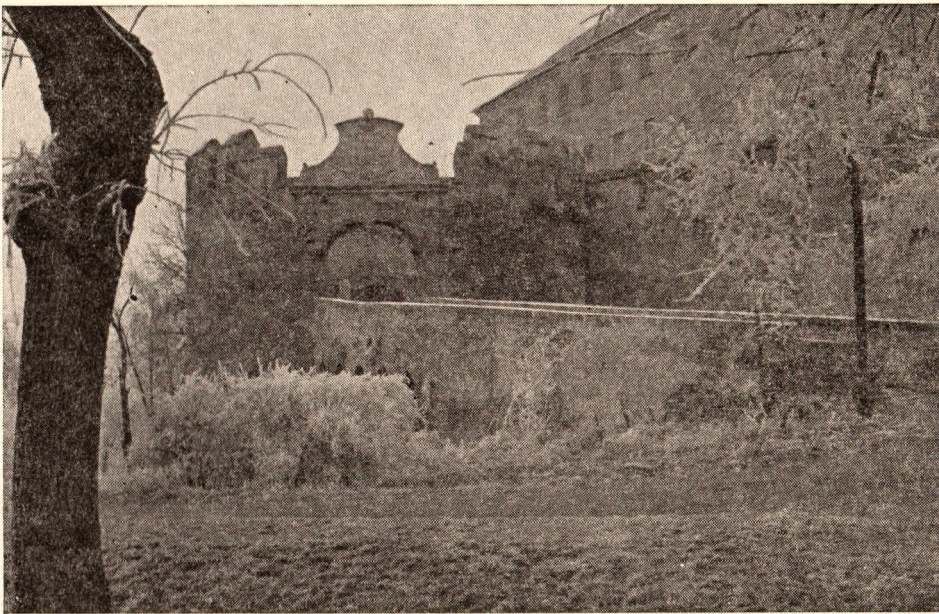
A műmellékleten (96. és 97 o. között):

Cseh László: Pécsi részlet (olajfestmény)

Megyeri Zoltán: Kőfaragó (fénykép)

Fekete János: Szőlőmunkás és Szőlőmunkásnő (terrakotta-szobrok)

Varga Gyula: Kutyaműtét (fénykép)

A siklói vár kapuja (Keserű Sándor felvétele)

Látogassa meg Baranya műemlékeit! Szállásról, információról gondoskodik, körsétákat szervez, idegenvezetést biztosít a Baranya megyei Idegenforgalmi Hivatal (Pécs, Geisler Eta u. 2. — Telefon: 14-00)

Somogyi Pál

HŐSI NAPOK

(Részletek a szerző készülő emlékirataiból)

Veszélyben a haza

A megyeháza tanácstermének bordótapétás, vénhedt falai között csend volt. Délelőtt kilenc óra lehetett. Az emelvényen a magas támlájú borszékek üresen álltak. Üresek voltak a széksorok is. A fehér ajtókon plakátok csüngtek: „Be a Vörös Hadseregbe!“, „Te sötétben bújkáló ellenforradalmár, reszkess!“ A nagy boltíves ablakokon át behatoló júniusi napsugarak rávetődtek a terem falán lévő képekre, melyek Marxot, Engelst és Lenint ábrázolták. A vezérek portréit a sugárözön kristályos fénybe vonta. Azelőtt ezen a falon a vármegye nagyjai, aranyújtásos, zsinóros díszmagyarban díszlegtek. Most helyüket a világproletariátus vezetői foglalták el. A másik falról nehéz aranykeretből Széchenyi nézte az új eszmék új embereit.

A folyosóról tanácsstagok jöttek be. Munkástanács-ülésre gyülekeztek. A Károlyi-rendszer alatt a Kaposvári Munkástanács, de a többi munkástanácsok sem voltak mások, mint kibővített bizalmi testületei a Szociáldemokrata Pártnak és a szakszervezeti választmányoknak. Így az akkori munkástanácsok nem a forradalom továbbfolytatását szolgálták, hanem: csak arra voltak jók, hogy fedjék az oroszországi proletárforradalom dicsőségéből e névhez tapadó tekintélyükkel a burzsoá kormányt. Most, a proletárdiktatúra alatt a munkástanácsokból harci és hatalmi szervezetek kezdtek kialakulni a kommunisták befolyása következtében.

A folyosóról hangok hallatszottak. Inga és Kemény léptek be. Inga hajlott-hátú kereskedősegéd volt. Kemény zömök, fekete hajú tisztviselő. Utánuk rohant be a terembe Zamek Ede, kezében újságot lobogtatott, arcán kárörvendő vigyor ült.

— Drágáim! Idefigyeljete! A legutolsó hír: „A vörös hadsereg csapatai a cseh fronton a nyolcszoros túlerő elől tervszerű visszavonulásban vannak, de hősiiesen védekeznek, és harc nélkül nem adnak fel egy talpalatnyi helyet sem“.

— Édes barátaim! Értitek, mit jelent ez? — ujjongott Zamek. — Ez azt jelenti, hogy a bolsiknak befellegzett. A cseh demokratákkal karöltve kiűtjük a fegyvert a kommunisták kezéből. És jegyezzétek meg, aki elvesztette a csatát, az elvesztett mindent. Tekintélyt, bizalmat, mindent. És aztán jövőnk mi, becsületes szociáldemokraták. Tehát édes barátaim, a helyzet a következő: lent-

ről, Szeged felől jönnek a franciák, Bácskán, Baranyán át a szerbek, Szolnok felől a románok és főntről a csehek. Kész a halálgyűrű. Egy szép napon ropp... — görcsös tenyerét összeszorította és a gyűlölettel eltorzult az arca. — Aztán jövőnk mi. Minden valamire való pozíció a miénk lesz.

— Brávó Zamek! — ujjongott Kemény. — Inga elvtárs! Érted te, mit fog ez jelenteni a gyakorlatban? Azt, hogy például ezután én, aki eddig amolyan apró kis könyvelőcském voltam a cukorgyárnak, én is leszek valaki. Ha mi jövőnk, akkor én is jövök, meg te is Inga. Van neked sejtelméd, milyen fizetést vág zsebre a cukorgyár igazgatója? Ha mi jövőnk, akkor te odajössz mellém.

— Keménykém! bárcsak a próféta volna belőled, — lelkesedett Inga.

— Halkabban, barátaim, itt a falnak is füle van, — szólt rájuk Zamek. — Szép a lelkesedés, de a győzelemnek ára van, mégpedig nagy ára. Még sok a teendőnk. De hogy mi jövőnk, az holt biztos. Ami eddig történt, az mind semmi. Mindent meg fogunk változtatni. Mindent előről fogunk kezdeni. Várjatok csak... — fejét törve fel s alá sétált. — Mi is a tennivalónk a mostani helyzetben? — Minden erőnkkel gyengíteniünk kell a frontot, — ezt már halkabban, ravasz megfontolással mondta, miközben erősen figyelte szavai hatását Inga és Kemény arcán. De mivel ők bambán helyezeltek, Zamek még nagyobb lendülettel folytatta:

— Semmiféle segítséget nem adunk a frontnak. Amit csak lehet, el kell vonni a fronttól. Ez a legfőbb tennivalónk most, megértettétek? Ezen a véleményen van a központ, Böhm Vilmos is. Ezen a véleményen van az osztrák szociáldemokraták feje, Ottó Bauer is. Tehát likvidálni a frontot. Megértettétek?

— Hogyne... izé... — dadogta Inga, félcilinder kalapját idegesen forgatva a kezében.

— De másról is van itt szó, édes, drága elvtársaim! — suttogott Zamek. — Ma reggel megérkezett városunkba Hamburger népbiztos. Úgy hallom, Nagykanizsára igyekszik. Most bent időzik Latinkánál. Biztosra vehetjük, hogy ide, a tanácsülésre is eljön. Jól rágjátok meg minden szót, ha felszólaltok. De a leghelyesebb az lenne, ha én beszélnék. — Kemény és Inga bólogattak, szólni már nem volt idejük, mert a tanácsstagok egyre jöttek be a terembe. (Egri, a tanácselnök, idősebb, ősz ember, Kohut párttitkár.) Zamek Ede is felült az elnöki emelvényre. Nemsokára csengettek és ünnepélyes ábrázattal megszólalt:

— Igen tisztelt elvtársaim! A mai munkástanács-ülést megnyitom. Napirendünkön szerepelnek a termelőszövetkezetek kérdései. Latinka Sándor elvtárs iparosítási terve. Kérdések és indítványok. Aki a napirendet elfogadja, tartsa fel a kezét. — Közömbös hangulatban, lustán emelkedtek a kezek. Most nagy reccsenéssel kitárult az ajtó, Timár sietett be a terembe.

Sokan megbámulták a viharedzett, olajbarna arcú katonát.

— Soron kívül szót kérek — tartotta fel a kezét Timár — fontos bejelenteni valóm van. — Le sem ült, a terem közepén állva izgatottan várt.

— Várjon sorjára — fordult Timár felé Kemény.

• — Mindenkinek fontos a magáé, nemcsak magának — jegyezte meg Inga.

— Nem magamról van szó — harsogta át a termet Timár érces hangja.

— Az ország, a nép ügyéről van szó. Ez pedig nem tűr halasztást.

— Halljuk!

Az elnök csengetett. — Csendet kérek! Szerintem talán az volna a leg-helyesebb, ha szavazásra bocsájtanánk a kérdést. Engedélyezik-e a tanácsstagok

oron kívül Timár János elvtársnak a szót? Igen-e vagy nem? Aki mellett van, hogy...

— Ne húzzuk az időt — szólt közbe türelmetlenül Timár — az idő sürget. Háború van, elvtársak. Arról van szó, hogy mi, a Latinka-század katonái olvasva az újságban a legújabb fronteseményeket, egyhangúlag elhatároztuk, hogy azonnal, még a ma esti vonattal kimegyünk a frontra. Elvtársak, veszélyben a proletár haza! Veszélyben a szabadság! A nemzetközi burzsoázia által támogatott cseh és román csapatok meg akarják szállni a mi földünket. El akarják rabolni búzáinkat, rozsunkat, kenyereinket, erdőinket, mindent. Aki ezt ölbetett kézzel nézi, az vagy gyáva, vagy áruló. Mi kimegyünk a frontra még ma. Állítsanak helyettünk más fegyveres erőt a belső védelemre, van itthon elég ember.

Dörgő taps közepette ült le Timár.

— Testvérek! — nyújtotta kezét Zamek. — Én átérzem Timár elvtárs minden szavát. A lángoló munkásifjúság szava és cselekedete ez. Szép, nemes és lelkesítő. De, édes elvtársaim, hiányzik belőle a józan megfontolás, a higgadt bölcsesség. Szép nyugodtan nézzük csak meg, mit is akarnak ők, mit akar a Latinka-század: kimenni a frontra. Itthagyni a várost, itthagyni a megyét. Egy ilyen komoly, megbízható, tekintélyes véderő! Elvtársak, ez azonos az öngyilkossággal. Nézzük csak meg, mi is az a front: katonák nagy-nagy tengere. Mit jelent drága testvéreim a fronton pár száz ember? Annyit, mint pár cseppnyi víz a tengerben. Városunknak, megyénknek egyetlen vasszilárd védereje, tudjuk jól, a nagyszerű Latinka-század. Elvtársak, — fordult Zamek túlédés ábrázattal Timár felé — szívünkkel, lelkiünkkel egyek vagyunk a fronttal. A szívünk velük vérzik, de Somogyország vasöklét ne kívánják el tőlünk, — szavalt Zamek a műérzékenykedéstől remegő hangon. — Nem adhatjuk. Én amellet szavazok, hogy a Latinka-század maradjon itthon.

Nagy taps közepette, győzelmes ábrázattal foglalt helyet.

Varga Péter, a vasöntő emelkedett szólásra.

— Szép, szép elvtársaim, szép a szó — kezdte higgadtan Varga —, de azért Zamek elvtársat én megsem értem. Nem értem, mert a múltkor, alig pár héttel ezelőtt, éppen ebben a teremben, a sárga földig lepocskondiázta a Latinka-századot. Emlékszik rá, Zamek elvtárs? Amikor a Latinka-századbeliek összeszedték a tuszokat? Barbároknak, vad terroristáknak nevezte őket, mert ott, ahol kellett, nem bántak kesztyűs kézzel a burzsujjal. Azt mondta akkor Zamek Ede, hogy a Latinka-század szégyenfoltja a városnak és a megyének. És most az éig emeli őket. Hát én ezt, az én egyszerű proletár eszemmel nem tudom fölérni. És nem is tetszik nekem az ilyen viselkedés, az ilyen köpönyegforgatás. Én a magam részéről amellet vagyok, hogy igenis menjen ki a Latinka-század a frontra. Jómagam is velük megyek.

Amikor Varga leült, sokan megtapsolták.

— Kedves Elvtársaim! — állt fel pislogva, nyájas mosollyal, szót sem kérve Kohut, a titkár. — Mi sem természetesebb, mint az, hogy Timár elvtársnak igaza van. De semmi ellentmondást nem látok Zamek elvtárs szavaiban sem. A múltban kritizálta a Latinka-század cselekedeteit, és ma, ime, megállapítja, hogy használt a kritika. Ez a dolgok természetes folyása. Ami tegnap hibás, vagy gyenge volt, vagy túlzó, az ma éppen az elvtársias bírálat következtében: jó, helyes, szükséges, sőt igaza van Zameknek, nélkülözhetetlen. Mert értsük meg, kedves tanácstagok, nemcsak külső ellenségei vannak a diktatú-

rának, de tele vagyunk belső ellenségekkel is, igen veszélyes, sötétben bújkáló ellenforradalmárokkal. Itthon is, itt is a közelben, megyénkben, városunkban — és bocsánatot kérek, ki kell mondanom — talán még köztünk is akad ellenség. — Kohut apró szemét összehúzza körülnézett. — Biztos erő, a mi vasöklünk, a Latinka-század. Nem, elvtársaim, a párt nem egyezik bele, nem egyezhet bele! Rendkívül hibás lépésnek tartanám, ha Timárék kivinnék a századot a frontra. Ők a mi fiaink, vérünkbeli való vér. Ismerik az itteni népet, ismerik a megye minden zeg-zugát. Égető szükségünk van rájuk, tehát itthon maradnak.

Kohutot is megtapsolták.

— Emberek! — pattant fel ingerülten Timár. — Amíg mi itt üres frázisokat pufogatunk, az ellenség előretör. Amíg mi itthon kukoricázunk egymással, testvéreink a vérüket ontják. Hát nem értik meg, hogy sem Zamek, sem Kohut szép szavakkal nem verik vissza az ellenséget? Hát nem értik, hogy oda erő kell? Hát nem értenek meg minket?! — mondta szinte kétségbeesetten. — Hogy magyarázzam?... Hát...

Ebben a pillanatban Latinka Sándor és Szalma István léptek be a terembe. Suttogás vonult át a termen... „Latinka, Latinka“...

Timárnak, amint meglátta Latinkát, kiderült az arca, és lelkesedve felkiáltott:

— Ejnye, soha jobbkor!

Latinka és Szalma közeledtek az emelvény felé, s kezét fogtak a tanács-
tagokkal.

— Szóljon egy szót Latinka elvtárs — folytatta izgatottan Timár. — Mit tegyünk, kinek van igaza? Helyes-e, hogy a Latinka-század 280 embere önkéntesen, azonnal, még ma este kimenjen a cseh frontra? Vagy pedig itthon üljünk összetett kezekkel és szócsatákkal lopjuk az időt, amíg az ellenség egyre közeledik?...

Feszült érdeklődéssel várta Latinka választát, vele együtt várakozóan, tüfűtött csendben várt az egész terem.

— A dolog egyszerű — kezdte nyugodtan Latinka. — Ma Magyarországon első a front. — Határozott szavaiból az ügy súlyossága érződött. — Most beszéltünk Hamburger elvtárral. Éppen erről a kérdésről! A proletár haza veszélyben van, — válaszolta — a románok és a csehek előretörnek. Sorsunk, a diktatúra sorsa, a fronton dől el. Minden jóra való magyar embernek, aki szereti hazáját, népét, szabadságát, aki elbírja a puskát, a fronton van a helye. Az idegen rablók csak a páncélöklőtől félnék. Mutassa meg a magyar proletárság, hogy ökle páncélos, és hogy öklében fegyver van, mellyel a rablókat ki fogja kergetni.

Helyeslem Timár javaslatát — folytatta Latinka — és kibővítem azzal, hogy rögtön lássanak hozzá, szervezzenek maguk helyett fegyvereseket, akik itthon fékentartják a megbúvó ellenséget, szervezzenek megyeszerte és a városban is becsületes munkásokból, paraszt-proletárokból munkás-zászlóaljokat. Minél gyorsabban ki a frontra! Mert a családunk, a gyermekünk boldogsága, jövője dől el a fronton. Ne vesztessük az időt, ma a pillanatok is sokat jelentenek...

Lakodalom

A finom cseresznyefa bútorok között, a nagy csillár nappali fényénél az úriszoba új gazdái lakodalmi vacsorára készülődtek. A lakást pecsenye- és sült-tészta illat töltötte be.

— Mindig mondtam, hogy a hosszú udvarlásnak lagzi lesz a vége, — jegyezte meg a szomszédasszony asztalterítés közben.

— Iszen igaz, ami igaz Kissné — motyogta Gulyás bácsi, ki a fia lakodalmára jött be a faluból, és az asztal körül ügyetlenkedett. — Pedig én már szinte nem is akartam elhinni.

— Dehogynem hittem el — szólt közbe rosszállólag Gulyás néni. — Vetek ilyet még gondóni is, iszen úgy szeretik egymást, mint a gerlicék. — Gulyás néni fekete ünneplő ruhája elé fehér kötényt kötött, és sugárzó arccal szorgalmaskodott a terítésnél.

— Ott a faluba sohase lettek vóna egymásé. Se lakásuk, se semmijök nem vót. De itt most az is van, mégpedig rőndös.

— Jó ég tuggya, hun lennének még szegények, ha Andrást be nem hozák, ő meg be nem hozza maga után a lányt is — okoskodott a másik szomszédasszony.

— Hát igaz, ami igaz, Latinka Sándor maga lépett közbe — büszkélkedett Gulyás bácsi. — Mert hát ott szógál a fijam az ő századában.

— Más is kap ám lakást, aki rászolgál. Itt van a házban a Vörös András 6 gyermekkel, meg a Sándor Lidi harmadmagával, nekik is jutott a 17 szobából.

— Iszen igaz, ami igaz, szíszeggett is ma reggel az a vén szipirtyó, fújt a gyerekek miatt, akik sipátoltak, akár az éhes malacok.

— A Balaton végett vót az egész láрма, mert oda vitték őket nyaralni.

— A Balatonra? A gyerekeket?

— Igen, oda. Mért bámul úgy, Gulyás bácsi?

— Bámul az ördög, nem bámulok én húgom, hanem örülök. Örül a szívem, hogy ezt is megértem, a szegény ember gyereke nyaraljon... Negyven éve lakom a Balatontul egy jó járásnyira, de még sohase fürödtem benne. Hogy gyühetett vóna oda a szegény ember?

— Uttyába van a szegénység a vén sárkánynak, azért prűszköl. De csak hadd prűszköljön, az most a dóga. Eleget lakta egyedül a 17 szobát — lázadzott Gulyás néni. — Azt mondják a cselédei, hogy már tíz éve nem vót fönt az emeleti szobákba. A kutya se szagol oda. Akarom mondani, az szagolja folyvást, mert kutája az van most is három darab.

Széles jókedvvel Gulyás András lépett be a lakásba. Ünnepi fekete ruhában, balkezében borosüveg, jobbával átkarolva vezette az új asszonyt. Julis egyszerű fehér ruhába öltözött. Bogárfekete szeme, fehérpiros arca ragyogott a boldogságtól. Mindkettőjüket az új házások mámore töltötte el.

Közvetlen utánuk három muzsikus.

— Sej, édesanyám, eressen el a bálba... — fordult András nótaszóval az anyja felé. — Ott mulat a babám tiszta fehér ruhába. Tiszta fehér ruha, csak a szemöldöke fekete... — Jóestét kívánok édes mindnyájuknak.

— Hát ezek minek, te gyerek? — Gulyás néni szemrehányóan nézett a fiára a zenészek miatt, de András nem felelt neki, a zenészekhez fordult.

— Lajcsikám, költözzetek oda a legszebbik sarokba és onnét csiklandozzatok a talpat.

— Jaj, de jól megy a dógod, fiam — sopánkodott még mindig Gulyás néni.

— Má mé ne menne jó? A mi világunkban élünk, édesanyám. És az egészbe az a legjobb, hogy hónap még jobb lesz. Igaz-e, Juliskám?

— Ha te mondod... — nevetett Julis.

András magához ölelte.

— Vacsorát, édesanyám a zenészeknek, mert egész nap cincogtak ám a Korona-pityóba. Urakat vigasztaltak, és úgy megéheztek, mint a farkasok.

András körülnézett.

— Nem látom anyádat és Feri apánkat — mondta Juliskának.

— Otthon duzzognak már tegnap este óta a templom miatt.

— A templom miatt? Hát még mindég?

— Édesanyám fél éjszaka sírt, szégyelli magát, azt mondja, mert ő nem így gondolta a lánya esküvőjét.

— Hanem fátyollal, pappal, ugye lelkem? — szólt közbe a kövérkés szomszédasszony.

A fiatalasszony félénken bólintott.

— Hazudjanak másnak azok, ne nekem. Sajnálom az édesanyádat, nem ő a hibás...

Csevegve, csacsogva jókedvű vendégek érkeztek, Julis barátnői. Sok boldogságot kívánva, összecsókolóztak az új asszonnyal, aztán helyet foglaltak az asztalnál. Nemsokára Nagy Ferenc, Juliska apja és Nagyné is megérkeztek. Kissé erőszakolt mosollyal köszöntek.

— Csakhogy meggyűttek! — kiáltotta el magát András. — Röpülök már a vörös borért Feri apámnak.

— Hát nem felejtetted el? — szólt utána Nagy Ferenc.

András, miután az asztalra vörös bort hozott, elkomolyodva leült Juliska mellé.

— A te barátnőid mind itt vannak, de az én barátaim csak késnek, késnek.

— Hát igaz, ami igaz — motyogott Gulyás bácsi — igyunk. Poharat fogtak és ittak. A zenészek is rázendítettek. Javában szólt a nóta, amikor belépett Timár János, Varga Péter, Ivanov és Vasziljev. A Latinka-századbeli elvtársak. Állig felfegyverzetten, menetre készen, derűs arccal.

— Jó estét!

A vőlegény felugrott az asztaltól.

— Egykomám, csakhogy eljöttetek. — Átölelte Timár Jánost. — Dráaszt-vuj Vaszilj! Varga Elvtárs! Továrís Ivanov! — Sorba ölelgette az érkezetteket, majd meglepődve Timárhoz fordult. — Mi van veletek elvtársak? Hova készültetek így föl?

Timár úgy tett, mintha nem hallaná. A vendégek felé fordult.

— A magyar vörös hadsereg nevében, különösképpen a Latinka-század nevében és a magam nevében is üdvözlöm az új párt, a két anyóst, a két apóst és az egész vendégséget.

— Köszönöm pajtás, nagyon köszönöm — válaszolt András — de nem értem, miért vagytok marsagyusztérungba, így menetre készen? A front még nincs a kertek alatt.

— A kertek alatt nincs még, meg nem is lesz, de neked ördögöd van komám, eltaláltad, hogy a frontra megyünk — nevetett Timár. — Még pedig ma este.

— Hogyan, nem értem, miről van szó? Ti a frontra mentek? És én?

— Te vőlegény vagy, pajtás, vagy ami még rosszabb, akarom mondani, még jobb, ifjú férj. Mi veled örülünk, örülünk annak, hogy végre idejutottatok. A világért sem akarjuk megzavarni boldogságtokat. De hagyjuk ezt, foglaljunk helyet és vacsorázzunk meg istenigazából az ifjú pár egészségére.

A katonák levették derékszíjukat és asztalhoz ültek.

Gulyás András Timár mellé ült.

— Komám, mondd, beszélj, mi van? Parancsnok elvtárs, miről van szó? — faggatta türelmetlenül András Timárt.

— Ma este, míg meg nem szólal a Latinka-század közös riadójele, a vilánytelep szirénája, addig vendégeid leszünk, de aztán búcsúcsókra cimborák, le az állomásra, és ki a frontra.

— Nem egészen értem, hát mi történt, miért olyan sürgős?

Timár abbahagyta az evést, komolyan, egész más hangon kezdett beszélni.

— Persze, te nem voltál itthon. Lengyeltótiiban bajlódttatok az ellenforradalmárokkal, tehát nem tudod, miről van szó. A csehek előretörték, meg a románok is. Az orosz elvtársakat tizennégy kapitalista állam hadserege támadja, rájuk nem számíthatunk. Magunkra vagyunk utalva. Nehéz időket élünk. De mindez semmi, pajtás, a szabadságunkért, szebb életünkért megbirkózunk mi minden fenevaddal. Minden erőt a frontra kell vetni. A proletárdiktatúra sorsa ott dől el. Asszonyunk, gyerekiünk, édes mindnyájunk boldogsága ott dől el, érted?

András felkelt az asztaltól és sértődötten, fájó bensőséggel mondta:

— Hát nem vagytok bajtársaim? Miért nem szóltatok nekem is? Vőlegény vagyok, igaz. Szeretem Juliskát, a világon mindenkinél jobban, ez is szent igaz. De értsétek meg, vöröskatoná vagyok, és a hazám veszélyben van!

— Nyugalom, barátom. Úlj csak le. Itthon is kell az ember. Majd legközelebb utánunk jössz. Szíves-örömet vivménk mi téged, de nem lennénk elvtársaid, ha eltépnénk az új asszonytól. Ejnye, ejnye, hát minek nézel te minket? ... Hol a bor?!

Timár poharat ragadott. — Igyunk, elvtársak, az új pár egészségére! Igyunk az új kaposvári munkásszászlóaljra és a vörös hadsereg győzelmére! Elvtársaim! A kertek alatt jöttünk. Olyan szépen érik, zöldell minden. A keceli dombok alatt olyan dús a búza, a rozs, az árpa ... jó termés lesz az idén. Ezt akarják elrabolni tőlünk, búzáinkat, kenyerünket, a folyóinkat, mindenünket. A leendő gyermekeink örömét. Nem, ez nem lesz soha. Igyunk! — Mindenki felemelte poharát. A zenészek csárdást húztak, vad, tüzes csárdást. Tácraperdültek mindannyian, még az öregek is. Csak Ivanov nem táncolt. Amikor már lankadni kezdett a csárdás, Vasziljev a zenészekhez lépett és orosz dalt diktált nekik.

— Ványka, davaj! — szólt Ivanovhoz, táncra buzdítva.

Ivanov a szoba közepére perdült. Először lassan, huncutkodva, majd egyre tüzesebben, vadul, eszeveszett jókedvvel táncolta az orosz táncot. Mindenki őt nézte. Verték a taktust a tenyerükkel. Dobbant, ropogott a padló, tombolt a tánc. Mikor a vígság a tetőfokára hágott, megszólalt a sziréna. Hívón, vészesen, egyre hangosabban szólt. A lármát, a vígságot mintha elvágta volna, csend

lett. Zene, tánc, minden elhallgatott. Pár pillanatig szinte megmerevedve álltak, majd Timár megszólalt:

— Megyünk! — felcsatolta derékszíját, feltette revolverét. A többi katona is gyorsan követte.

Gulyás András arcán, egész lényén látszott, hogy vívódik, nem tudta, mit tegyen. Szótlanul nézte Julist, majd heves mozdulattal magához ölelte és hosszsan csókolta. Kibontakozva menyasszonya ölelő karjaiból, határozott léptekkel a szoba felé ment. A sziréna még hangosabban, még hívóbban bűgött. Julis utánarohant, átölelte.

— Ne menj el! — szakadt ki belőle a szó.

Gulyás szótlanul lefejtette magáról Julis karjait és besietett a szobába.

Julis sírva fordult Timárhoz. — Elvtársak, ne engedjék el!

— Fiam, ha Istent ismersz! — könnyörgött az öreg Gulyás.

Timár határozott hangon válaszolt: — Legyenek nyugodtak, ő itthon marad.

— Nem sírni, semmi baj — vigasztalta Julist, Vasziljev.

Varga lesimította az új asszony fekete haját.

— Csak bízzátok ránk!

András katonaruhában, fegyverrel, útrakészen jött ki.

— Mehetünk!

Timár János odaállt András elé és parancsoló hangon mondta: — Gulyás elvtárs te itthon maradsz. Tudom, hogy nehéz, de ezt meg kell tenned.

— Minden erőt a frontra, mert a sorsunk a fronton dől el! — válaszolta András nagyon komolyan. Timár szavakat keresett, de nem talált. Julis kétségbeesetten fonta karjait András nyakába.

— Hát énám te nem vagy tekintettel? Énrám te nem gondolsz?

— De rád gondolok, Juliskám — válaszolta András nyugodtan, — a jövőnkre, a boldogságunkra, éppen azért megyek. — Átölelte, megcsókolta asszonyát, majd sietve a katonák közé állt, akik indultak kifelé. Az ajtóból még visszaszólott:

— Megjövünk győzelemmel!

Elsiettek.

Szüts László

Idegés töprengés

Sokszor csak ülök, semmit se téve, magamban, széken,
 vagy padon,
 parkban, vagy szobában, néha tárgyaktól körülölelve,
 néha meg szabadon
 a széles ég alatt, néha munka után, néha meg
 temérdek dolgom előtt,
 de mindig az időt észrereve, figyelve a katonás
 menetelőt:
 órák lüktetnek fülemben ekkor, s mint hatalmas dobok,
 úgy peregnek,
 és igen, az idő kis részecskéi tömött, hosszú
 sorokban mennek,
 a percek valóban zászlóaljak, hadosztályok a nehéz
 órák,
 a napok szörnyű tankok és a hetek már szinte
 atombombák.
 Elvonul az idő előttem, eldübörög a gépesített
 életem! Lám, a szerelem is, akár egy repülő süvített.
 Hogy rohan előttünk, bennünk, fölöttünk ez az
 ismeretlen
 valami! Elragad minket is. Nem ülhetünk e tétlen
 szemléletben.
 Tégy valamit! Hogy nézelődhetsz?! — mondom
 magamnak megrémülve —
 Mi lenne, ha a pék is, még a kenyeredet süti, így
 ülne?!

Medret vájtunk, akár a patak, s folyóvá hízunk az
 esőtől.
 Most a bennük lakozó széles, nagy és gyors áradás
 előtör.
 Meg nem marad, ki tétlenül ül, szemlélődni nem hágy
 e korszak,
 a paradicsomi időtlen élet gyönyörei véglegesen
 holtak.

Az idő nem repül, már nem is rohan — de száguld!
 És én riadtan kászálódok ideges, ájult
 töprengésemből. Gyorsan magamra veszem
 a mozdulatot,
 s már megyek. De még egy kicsit meg-megállok és
 hunyorgatok.

Sanzon

A parti fecskék megszöttek az alkonyt
s a vízbe, mint hálót, belévetették.
Borzoltan szálltak halvány csillagok közt
hazafelé bóklászó fellegecskék.

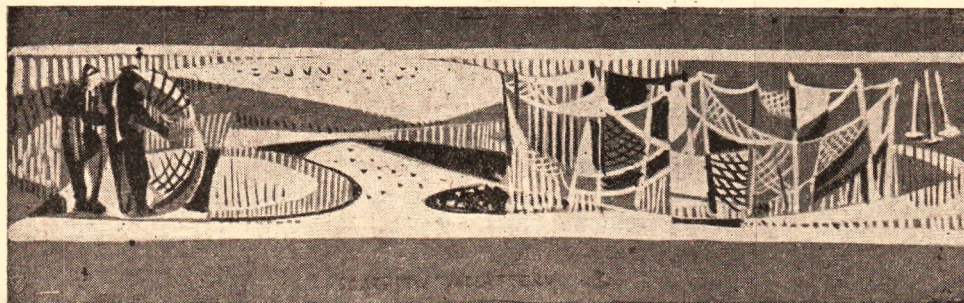
Elült a szél s a nádasok szagától
részeg békák rekedten énekeltek...
Nincs isten, aki nékem vissza adná
e pillanatot, a legeslegszebbet!

Ha volna!... Akkor mellőled felállnék
vigyázva, hogy szoknyádra ne tiporjak,
s csak állnék, magasodnék egyre feljebb,
szeliden odébb csúsztatnám a holdat.

Kezem csillag-ködök közt válogatna
— az Andromeda könnyed lendület —
hát azzal kezdeném és összeraknám
egymás után a csillag-betűket.

Összeraknám s értelmét sugározva
főnt ragyogna az égboltozaton
az a szó, az az egyetlen, amelyet
megérienének minden korokon

és minden népeken túl, amíg ember
csak él a földön, társ után epedve...
De nem mozdultam. Lent egymást kergették
a hullámok. S közénk kúszott az este.

Bizse János: sgraffito-terv

Morvay Gyula

Három paripa

Régi zsombékok helyén sarjadtak ezek a májfák, melyekre az ember csontját bizsergetően meleg napfény csurog, mivel koraósz van. Egy aranypénz perdül a föld felé, keresztül herebódázik a levelek között, a hosszú új istálló faltövében vén komondorok hevernek: hasukat nekivetik a melegnek, hadd süsse hidegedő csontjaikat.

Badár Péter, aki most a lovak mellé van beosztva, félfüllel az asszonyok zsinatolását hallgatja, de inkább ezt az ezerszínű őszt nézi, és erre, arra gondol, mindenre, ami eléadódik ebben az életben. Van mit végiggondolnia, van mire előre gondolnia. — Kaba Pali cipekedik magával és talicskával a májfák alatt, Badár Péter nézi, pipaszárával kissé elsújtja galambszárny-bajuszát, és ugyancsak pipaszárát böki kalapja alá, úgy fogadja a köszöntést. Ha már ilyen szép őszi délután van, a jókedv felfakad az emberben, kell valamit szólni egymáshoz. — Olyan falu ez, hogy itt nem mentek el az emberek egymás mellett szó nélkül. Ahányszor elmentek egymás kispadja előtt, odaszóltak:

— Kiültek?

— Ki mink — felelték. — Máskor meg:

— Viszed, Pali a kenyereket?

— Viszem. Hadd egyék a nép.

Ennyi elég is, de ez mindig megvolt. Kaba Pali tolja talicskáját, Badár Péter meg nem állja, hogy oda ne szóljon neki:

— Told a talicskát, Pali, told!

Kaba Pál, aki a falu szélén lakott, máshonnét származott a faluba, de az emberek megmosolyogták, még szívesen is vették, hogy beszédje kicsit más, mint az övék. Hadd legyen a gömbölyű dinnyék között laposabb is. — Kaba felelt:

— Toldom, toldom, Péter bácsi!

Csillogó jókedvet öntött ez a jó beszéd Badárba. Hiába, ez az élet, hogy az ember jól dolgozik, jól eszik, jól öltözködik, jól él, és jókat mond, amikor a szél összehozza őt másokkal.

Az istálló előtt az asszonyok dzsavognak, de milyen magas a kedvük! Bársony Zsófi viszi a szót. Éppen azt beszéli Vidócki Agnesnek, Bebők Erzsinek, hogy hogyan járt Kuczogi Vilma.

— Mikor még a régi világ volt, Vilma elment az intézőkhez szolgálni, az intéző meg nagy úr volt, nagyobb, mint a gróf, mert a grófnak legfeljebb

négy lova volt, de az intéző mindig hat lovon járt a szeretőjéhez. Mindig mace-rálta Vilmát az intézőné, hogy beszéljen már urasan. Ne mondja, hogy kinyér, vella, illen, ollan, hanem beszéljen finoman. Egyszer Vilma előállt, mondja a nagyságának, hogy már megtanult urasan beszélni. „No látja, lelkem, ugye, hogy nem nehéz és szép az. No, beszéljen urasan, mondjon valamit úgy, ahogyan mi beszélünk, nem ahogyan maguk parasztok hökögnek“. — „Urasan úgy mondják, nagysága, hogy a csibe zuzája és mājája“ — no, lett nagy nevetés, hogy a Vilma hogyan megadta az intézőnének. Nem is hánytorgatta fel neki többet, hogy beszéljen urasan.

Kas István, az öreg parasztnők fordult be az istállók sarkán, odaszólt az asszonyoknak és Badár Péternek: „no, ma délután nagy dolog játszódik le ezen a téren“. — Csak énnyt mondott.

A falu azonban már tele volt a hírrel: Borbiró Pál hozza be lovait a szövethetbe. — Hozta is az öreg Borbiró, de kint is állt a falu népe: nézték a két gyönyörű paripát: szőrük még a napsugárt sem bírta el, idegesen remegett finom bőrük. Fia hajtotta a két tehenet: egyik szebb, mint a másik, tőgyük nem is lódult oldalra, hiszen nehéz, sűrű tejjel volt tele, szőrükön pedig látszott, hogy nem kórót, nem ízket ettek a jászolnál. Madzagon két hízót is hajtottak: széles hátukon megállt volna a teknő is. Borbiró Pál felesége nem hajtotta az állatokat. Otthon sírt: ráborult az asztalra, és hangosan sírt, hogyhát „most mi lesz, most mi lesz?“ Két szomszédasszony vigasztalta, hogy „ne ríjj, mi lenne, semmi rossz nem lesz. Ott lesznek az állatok a többi között; a család belépett, kerestek majd, meglesztek, de milyen szépen meglesztek“. Borbiróné kiment az utcára, látta, hogy kétoldalt emberek, asszonyok nézik, amint az ura a közösbe hajtja az állatokat. Befordult, leült, és nemsokára megnyugodott.

A hosszú istállók előtt az öreg Kas István tapogott, az újságírók forgolódtak: ide szaladtak, oda szaladtak, erről az oldalról, majd amarról fényképezték Borbiró Pál lovát, jobban mondva két lovát: Gidránt és Csinost, és kiscsikáját, Babát. — „Olyan, mint egy helyes baba: gömbölyű, szép, szelíd, édes kis állat, ugribugri lovacska ez a csikó“ — mondta Borbiró, rajta maradt a név, hogy — „Baba“. „Olyan, mint a labda“ — mondta az egyik újságíró, de azért senki nem hívta a csikót „Labdá“-nak — a Baba nevet már nem lehetett elhagyni. — Az agronómus kereste Kas Istvánt, táviratot nyújtott át neki. A központ táviratban kéri, hogy Borbiró két lovát fedeztetni, szaporítani kell. Kevés ilyen két ló van a környéken, szaporodniok kell az ilyen paripáknak. Csuda?, hiszen Borbiró egyik lováért nyolcezeret fizettek, holott másnak két lóért sem adták meg a hétezerkétszázat. Egyszóval — rendkívüli két állat állt az istállók előtt. Kényesek, büszkék, remegők, orrukat a levegőbe tartó, horkoló paripák. Szépek. Erősek. Okosak. Tiszták. Szelídek és jóvérűek.

Mikor a lovak az istálló küszöbére léptek, az emberek, asszonyok elkezdtek tapsolni. — „Két ilyen paripa két kincs a szövethetben“ — hallatszott hátulról. Kas István nem tudta volna megmondani, ki mondta ezt, de úgy vélekedett, hogy Badár Erzsébet volt az.

Gidrán, Csinos és Baba becsattogtak az istállóba.

Badár Péter fogadta őket, odavezette az üres helyre, meg akarta őket kötni, de Borbiró nem engedte. „Majd én“ mondta, és Badár nem szólt. „Jó, kösse meg maga, a maga lova“.

Itt volt Borbiró Pál két lova és Kuczogi János egyik lova, a Csillag. A

másikat nem lehetett beadni: kehes volt. — A faluból sokan odamentek a nagy új istállóhoz, de nem léptek be. Badár Péter hívta őket:

— Lépijenek be. Ne álljanak kint, jöjjenek be, nézzenek csak körül. Itt vannak a lovak, látják, mindegyiknek neve van, mint mindig is nevük volt a lovaknak: Itt a Manci. Kicsit rügös ló, de amikor cseppet fáradtabban jön haza, elfelejti a rügást. Gidránt ismerik, most hozta be Borbiró bátyánk. Ez nem ló, — ez paripa. No, aztán itt van Juci is. Ez a kis sárga ló; ez sokat ér: görög, mint a görögdinnye, és jól húz, csak vigyázni kell vele: vékonyak a csontjai, olyan kisasszonyos-formájúak azok a csontok. A Csinost is ismerik, meg a Csillagot is, hát akkor nézzék meg Sárít. Ugye, szép állat lett, pedig árpaszalmán élt, de itt kivakarózott az én kezem alatt. Bandi — ez olyan se szürke, se fakó ló, de öröm vele dolgozni. Mintha mindig gondolkozna, csak lógatja a fejét, de azért vidámacska, szeretem őt. No, ez itt a Betyár, a híres Betyár. Látják, milyen magas? Olyan, mint a torony.

— Mint valami mozdony! — kiáltott fel Kaba Anna.

— Hiszen ez nem is húzza, hanem tolja maga előtt a kocsit — tette rá a szót Bársony Zsófi. — hatalmas csontú állat.

— Ez-e? Ez Afrikában szaladgált. Valamilyen bestiának a leszármazottja — mondta Vidócki Ágnes.

Betyár visszafordult, felhúzta orrát, elfintorította száját, két fülét lelápi-totta, ami azt jelentette, hogy most mindenkinek — coki!

— Ez a Deres, ez is vad, jó lesz vele vigyázni, asszonyok. Lehet, hogy seprőt ugrattak vele — mondta Badár.

— Mi az, hogy seprőt ugratni? — kérdezte Bársony Zsófi.

— A megkötött ló orra előtt égő seprőt csóválnak, attól fél, megijed, megbolondul. Olyan vad lesz, mint valami bestia a sivatagban. — Deresünk hat darab, a kesékből pedig összesen 17 van, asszonyok. No, nézzék csak meg ezeket a lovakat, hát nem szépek?

— Múzeumba valók! — nevetett Vidócki Ágnes.

— Múzeumba, az eszed tokja, te butus. Ezek lovak, nem tárgyak a múzeumban. Húzó barmok.

— Nono — vágott közbe Badár Péter: lovak, sőt, mint mondtam, egyik-másik — paripa, nem is ló.

Borbiró Pál nem ment mindjárt haza: egyenesen a borházba ment, tett-vett, kinyitott, kisöpört, megtöltött, üveget állított az asztalra, mintha valakit várt volna, de csak magában poharazgatott. A falu elcsendesült: az utcákról bementek az emberek, és azt lehetett volna hinni, hogy bent hallgatnak, holott sokan beszéltek Borbiró Pál esetét. Megvizitálták állatait, mindent elmondtak róla, hogy az öreg Borbiró az utóbbi időben mit tett, mit mondott, hová járt. Mindent latra tettek, mindent megmázsáltak.

Az őszy ragyogott, a meleg arany csurgott, a májfák levelei sebesen peregtek a még langyos földre, gyerekek kapkodták az „aranypénzeket“. — Ennyi történt ezen a napon, nem több. Kaba Pál döhögött, hogy Badár Péter hogyan szólt neki, de maga is nevetett rajta.

Három hét múlva Badár Péter besietett Kas Istvánhoz.

— Mi jót hoztál, Péter — kérdezte Kas. Péter csak hallgat, kalapját kétszer megforgatja, és nézi is, hogyan ugrál a zsíroskarimájú aratókalap a kezében.

Kas feláll, magas alakja szinte felágaskodik, megropogtatja csontjait, leteszi a ceruzát, mondani akarja, hogy elég volt mára ezekből a számokból, kérdezni akar, de amikor Péterre néz, szinte összezuhan az ember.

— Mi jót hozhattam volna, István bácsi.

Ennyi elég.

Ez azt jelenti, hogy nagyon nagy bajban jár itt Badár Péter, hallgassuk csak meg, igazítsuk el a dolgot. Kas cseppecskét mosolyog is, hiszen sokan jöttek ide. Egyik azt mondta: Kas bácsi, fogat kellene, feleségemet viszem szülni a kórházba. „Ott van két ló, kösd el, fogj be, eredj! Csak vigyázz az asszonyra!” — Bársony Zsófi is volt itt Kas Istvánnál. Neki az volt a baja, hogy édesanyja nem bír palántázni, ossza be máshová. — „Már nem bír hajlogálni” — mondja Zsófi. — „Nem csudálom, lányom — mondja Kas — utóvégre eleget szült a te édesanyád. Hányadik gyerek is vagy te? — A tizenharmadik. Kimondani is sok, nem még megszülni, lelkem. Édesanyádat máshová osztjuk be, nem fog palántálni, oda majd fiatal derekat adunk. Mondjuk Kaba Annust”.

— Noteszből fogsz beszélni? — kérdezte Kas.

— Nem. Fejből — válaszolta röviden Badár. Az öreg elnök megijedt. Lehuntya szemét, vastag ujjá az asztalon babrált, kinézett az ablakon. Kint fehér galambok suhantak az égen, behallatszott a közelben dolgozók dala.

Lassan, szépen hangzott a nóta:

„Csak titokban, csak titokban akartalak szeretni,
de a titok, de a titok ki is szokott derülni.
Megtudta az édesanyád, hogy én téged szeretlek,
kihajtatott a faluból, hogy el ne vehesselek”.

Kas István ezt a dalt hallgatta. De hiszen nincs semmi baj, dalolnak az emberek, kezük jár, nem a szájuk, szájuk csak dalol, de az a szív szava. No és messzebből a legények nótáját is behozza a lustán bókászó őszi szelecske.

„Sirat engem a madár is, értem hajlik le az ág is,
hej, de az is azért hajlik a földre, hozzám szólna, ha lehetne”.

„Nemsokára mennek a regruták” — gondolja Kas, azzal Péterhez fordul.

— Hallgatlak — mondja fáradtan.

— Ott volt maga is, amikor Borbíró sógor behozta a Gidránt és a Csinost, a két paripát, ezt a két remek jószágot. Átvettem, bekötöttem őket, a kiscsikót, a Babát otthagytam anyjánál, de most azt mondom, hogy a Gidránnak vége.

— Hogyhogy vége?

— Vége. Nem győztem eleget mondani, hogy itt az asztalfiókban a sürgöny: fedeztetni, szaporítani, vagyis őrizni ezt a jó jószágot. Nem, 15 mázsá norma helyett 25 mázsát raktak Gidránra, megszakadt az ina. Ott áll az istállóban. Leroskad. Kövérnek kövér, mivel nem bír mozdulni. Áll, eszik, éppen csak járni, szaladni nem tud.

Csinosnak meg heteken keresztül kölesszalmát adtak, attól annyira legyengült, hogy ma már nem bírt felkelni. Hozza a revolvért, Kas sógor.

— Micsodaa?

— A revolvert, István sógor. Lője le, húsát meg odaadjuk a tyúkoknak. Megdarálva nagyon is szeretik...

— És a harmadik? És a harmadik? — dőlt előre Kas, és parázsló szemmel nézett Badarra. — Mi van a Csillaggal? Ne forgasd a kalapodat, mi van a Csillaggal, kérdezem tőled!

— Valaki — ha tudnám, hogy ki! — két rúgós lóhoz kötötte be a ketrecbe. A kiscsikó a jászol alá bűjt, annyira félt, mikor a lovak összerugdalóztak. Csillag dagadt csülkökkel hever, nem bír felkelni.

Kas István idegesen, kínlódva horkant, majdnem kiáltott, hogy hát ekkora itt az irigység, a kártevés Mi ez itt, Péter, mondd meg nekem, mi ez itt? Legszébb lovainkkal tette ezt valaki! Hehh! — sóhajtott, de nem is sóhajtas, valami keserűség-kiszakadás volt ez, ami Kas Istvánból kijött.

— Borbíró Pál két lova, Kuczogi János egy lova — mondta Kas István. — Tompán, fakó színnel kongtak a szavak. A többit, a riadt szavakat, a félelmet, rettegést, dühöt és káromkodást magában folytatta. Minek azt a szájából kidörögni, mit használ vele?

Úgy kelt fel Kas István, mintha már rádőlt volna a ház: csontjai ropogtak, feje nehéz volt, lábai se nagyon engedtek a mozdulatnak.

— Ki lehet itt a kétszínkendő-ember? — kérdezte.

— Nem tudom — felelte Badár. — Ki tudja, mi van az emberekben? — Bebók Gyuri az nem lehetett, bár, mit mondok? Tíbláb ember, nekem tetszik, hogy nincs bajusza, de még bajusza-helye se. Csuda tudja, de úgy vagyok vele, hogy ismerem az embereket. Sokan még azt is halálos teherként cipelik magukkal, hogy nekik milyen nevük van. Még nevüktől is szeretnének menekülni, haragusznak apjukra, anyjukra, amiért ilyen nevet adott nekik, mint például: Ernő, vagy Illés, vagy mondjuk Eráz. — Mondanám, hogy Agócs Laci volt az a himpellér, de — talán mégse. Tévedhetek én, István bácsi. Nem mondom, olyan ember, hogy „amit meglát a két szeme, nem hagyja ott a két keze“ — de senki se látott semmit, senki nem tud róla semmi rosszat.

— Hát Üszög János? — kérdezte Kas István röviden.

Ez az Üszög, ez olyan mófó-ember volt. Vasárnap, amikor a parasztok kint álltak a ház előtt, és beszélgettek, Üszög mindig szétzavarta nyugalmaikat. Már akkor mondta Kas István: „No, jön az Üszög, köztünk van már az üszög“. — Furcsa ember volt, az bizonyos, mert mindig közbeketyogott:

— Vizes, szeles tavaszunk van — mondta az utcán Kuczogi János.

— Nem is az, hogy vizes tavaszunk van, hanem a sár, a sár. Az a kutya dolog — vágott közbe Üszög.

— Emberek, félek, hogy háború lesz — mondta 14 tavaszán Kas István.

— Nem is az, hogy háború lesz, hanem ki fog akkor szántani, ha az emberek puskát fognak kezükben tartani?

Rajta maradt, hogy „Nem is az — Üszög“. — Aztán így ugratták őt: ha meglátták, már messziről szóltak hozzá:

— Nem is az, hogy üszögös a jószág, hanem az, hogy benne van az Üszög. És nevettek, mivel ez azt jelentette, hogy az üszkös gabonában áll Üszög János.

Nagy mófó ember Üszög, azelőtt zsákot festetett meg nadrágnak, családja aludttejen élt, szőrmók-arca belefeketített az utcába és az emberek képébe.

Borbíró Pál és Kuczogi János se gyanakodott senkire. Kövülten álltak Kas István előtt. Hirtelen Kuczogi szólt:

— Kutatok magamban, kutatgatok, aztán, nini, rájövök, hogy Borbiróval egyszer láttuk, amint Űszög János a hazahordott kóróról szedte le a kukorica-csőveket.

— Hogyanhogy a kóróról szedte? — kérdezte Kas.

— A szövetkezet leszedett kóróját vágta és hordta haza, de persze úgy csinálta, hogy előbb 36 sorról leszedte a termést, 36 soron rajta hagyta, aztán az üres kórót hazahordta, de csak másoknak volt az üres kóró, neki szüretet jelentett. — Nem szóltunk, azt hittük: részes, vagy efféle kóró volt a szérűjén. Az ember nem turkál mások dolgában. Hiszen tudod.

— Tudom, nagyon jól tudom — mondta Kas.

Többet nem tudtak végezni, tehát fogták magukat és szétmentek. Mind-egyikük „űszögös“ lett, mint az utcán Badár mondta Kas Istvánnak.

Mentek a napok, felejtődtek a dolgok, mindig új események kavargtak az emberek között. Tegnap még mindenki arról beszélt, hogy a zootechnikus egyre azért küzd, hogy méheket, csakis méheket telepítsen a szövetkezet. „Már miért van maga annyira a méhek mellett?“ — kérdezték tőle. — „Azért, mert az sok pénzt hoz. Mert az tiszta munka. Azok a bogárkák csudálatos anyagot készítenek, ha akarják tudni“. — „Igaza van“ — mondta Őbiró Gergely (sokan összetévesztették őt Borbiró Pállal). — „Sokszor termés sincs méhek nélkül“. — Ezen elvitáztak két napig. Két nap múlva mindenki a gépészt nevette, aki minden hónapban egyszer-kétszer felhozta, hogy „Mi, én voltam a kizsákmányoló az én két cséplőgéppemmel? Hát nem csépeltem én el rendesen, nem tettem rendbe a falu gabonáját, mi? Hát mit tanított Marx, ha akarják tudni? Én megmondhatom, mivel én végigolvastam a könyvét. Azt taníjja, hogy mindenki abban dolgozzon, amiben volt, van, vagy lesz, és hogy mindenki termeljen, aztán adja el, ahogyan tudja... Ezt taníjja Marx, ha akarják tudni“. — Tegnap óta pedig Űszög Jánosról beszélnek: felesége a kórházban, nagyon nehéz szülése van. — „Már egy hete kínlódik szegény asszony, de nem bírja megszűlni kicsinyét“ — mondta Vidócki Ágnes. „Egy hete?“ — csodálkoztak az asszonyok. — „Egy hete. Mondták, hogy ilyen még nem is volt“.

— Nono, sok lesz az az egy hét, elég lesz egy nap is — mondta Kas István bácsi. — Űszög leverten ment Kashoz, csak úgy összevissza hajigálta ki magából a szavakat, hogy bemegy a városba: „Baj van!“ — mondta. Kas komoran felelte: „Baj az sok helyen van: nálad is, nálunk is“.

Ezeket a szavakat még hallotta Űszög, a többi már nem, mivel a kórház folyosóján találta magát, ott sétált az éterszagban. Homlokcsontján sárgán feszül a bőr, szíve veszettül verdesett.

— No? — kérdezte tőle az orvos. — Levette szemüvegét, Űszög hirtelen más arcot látott maga előtt.

— Baj van, doktor úr? — kérdezte Űszög. Az orvos már feltette szemüvegét, de előbb letörölte üvegéről a homályt. Látta a vergődő embert.

— Ahogy vesszük, Űszög bácsi. Minden emberfia tudja, hogy a szülés fájdalmas — ez baj, mint tudja, de aztán a b a b a, a baba az szép, növekszik, örömet jelent, hiszen tudja maga ezt, Űszög bácsi. Így hát — ahogy vesszük.

— A baba... — motyogta Űszög, de mi van a feleségemmel? Mentse meg őt, doktor úr! — Tudja: életem párja, velem küzdött, nem szeretném itthagyni őt az asztalon. — Levágta fejét, sírt az öreg, kalapját forgatta. Sírt, de nem törölte meg szemét, inkább a kőre pottyant könnycseppekre lépett, ne lássák, hogy Űszög János a kövezetre hullatta könnyeit.

— Tudom én, látom én, hogy van szívük az embereknek, folytatta az orvos. Maga is félti feleségét, látom én. No, ne féljen, minden rendben lesz, nem lesz baj. — Mi újság maguknál? — Hallom, hogy nehezen mennek a dolgok.

— Már mire érte ezt, doktor úr?

— Arra, hogy az állatorvos elmondta, hogy maguknál valaki három remek paripát tönkretett. A „Baba“ csikó is elpusztult, pedig anyjával együtt a szövethézet büszkesége volt. Tudja Üszög bácsi, minden csnanvalósínak szüléskor megmondom, hogy a szülés fájdalmas, de a baba az aztán szép. Így vannak maguk is a szövethézettel: sokaknak fáj, jajgatnak, de aztán, mikor egyenesbe jönnek, akkor nevetnek, még azt is kinevetik, hogy akkor jajgattak. Mint a szülő asszony, még azt is elfelejti, hogy itt feküdt, de így van ez. — Ki lehetett az a gazember, aki újságolt azokat a remek állatokat? Maga nem tudja, ki volt ez a zbojnyik?

— Kicsoda, doktorúr? Megzavarodtam, nem jól értettem a szót.

— Zbojnyik. Gazember. Ellenség, aki mindent pusztít maga körül, mint valami vaddisznó, aki kitör az erdőből, és egyenesen neki a vetésnek, kerítésnek, veteménynek, és ki vele! — Három paripa! A szövethézet, a falu, a környék büszkesége. Beszéltem Borbíró Pállal, mondhatom, hogy itt, ezen a folyosón siratta el Gidránját és Csinosát. „Doktor úr, engedje meg, hogy itt ríjak, otthon tartanom kell magamat: ne lássák, hogy gyenge vagyok“. — Bizony. Beteg volt a felesége, de meggyógyítottuk, egyben elpanaszolta az öreg, hogy mit csináltak vele.

— Kérdi tőle a gyakorlóorvos kollégám: „Mi az, bácsi, miért sír, mit sirat?“ — „Két szép állatot, a Gidránt és Csillagot“ — mondta Borbíró Pali bácsi. Ebédnél aztán rászóltam a kollégára, hogy „pajtás, jó lesz lassabban azzal az élcelődéssel, hányd-vesd meg a dolgot előbb, aztán neved“. — Bizony, Üszög bácsi. Kuczogi Jánossal is beszéltem, neki magának volt egy kis baja, nem, nem sírt, csak szomorúan ingatta fejét, és kétszer is rám szólt, hogy „ne beszéljünk róla, doktor úr, mert még ennél a nyitott sebemnél is jobban fáj“. — Nem beszéltem róla, de tudtam, hogy a sebére csak talállok balzsamot, de a belső részére nem, azt nem lehet semmiféle balzsammal megkenni. Ki lehetett az a gazember, ki lehetett? — mondta az orvos elmenőben. — Minden jót, Üszög bácsi, felesége túl van a bajon, most itt marad, aztán majd hazaviheti, de vigyázzon rá, mert nehéz és hosszú szülés volt. A maga homlokát is kiverte a víz, de az enyém is csillog. Látja? — és megtörülte fényes homlokát.

Még be sem tette lábát a faluba, már újságolták neki, hogy egyik lovát valaki villával megszúrta, beteg a ló.

— Hol szúrták meg, hol?

— Inban — mondta röviden Óbíró Gergely.

„Mi lesz ez így? Egymást pusztítjuk, mint valami elvadultak“ — gondolta, azzal egyenesen Kass Istvánhoz ment, lovakat, fogatot kért, hogy hozza beteg feleségét.

— Minden ló dolgozik, csak a betegek állnak. Ott van egy épkézláb állat, fogd be, fogj melléje egy gyengélkedőt, aztán menj. Csak vigyázz a betegeskedő állatra.

Soha nem felejt el Üszög János, hogyan fogott be, hogyan ment feleségéért a városba, de leginkább azt nem felejt el, hogy hogyan roskadt le a lábadozó ló, felesége hogyan kérlete, hogy fogja ki a lovat, várja meg, amíg embe-

rek gyűlnek össze, amíg felrakják az állatot, orvoshoz viszik, soha nem felejtik el. Ott hörgött a ló az árokparton, ott várakoztak az emberek egymásra, amíg elegendő lesznek, hogy a nagycsontú állatot kisafa, kocsirúd segítségével, kötőfékkal, hámmal, lepedővel és kabátujjal feltették egy kocsira. — „Állat, de annak is fáj“ — mondta felesége. A parasztemberek nem mondták, hogy az is állat, annak is fáj: szó nélkül megálltak, vártak, amíg hatan-heten összeverődnek, aztán feltették a lovat. Űszög izzadt, szenvedett, érezte, hogy igaza van az orvosnak — nincs balzsam a belső mardosásra. A beteg lovat elhúzták, aztán ő ottmaradt az egy jó lóval, de egyedül nem bírta a nagy sárban a kocsit húzni. Egyet gondolt, kettőt tett — a rúd mellé állt lónak, átvette mellén a hámat, és „gyi“ biztatta az egy lovat és magát. — Még bízke is volt, mikor a falu kiállt ezt a csudát nézni. Kas István is nagyot nézett, hogy mi ez? Felfordult a világ, elvesztették az emberek azt a csipetnyi eszüket? Vagy több eszük lett, mint volt? Senki sem látott tisztán: se Kas István, se Borbíró Pál, se Kuczogi János, se Óbíró Gergely, de maga Badár Péter sem, amikor arról volt szó, hogy mi volt ez?

A három paripa meggyógyult, igaz, hogy csak három ló lett belőle, de a szövetkezet elnöke, Kas István kijelentette:

— Három új lovat szereztünk, azokat kire bízuk? — Mondjatok embert, aki méltó lenne rá.

Badár Péter félénken, de azért kiejtette Űszög János nevét. — „Azért ajánlom, mivel a beteg lovat kocsira rakta, és maga állt a rúd mellé, hogy beteg feleségét is hazahozza. Ember- és állatkinélő embernek látom János bácsit“.

— Bent jártam a városban, Űszögné ügyében beszéltem az orvossal, azt mondta, hogy János rálépett a könnyére. Nem látok tisztán... de amit látok, az jó. Űszög János jó lesz a lovak mellé? Gondoljátok, hogy jó lesz?

— Gondoljuk — mondta Badár Péter és Óbíró Gergely.

— Ha ketten gondoljátok, akkor már jól gondoljuk a dolgot — mondta Kas István.

Űszög pedig ezt mondta:

— Láttam a három új lovat. Nem mondom, szép állatok, paripákat is lehetne belőlük nevelni.

— Hogyan? — kérdezte Kas.

— Mondjuk úgy, hogy... én nevelnék belőlük valamirevaló jószágokat. Nevelj! — mondta csendesen Kas István.

Mosolyogva csapott Űszög vállára, s nevetve mondta, hogy „aztán, pajtás, paripák legyenek azok a gebék!“ Űszög János pedig csak azt felelhetette, hogy azok lesznek. Felelhetette, mivel érezte, hogy tele van emberséggel, hiszen mindent visszkapott magába, úgy érezte, úgy tudta, hogy nem is a régi Űszög János beszél belőle, hanem más valaki.

Egészen új ember.

Buzás Andor

Vallomás

Kemény a csontom, nincs hűse ritkuló hajamnak,
homlokomon árnyék bogozza a szálas, fehér fényt
s szétküldi rendjén a tisztult sugaraknak.

Nem tör engem a bűn, nem lapul bolyhos erény
a kitágult világ görcsös csomói alatt,
csillag-pókok sem keritik ezüst hálójukat felém.

Mért váltanám óvó gyötrelmekre, tépném darabokra magamat?
Gyökerek szóttek e sokizű földbe, s leveleim
lélegzetére pihegnek füvek és madarak.

Nem vagyok egész, tudnom kell, szemetek jelein,
kezetek melegén fogódzkodom, nem téphetek,
csak kötözni tudok, világba ágyazottak szerveim.

Tétova szavaidra ezért vigyázok, fényes szemedre lesek.
Ne téritsen bánat, öröm könnyű szálakkal — őt érzék
kusza izom-gubanca szorítja így kezedet.

Kutyák, utak, legények

Ha megfeszülünk is

pincenyirkos-szórú kutyák

Vonyítanak s itt csak bukdosni tudunk

Fakó-göndör sörtéjük a mát

Úgy cirógatja ahogyan akarja

Nem árulunk mi olcsó tűzifát

Erőlködéstől csomós lesz a karja

Aki megtart

mert nem nézzük a mát

Csak nyöszörögve a messzeségnek intünk!

Adj ránk istenünk foltatlan ruhát

Jó bakancsot

mivel habszín az ingünk

S csomóstól követnek morgó kutyák

Éljünk mellünket fehérbe-csavarva!

Ha megfeszülünk is

Utak lesznek erre

Esők pikkelyzik a pávás szép Dunát!

Szikla-arcunkra rácsorog a szépség!

S bronztestű asszonyok lábához bukunk!

T. Nagy Sándor

Békesség

Csattan a balta, huppan a fababa

*(nyüssítve elfut a tél a szobánkból,
mint szelíd kandur, dorombol a kályha,
falon a kályharés fényjele táncol,
kiolvad az ablak kis pocsolyákba)*

Csattan a balta, huppan a fababa

*(a felpuffadt dunyha ülmosan ásít,
és tengert játszik a lábosban a tej,
a kockacukor elolvadni vágyik,
a kés álmában kenyeret szeletel)*

Csattan a balta, fát aprít nagyapa

Vata Emil: Tanulmányfej (szénrajz)

Marsall László

Paul Eluard

*Az, aki ragyogó lángot gyűjt homályos szegletekben,
hogy az eltévedt lepkéket odavonzza,*

*Az, aki veszett zsiwajban némán meghúz egy harangot,
hogy a szíveket összerezdítse,*

*Az, aki a fény dagályát először méri
és felkiált: „ő tűnőben az éjszaka!”*

*Az, aki a lélek tárnáiba üres kezekkel ereszkedik le
és három kosár gyémánttal tér vissza,*

*Az, aki két egybefont kézből kinő, mint harmadik
és úgy dalol, hogy az ajkak is összetapadnak,*

*Az, aki a szabadság virágát magából hasítja ki
és nesztelenül ülteti el minden kertben,*

*Az, aki önkéntelenül sóvá változik,
hogy az asszony a hazatérő férfi levesébe hintse,*

*Az, aki egy tavaszi estén a tömegsírok peremére lép,
hogy a halálra kinzottakat előhívja,*

*Az, aki a lehetetlent lehetével felmelegíti
és a boldogság úgy hever a küszöbre, mint jóllakott kutya,*

*Mind-mind beléd tódul és veled eggyé válik,
Te virágzó költemény, Te isteni forrás.*

Federico Garcia Lorca

*Égből letaszított angyal
lépdel jobbján olajággal,
köröskörül kicsiny falvak
viaskodnak a halállal.*

*Buzog a hold — égi forrás —
földre ömlik opál-habja,
cigányszüzek könnyes arcát
utoljára simogatja.*

*Jaj Federico Garcia!
— sír a völgyből sokszáz torok,
s lomb-ágyáról menekülnek
álombeli piccadorok.*

*Mert ki népe álmát éli
és életét megálmodja,
ott ül ő is Granadában,
csendőrök közt, megláncolva.*

*Lövés dördül — mint a sárga
citrom a méregzöld ágról,
lezuhan a fal tövébe
egy költő, s két torreador.*

*

Most baráti tornácokról

*öt kas futórózsát szednek,
s összefonják koszorúba
keresztre vert rongyos szentek.*

Makay Ida

Vallomás a versolvasásról

*Dsidának mondták sokszor — olvasom —
„A költészettől vagy részeg te már.”
Mint ezüsttükörbe nézve, vallhatom:
az én fejem is szédült, szinte fáj,
mert ittam pezsgőt metszett poharából
száz színben játszó kristályos szonettnek,
és elégiák fanyar óborától
zsong feszült drótja minden idegemnek.
Az asztal körül sokan alszanak,
néhány meg a kék füstbe bámul, ásít —
én újratöltöm most a poharat
és le nem veszem a számról halálíg.*

Mészáros Ferenc

A HANG

Kicsit gyűrötten ébredt, mert egész éjjel nyugós volt a gyerek. Megfázhatott, mert kis láza is volt, teát kellett melegíteni, s mikor már azt hitte, elaludt, azért sirt fel, mert kitakarta magát. Bosszankodva gondolt a kellemetlen éjszakára, s odaszólt a feleségének:

— Nézd meg szívem, lement-e a láza?!

Az asszony hőmérőért kotorászott, ő meg a fürdőszobában habot vert a képére és a hideg víz csobogása végleg felébresztette. Már a munkahelyén járt az esze. Gyors ütemtervet gondolt ki, bár tapasztalatból tudta, hogy valami mindig közbejön.

— Hiába — jutott eszébe — vezetni egyúttal annyit is jelent, mint igazodni az eseményekhez.

Ez a gondolat képtelennek tűnt, el is mosolyodott rajta. Aztán eszébe jutott az az ügy Horváthtal, annak is a végére kell járni. Horváthra egészen jelentős megbízatás várna, de legutóbb az a jelentés jött róla, hogy a járásban annak idején valami ellenforradalmi históriába keveredett.

— Ezt ma feltétlenül tisztázom — határozta el, miközben balkézével előre húzta jobb szájasarkát, hogy az arca gödrét is kiborotválhassa.

— Feltétlenül — ismételte önmagának és sima bőrét cirógatva farkaszemet nézett a tükörképével. Gyorsan, prüszkölve vállára csapkodta a hideg vizet és sziszegve dörzsölte vörösre a bőrét. Közben elhatározta, hogy feltétlenül kimegy ebben az ügyben a járásba... ha lesz szabad kocsí.

Ennél a „ha“-nál kicsit eltűnődött. Úgy érezte, némi igazságtalanság történik a kocsik elosztásánál, más osztályoknak mindig sürgősebb az útjuk.

Szokása szerint kapkodva reggelizett, amiért megszidta az asszony.

— Ne bánts már te is kis szívem — mondta neki tréfásan — látod, hogy azért szépen kerekedik a pocakom...

Sietett, bár volt még ideje. A kis Kálmusszal találkozott az úton.

— Jóreggelt... szervusz Márkus elvtárs — köszönt tisztelettel tudóan. Ez a szinte félénk tisztelet mindig arra ingerelte Márkust, hogy zavarbahozza a kis Kálmuszt.

— Na, hol züllöttél, látom megint átlátszó a füled — mondta neki, s a kis Kálmusz valóban zavarbajött.

— Neem — húzta a szót — nem züllöttem én, otthon voltam, kicsit olvasgattam az este, aztán...

— Ahá — csapott rá — aztán... de azt már elhallgatod, mi, kis hamis! Barátságosan hátbadöngötte, de már helyben is voltak.

Szobájában a szokott rendben várták az újságok.

— Á... — olvasott bele kajánul az egyikbe — már megint egy sikertelen amerikai rakétakísérlet... no csak próbálkozások...

Ezzel már bele is került a napi forgatagba. Az osztály egyik munkatársa jelentette, hogy már kora reggel itt volt egy elvtárs, csak az osztályvezetővel hajlandó beszélni, most mit csinájának?

— Jó — mondta kicsit bosszúsan, de hízelgett is neki a dolog — jöjjön be!

A második mondatnál már tudta, hogy jelentéktelen ügyről van szó, nem is kellene hozzá a párt segítsége, de ha már ilyen bizalommal jött ez az elvtárs, hát meghallgatta, kicsit el is beszélgetett vele más dolgokról. Szerette a legkülönbözőbb kérdésekről ilyenformán kipuhatolni a kívülállók véleményét. „Mindenkitől tanul az ember“ — szokta mondani.

Végre ezzel is végzett. Karórájára pillantott, s látta, hogy a kocsiigénnyel alighanem elkéssett. Azért még felhívta a gazdasági osztályt.

— Sajnos, már minden kocsi kifutott — jött a válasz.

— Akkor holnapra feltétlenül kérek egyet — mondta, s letette a kagylót. De nyomban eszébe jutott reggeli elhatározása és újra a telefonért nyúlt.

A központban kedves női hang jelentkezett.

— A S...-i járási bizottságot legyen szíves...

— Márkus elvtársnak ugye?

— Honnan tudja?

— Megismertem a hangját. Most is gyorsan kéri ugye, mint mindig? Meglesz...

— Hm — tette le Márkus a kagylót — megismerte a hangomat. Igaz, miért ne, hiszen annyit telefonálgatok...

Nyúlt a postáért. Levelek, meghívók... ha mindenhol ott akarna lenni, százfélé szakadhatna. No, ezek itt mit írnak? Ahá, végre csakhogy megalakítják azt a bizottságot, nagyon helyes... Hanem ennek a központosnak valahogy nagyon kedves hangja van. Olyan lágy, inkább alt színezetű... Eh, más gondom sincs, mint ezen törni a fejemet. Újra a levelekbe temetkezett, de azon kapta magát, hogy most meg a hang tulajdonosát próbálja maga elé képzelni. Milyen lehet? Alighanem szőke, fiatal, de húszon mindenesetre jóval felül. Olyan közép-termetű, hízásra hajlamos, de egyelőre még karcsú...

Elnevette magát.

— Na szép, családos ember vagyok, komoly funkcióban, aztán ilyen kis regényeken töröm a fejem. Olyan, amilyen, csak hozza gyorsan azt a vonalat.

Mintha a gondolatát találta volna el, berregett a készülék.

— Vidék — mondta a hang — tessék a s...-i jébé!

Máris a járási titkár basszusát hallotta, s pár kerek mondatban megbeszélte vele, hogy gyűjtsék össze odakinn ennek a Horváthnak az anyagát, holnap, ha kimegy, ne kelljen sokat bajlódni vele. Közben úgy vette ki a titkár szavaiból, hogy aligha lesz különösebb baj Horváhtal.

— Miért is lenne — gondolta, még beszélgetés közben — olyan becsületes képe van és a hangja is őszintén csengett...

Még néhány udvarias szót váltott a titkárral, s elköszöntek azzal, hogy holnap találkozhatnak.

Alig tette le a beszélőt, újra csengett a készülék.

— Végeztek kérem? — kérdezte a nő a központból.

— Igen — mondta, majd anélkül, hogy tudta volna miért, szinte akaratán kívül hozzátette — de azért várjon csak kicsit.

— Tessék — mondta csodálkozva a hang és várt. Pillanatnyi mély csend, csak a készülék búgott és sercegett halkán. Márkus maga is meglepődött elhatározásától, s most hirtelen nem tudta, mit tegyen, hogyan folytassa.

— Mondja csak — szólt végre — szóval ismeri a hangomat?

— Hogyne — felet büszkén a hang — ezer közül is megismerném.

— Hm. És ahhoz mit szól, hogy én is ismerem a magáét?

— Ismeri? — kicsit büszke, kicsit ijedt volt a kérdés.

— De mennyire! — bizonykodott Márkus — de látja, a nevét mégsem tudom.

— Ó, — mondta a hang komolyan — nekünk itt nincs nevünk.

— Hát akkor — mondta Márkus, mert okosabbat nem tudott — köszönöm a gyors kapcsolást, visszonthallásra.

Gyors megbeszélések következtek a munkatársakkal, különféle intézmények vezetőivel, de egész nap újra meg újra visszatért ennek a furcsa beszélgetésnek az emléke. Vitatkozás közben is azon kapta magát, hogy a fülébe cseng: „... ezer közül is...” És a hanghoz tartozó női alak is mindüntalan megjelent előtte.

— Ejnye — simogatta meg a homlokát, mikor néhány percre magára maradt — ügylátszik szabadságra kell mennem, idegeimre ment a munka. Hm. „Nekünk itt nincs nevünk...” Biztosan fontoskodott csak. Tudja, hogy pártfunkcionáriussal beszél, hát „vonalas”.

Ahhoz az intézményhez kellett sietnie, ahova Horváth kerülne, ha megfelel. Más dolgokról lesz ugyan szó, de tudta, hogy majd ezt is megkérdezik.

— Majd megmondom, hogy holnap adok határozott választ. — gondolta.

Sietett, mert nem szeretett késni, bár akadnak, akik azt mondják, hogy néhány perces késés csak használ a tekintélynek. A keskeny járdán két nő ment előtte karonfogva. Egy jóalakú szőke, ringó csipővel, s mellette kiáltó ellentétként egy töpörödött, fekete, elől-hátul púpos, akinek a nyomoréksága csak szembetűnőbb lett attól, ahogyan a magasabb szőkébe kapaszkodott. Márkus pillantása megakadt kissé a szőke ruganyos lábikráin. „Hűséget esküdtem, de vakságot nem...” — jutott eszébe egyik munkatársának a szellemeskedése. Ekkor azonban le kellett lépnie a járdáról, hogy előzhesse a két nőt, s ahogy elment mellettük, gondolataiból is hirtelen kiestek.

Néhány lépésnyire elkerülte őket és újra visszalépett a járdára.

— Hidd el nekem — mondta ekkor a kis púpos gnóm, nyilván egy megkezdett beszélgetést folytatva — nem is olyan rosszak az emberek. Némelyikük nagyon is kedves tud lenni...

Márkus fülét megütötte a hang. Hol is hallottam ezt — gondolta — olyan ismerős. Megvan! A központosnő!

Reflexszerűen fordult hátra, de a hang akkor már elhallgatott. A szőke kerek, szabályos arcába nézett egy hosszú pillanatig és a nő kellemesen ívelt szájának félmosolyával nyugtázta az érdeklődést.

— Ez az! — gondolta Márkus és kedvet érzett, hogy megszólítsa, de akkor meglátta mellette a kis gnóm visszataszító arcát és meggyorsította a lépéseit.

A megbeszélés szünetében az intézmény vezetője valóban megkérdezte véleményét Horváthról.

— Nézd — felelte neki — holnap zárom csak le az ügyét, de beszéltem vele. Becsületesnek látszik és a hangját olyan őszintének találtam... tudod, a hang, az ritkán csal...

Nagy István

Két nyár

Ez az akácos éppen úgy virít,
Mint mikor Szekér Jóska bácsi vitt
Gyerekkorom akácerdőin át,
Biztatva fáradt fuvaroslovát.
Ó, örök nyomot ejtő hangulat!
S madaraink! Még hallom hangjukat
Sóhajtó régi szilvafák alól.
Az aranymálinkó éppúgy dalol,
A cinke is úgy fújja: nyitnikék...
Ó, régi züm-züm, mézizű vidék,
Egymásba ömlő hangok, illatok,
Az ég alatt egy messzi nyár sajog,
És átsóhajt neki a mostani.
Mit változott? Próbáld kimondani!

Tizennyolc atomtudós fényképére

Üjsághír: 18 atomtudós Göttingában tiltakozott az
atomfegyverkezés ellen.

„A lélek mélyén él egy ősi szikra,
Mely igaz embert igaz útra hajt”.
Ó, messzi vágy, anyag talánya, titka!
Ti sejtitek tán, Faust mit akart.

Szellemetek a Nagy Erőt kihívta.
A Teljesség lesz-e vagy gyász-kaland
A Meghasadt Mag? S ha úgy ütne vissza,
Hogy épp Germániára hozna bajt?

Így emlékszem képeslap-arcotokra:
Max Born riadt, Hahn szinte már mogorva,
A szépfogú Weizsäcker meg nevet.

S jó tudni: a képeslap-arcokon túl
Az ember él, a szája szóra mozdul,
És él, és győz a lelkiismeret!

Takács Imre

Vízparti elégia

1

Aranyfüst, őszi karnevál
cicáz a sziklák oldalán —
pattog a harmatos bozótok
rézlappá szikkadt levele,
süt a Nap, zamatos szellők
fonódnak enyelegve.

Mélyebben, lent, a víz felett
könnyűvé váló köd lebeg,
s a fény cérnasínein fölszáll
a fenséges nyugalma magasba...
Kék-búra ég alatt ülök,
kezemben piros alma.

Gyógyulásként a Balaton
ünnepi csendjét hallgatom,
s hiába gágognak ludak,
vásítva a torkukat untig:
rikácsolásuk föllocsált
szennyvízként visszahullik.

S bennem e sértett béke is
megfogalmazza érveit,
mint a szép hegyvonulatok,
vagy mint a törött asszonyka,
ki a nagy fejkosarában
azt a sok körtét hozta.

S örömem nem csak annyi van,
amit így meglátok magam;
kábultan telelő darázsként
válogatni tudok a mézben.
Csurom az idő kaptára
méreggel, édességgel.

2

Vontató buffog lent a hegy
tövében s lassan kibiceg
a színes paletta-mezőség
eleven jegenyesora mellé,
meglódul, mintha életem
terhét is elvihetné.

Mikor a víz mellett halad,
 fölszállnak fehér madarak,
 tekintetemet elvonják
 röptükkal a somogyi parthoz.
 Micsoda táj! — az Isten is
 merész, ha szépet alkot.

Alumínium-lemeznek
 nézhetném innen a vizet.
 Engem is nézhetnek szobornak
 — itt a heggyen — lentről és fentről;
 nehéz bronz vállaim alatt
 pihegve sóhajtok föl.

3

Nem vagyok szent, se királyfi,
 ülhet a helyemre bárki,
 kitépheti szívem tüskéit,
 nem mondom: Uram, védelmezz!
 Tanulságoktól roskadó
 nyugalmam nem csak jelmez!

Vállamra nem nőtt könnyű szárny,
 nézem csak lent, ki messze száll,
 és mint e bazaltkő hegyek
 a lápos talajból kiállnak:
 építék korallok módján
 magamból erős várat.

S itathat lúggal ez a kor:
 maradok családos atom,
 s amíg a tenyészők között
 keresem, kihez bújjak:
 csak a fény csapódik eléem,
 az árnyak elfordulnak.

Török ló, német tank-csapat,
 hol vagytok már! — a táj szakadt
 teste, mint szívem, begyógyult,
 szüret van, szűrik a mustot.
 Futni hagyják a szelet is
 innen, ha illatot lop.

Elbúcsúztatnak engem is,
 versemért senki se irigy,
 hagyják, hogy följöjjek érte
 a háromszázméternyi magasba —
 kék-búra ég alatt ülök,
 kezemben piros alma.

Simon Emil

A bilgeri

A cipész átjár a kocsmába, naponta kétszer. A műhelytől az ivóig háromszáz lépés.

Két porta előtt kell elmennie, s ahogy a papucs csoszogását meghallják, arrafelé lesnek az asszonyok.

Alighogy elhalad, átszól egyikük a szomszédnak:

— Ahol a! Megin a kocsmába megy. De hogy miből tellik?

— Van ezeknek! — kiáltja vissza a másik. De úgy, hogy a cipész is meghallja.

Ő azonban nem ad az ilyen beszédre. Megy csak, bicegő lépéseket váltva. Elöl hosszú kötény lóg, majdnem a bokájáig. Hátul a rövid nadrág fedetlenül hagyja lábaszárát. Fehér, vértelen a húsa, sosem éri nap. Nevetik is az asszonyok, de úgy tesz, mintha nem hallaná.

A kocsmában hűvös van, s az ajtónyílásban sűrűsödnek a legyek, mint a füzéres függöny.

— Huj! — sóhajtja mindig, amikor belép. Mintha hosszú, fáradságos utat tett volna.

— Erő, izom! — mondja a kocsmáros, és támaszkodik tovább, mozdulatlanul.

Az óramutató a tizeshez közeledik. Ez a legnagyobb dologidő. Nincs is ráérő ember más, csak ez a cipész. Mert őt megvárja a csiriz, meg a folt. Nem is cipész ez, csak foltozó.

Ezt gondolja a kocsmáros.

A cipész megdörzsöli szakállas arcát, s a borostákat sercegtetve leül az ablak mellé.

Hízott békesség van az arcán. Nem haragszik ő már azért sem, hogy bejárnak a városba kész cipőt venni, s hozzá csak akkor kerül már, ha formája is alig emlékeztet lábbellire.

Tizenötödik éve megszokta már. Azóta csak szegez, ragaszt. Néha ugyan elképzei, hogy friss, érintetlen bőrt húzna sámfára, s megformálná cipőnek. Ilyenkor elfogja a nyugtalanság. Felkel a háromlábú székeről, végigtapogatja a szerszámokat. Ha még ettől sem szelidül meg a szívdobogása, otthagyja a műhelyt, s ballag át a kocsmába. Ajtajára megkopott táblát akaszt: „Röktön jövök“.

Szereti ezt a szabadságot. Felesége, rokona nincs. Egy öregasszony főz, mos rá, piszkoskezü, szakállas vénasszony. Dehát őt is úgy tekinti csak, mint egy foltot, s nem törődik vele többet.

Közben a kocsmáros leteszi az italt.

Délelőtt pálinkát iszik, délután bort, vagy sört. Ez már attól függ, hogy nyár van-e, vagy tél.

Amit megiszik, azt ki is fizeti mindig. Rengeteg húszfilléres van a zsebében, azokból rakja ki az ital árát.

Ha beszélgetnek, rendszerint a kocsmáros kezdi.

— Hallotta, hogy a Durán fiú hazajött?

— No? — mondja csodálkozva a cipész.

— Valami bukfenc lehet abban — mondja tudálékosan a kocsmáros. De szentigaz, hogy fel van a dolga.

— Milyen cipőt hord? — kérdezi érdeklődve a cipész.

A kocsmáros vállat von.

— Felet. Feleset. Amíg csak meg nem ragasztja a sár.

A cipész felemelkedik a könyöklésből, két tenyerével az asztal szélére támaszkodik.

— Úgyes ember az. Ismerem kis kora óta.

Látszik rajta, hogy még akar valamit mondani. Végre kimondja.

— Csakhogy csizma kellene a lábára.

— Nem paraszt az — veti közbe a kocsmáros.

— Nem is olyat — mondja hevesen a cipész. Bilgeri. Világos bőrből, kicsit hajlott szárral. Olyan, hogyha levetik is, úgy álljon, mintha benne volna a lába.

Már jól belemelegedik a beszédbe, akkor veszi észre, milyen nagyokat mondott. Visszakönyököl az asztalra. Azon gondolkodik, mi is lenne, ha a Durán fiú csakugyan eljönne hozzá, s megrendelné a csizmát. Gyorsan felhajtja az italt, és szokatlan sebességgel indul vissza a műhelybe. Papucs is izgalommal kattog a sarkán, mintha beszédes száj lenne.

— Jaj neked cipő — mondja egyik asszony a másiknak, s int a bukdácsoló cipész felé.

— Folyton iszik — mondja a másik. Az én uram reggeltől estig dolgozik, mégse jut neki.

— Ja, megkérlek ezek az árát.

Teregetik tovább a ruhát.

A cipész meg hihetetlen gyorsasággal ér vissza a műhelyhez. Kinyitja az ajtót, de nem lép be. Körülnéz először.

Vegyes szagok ömlenek az orrába, szellőzetlen a levegő is. Magában így beszél:

— Mondjuk, hogy rendelni jövök. Ott ül a mester, kinyitom az ajtót. A bűdösség meghökkentő. Szanaszét mállott cipők. A sámfákon hónapos por. Seholy egy darab új bőr, egy fényes szerszám. Nem is tud cipőt csinálni ez a suszter! Pedig ki van írva a táblán, hogy mester. Az is, hogy mérték után, megrendelésre készít. Fúj!

Olyan jól beleéli magát, hogy valóban vissza is fordulna, menne is el, és csak akkor jut eszébe, hogy ez az ő műhelye. Ezen felmérgekedik. Seprőt, rongyot fog, szórja a szemetet az utcára. Aztán a szerszámait között válogat. Polcra rakja a sámfákat, méret szerint.

Délutánra megtisztul a műhely. Foga alatt ropog a por. Megint kiteszi a táblát, s átkocog a kocsmába. Alighogy átér, cseperegni kezd az eső. Negyed-óra múlva már zuhog. Akkor belöki valaki az ajtót, s csurom vizesen, fejét rázva betoppan.

A Durán fiú.

A cipészt előnti a forróság. Bámulja az ázott embert, főként a lábbelijét.

— Aj, de kutya idő — mondja a Durán fiú.

A kocsmáros nincs bent, kiszaladt az udvarra, fedél alá hajtani a tollas jószágot.

— Jónapot mester — köszön oda a cipésznek.

— Jónapot.

— Virágzik-e még a sámfa?

— Mikor hogy.

— Sok talpat koptattam magának én is.

— Az a jó.

— De most már rossz világ jön a suszterokra. Mert a gumitalp öt évig se kopik.

S mutatja a cipőjét felemelve.

— Rendes munka — mondja elgondolkozva a cipész. Csak nem ide való. Aszfaltos úton még igen.

— Ezzel, apám, még vízesárókba is mehet — mondja a Durán fiú magabiztosan.

— Falura csizma köll — mondja a cipész csendesen. — Bilgeri. Kicsit hajlott szárral, hogy még levetve is úgy álljon, mintha benne lenne a láb. Orrvassal, patkóval, duplatalppal.

A másik nevet.

— Nem rossz. Csak kicsi ahhoz a gázsi — mondja, és összedörzsöli a két ujját.

A cipész nagyot nyel.

— Ki lehet hozni azt olcsón is. Ha az ember nem uzsorás és ért banni az anyaggal.

— Gondolja? — kérdezi a Durán fiú. Kifelé néz, figyel, hogy ömlik az eső.

— Ej, micsoda sár — mondja a kocsmáros, belépve. Nagy igyekezettel dörzsöli talpát a padlóhoz.

— Jónapot — köszön a vendégnek.

— Magának is!

— Megázott?

— Meg. Ette volna a fene.

— Köll ez — mondja a kocsmáros.

A Durán fiú odafordul a cipészhez.

— Hallja, mester, ha ilyen sáros lesz az ős, meggondolom azt a csizmát. A cipésznek kitágul a szeme, de szólni nem tud.

— Ja, a bilgerit? — kérdezi a kocsmáros. Hasznos az falun.

Egyszerre csak felugrik a cipész, lerakja az asztalra a pénzt, siet az ajtó felé.

— Elázik — mondják neki mind a ketten.

— Ne, ne — hadarja a cipész. Délutánra ígértem valamit.

Kifutott az esőbe.

— Veri még az öreg? — kérdezi a Durán fiú.

— Inkább ragasztja — mondja a kocsmáros.

Aztán nem szólnak, nézik az esőt.

Hiába futott, ahogy csak bírta, megázott mégis alaposan. De nem érzi sem a vizet, sem a hűvöset. Járkál a műhelyben, rendezget. Már úgy áll minden a helyén, hogy még városra is beillenék.

Akkor körülnéz, s megijed.

— Ej — mondja magában — most meg már szándékosan idecsábítom. És ha eljön? Hát jöjjön csak. Megcsinálom. Nem felejtettem el, mégha tizenöt évig csak foltoztam is.

Most már olyan nyugtalanság van rajta, mint inaskorában. Gondolja: átmegy a kocsmába harmadszor is. Az eső csendesedett már, távolról hallatszik az égzörgés.

Indulna is, de nyílik az udvari ajtó. A vénasszony jön, fazékban gőzölgő vizet hoz. Könyökével sután nyomkodja a kilincset.

— Itt a víz, mosakodjyon meg, legalább szombaton.

A cipész nyugtalansága egyszerre elillan. Hátha ez hiányzott?

Ecsetet, borotvát vesz elő. A sarokból horpadt pléh-lavort dob a háromlábú székre, terpeszbe áll, s a forró vizet a laborba dönti.

A vasárnapja minden más napnál hosszabb, de azért elmúlik. A hétfő, meg a kedd is lassú — de munka van elég — és hirtelen eljön a szerda.

Délelőtt azt mondja neki a kocsmáros:

— Hallja, maga megbolondította a Durán fiút, avval a csizmával.

Nem szól rá semmit. Most már végiggondolt minden eshetőséget, s elhatározta: szükséavú, megfontolt lesz a csizma ügyében, mint holmi alkotó mester.

A kocsmáros azt hiszi, szerénységből nem szól, ezért így folytatja:

— Ha maga azt a csizmát fainul megcsinálja, annyi vevője lesz, hogy nem győzik a borjúk bőrrel.

Ettől egyszerre megijedt. Mert erre még nem gondolt. Előnti a forróság, mehetnékje támad. Feláll, fizet.

— Sok minden köll ahhoz — mondja a kocsmárosnak az ajtóból.

— Az igaz.

És már csoszog is a műhelye felé.

Az ajtajában ott áll a Durán fiú, meg még valaki.

— Jónapot, papa! Testben és lélekben megerősödvé, mi?

— Jónapot — mondja rá, de nagyon nehezen. A kulcs is majdnem kiesik a kezéből.

Mielőtt még mondaná, mennek be a vendégek, s ülnek le. Egyikük egy ládára, másikuk egy düledező székre.

— Elhoztam a barátomat is. Őt is érdekli a csizma. Persze, csak akkor, ha sikerül.

Szerencsére, nem tűnik fel, hogy sápadt.

— Nahát, ott nem lesz hiba — mondja halkan.

— Mert csináltathattam volna én a városon is — mondja a Durán fiú. De ott már mégsem olyan igazi a mesterség, mint falun. Nincsenek ott már régi, békebeli mesterek.

— Engem is csizmadiának akart az apám — mondja a barátja.

De a cipész erre sem szól; ül a háromlábú széken, úgy tesz, mintha keresne valamit a munkasztalon.

— Hát akkor vegyük meg a mértéket, papa — harsogja a Durán fiú.

— És az ára? — kérdezi a barátja.

— Ja, hogy ne felejtsem, mennyiért csinálja?

Ez már olyan kérdés, amire válaszolni kell.

— Nem gondolkoztam még.

— Nézze, papa — mondja a Durán fiú — városban hat-nyolcszázat kérnek érte. Ha négyötvenért megcsinálja, áll az üzlet.

Hallgatnak. A cipész felnéz a másik kettőre, azok kacsintanak rá, meg a fejük mozdításával biztatják.

— Megcsinálom én annyiért.

— Na lássa — mondja a Durán fiú. Meretkezzünk!

S már veti is le a cipőjét. A cipész papírt keres és a talpa alá teszi. Ceruzát, mérőszalagot vesz, és hozzákezd. Érti, hogy néha megrándul a mérő a kezében. Bizonytalankodik. A másik kettő nem veszi észre. Lesik mozdulatlanul, csak a Durán fiú rángatja olykor a lábát, hogy a ceruza csiklandozza a talpát.

A cipész letérdel a földre, ráhajol a papírra, hogy ne lássák, mit csinál.

Végre készen van. Izzadtan feláll. A Durán fiú a cipőjét húzza.

— Előleg mennyi? — kérdezi a cipésztől.

Ijedten felel.

— Nem, semmi. Megbízok én magában. És ha nem kell? Megveszi akárci. Mert olyat akarok csinálni.

— Jól van, papa.

Elbúcsúznak. Amikor kilépnek a műhelyből, megkönnyebbül. Néz utánuk sokáig, hogy vissza ne forduljanak. Bezárja a műhely ajtaját. Keresgélni kezd a sámfák között. Valahol talál is egy bilgeri sámfát. Felállítja az asztalra, mellé teszi az imént felírt mértékeket, meg a rajzot. Nézi, simogatja, próbálja elképzelni, kezével a levegőbe rajzolni a formát, de elvétí.

Még annyit megtesz, hogy a dikiccsel körülvágja a papírra rajzolt lábformát.

Most már biztosan tudja, hogy képtelen megcsinálni úgy, ahogy a kocsmárosnak elmondta.

Egy hét múlva, délután. átmegy egy pohár borra.

— Hallom, megrendelték a csizmát — mondja a kocsmáros.

Maga is csodálkozik, hogy nem dühösödik meg a csizma emlegetésére. Még tréfál is.

— Az a. Már előre félek: annyi lesz a megrendelés, hogy segédet kell felvenni. Én pedig magamhoz szoktattam már a munkát.

— Ne féljen attól, — mondja rá a kocsmáros. Zsugori népek ezek. Készen vesznek. Azt is csak akkor, ha kilóg a lábuk ujja.

— De ha azt a csizmát meglátják.

S beleveti szemét a lámpafénybe, mintha valóban arról merengene. Pedig igen rosszul érzi magát. El is megy haza.

A vénasszony a kályha körül kotorászik. Fényes paraszak ugrálnak csörögve a megfeketedett pléh-lapra.

— Hát most magára marad itt minden — mondja neki a cipész. Bemék a városba anyagér.

A vénasszony ügyetlenül piszkálja a tüzet.

— Nem bánom én. Csak jól zárjon be.

A cipész leül a háromlábú székre és térde közé szorít egy bakancsot.

- Lehet, hogy több napot odaleszek. Mert a bőrt sokáig kell válogatni.
 — Én nem bánom — mondja a vénasszony. Kormos kezét megtörli a kötényében.
 — Ha keresnek, maga csak azt mondja: bőrér mentem. Azt se tudja hová, meddig, mikor jövök, csak ezt az egyet mondja.
 Közben foltozza, varrja a bakancsot.
 — Úgy, úgy — bólogat a vénasszony. Megy is már az udvari ajtó felé.
 — Jóccakát.
 — Szép álmokat — mondja a cipész.
 Tíz óra jóval elmúlt már, mire befejezi a bakancsot. Feláll a székről, szomjas. De a kocsmá régen zárva már, inni nem lehet, csak nyeleget.
 A szekrény tetejéről mállott utazótáskát vesz le. Kötényével törli róla a port, azután a háromlábú székre fekteti, kinyitva.
 Először a legfontosabb szerszámokat rakja bele. Azután néhány sámfát, majd kevés ruháját.
 A legmélyebb hajnali sötétben csendben kilépked az állomásra. Kezében feketén hintázik a bőrönd.
 Amikor az állomáson leül, már nem is átkozza könnyelműségét.
 Kiterveli, hogy átmegy a másik megyébe, s beáll valahová segédnek.

Makay Ida

Hullt csillagok

*Nem szerettem én már mást magamon,
 csak ezt a két nagy, éjsötét szemet.
 Ezek valaha, régen, valahol
 Venus, Saturnus voltak teneked.
 Hat tavasz feslett, és lehullt hat ős is.
 Züllött üstökös lett az egeden
 ez a két csillag. Elárultak ők is.
 Már nem szeretem többet a szemem.*

Ősszel

*Elmúlt a nyár. Aztán majd az ős is.
 Jó, puha tél jön. Almodó. Havas.
 És újra szökdekl majd a játszi ős is.
 Tavasz lesz újra. Majd megint tavasz.
 Majális cifra népe táncol át
 az ösvényen, hol gyászszor ballagott,
 mert törvény ez: az élet megy tovább,
 a temetők meg mozdulatlanok.*

Bezzegh Zoltán: Asztalos (tus)

Somlai Iván

Egy tanítványom kezéről

Tavaly Mizserfán fejtett még szemet,
s most tollat fog kissé ügyetlenül
tíz vastag ujja vaslapát helyett;
betű betű mögé lassan kerül.

Sután áll széles körmök közt a toll,
s majd minden sorra jut nagyobb hiba.
E harmincéves ember úgy magol,
mint fenn, Mizserfán legkisebb fia.

S ahogy elnézem ezt a nagy kezet,
torkomra forr az oktató szava.
Mondjam neki, hogy hol kell ékezet?

Van a Tudásnok jónehány szaka,
hol én görbednék első pad felett,
s az ábécére ő tanitana.

Irodai lányok

Fiókjaikban zsemle, rúzs, tükör,
s ha főnökük magukra hagyja őket,
jókedvük szűk medréből partra tör,
minden komoly szót mállaszt, szertegörget.

Az ujjuk olykor rossz betűre üt,
s csak szókat értve órák hosszat írnak.
Távolba réved szép tekintetük,
színét sem látják aktának, papírnak.

Így tudnak ők az esti randevúra
gondolni, és egy-egy csinos fiúra,
kivel táncolni mennek szombaton,
vagy ülnek cinkos, lombba bújt padon,
míg csókjaiknak egyetlen tanúja,
a hold mindent ezüsfátylába fon.

Bertha Bulcsú

A hegyvidéki

Amikor abbahagytam az iskolát, újra csak napszámba jártam, mint annakelőtte.

Legtöbbet talán a kapát emelgettem, dombra föl, dombról le, napra nap, és más semmi.

Megszínesedett az erdő, aztán megsápadt. A boróka illatát egészen a faluig terelgették a kései szelek. Néha pálinkaszagot is hoztak a pincék felől. A köd a hegyekre tapadt, csak a fenyvesek látszottak ki néha, mint egy óriás sündisznó sörtéi.

Se napfény, se munka. Egyedül maradtam. Karcosnak találtam a bort, bűdösnek a cigarettát. November végén vonatra ültem.

Városról városra jártam, raktam vagon, csákányoztam, talicska nyelét markolva egy szál padlón imbolyogtam. Az épülő új városba is elkerültem.

Először nem tartottak valami főnyereménynek, de amikor látták, hogy jól osztom be a munkát, váratlanul kiemeltek. Csoportvezető lettem. Nagy tisztség. — A szutykos alacsony irodákban, csak a váltásoknál volt dolgunk, de ilyenkor legalább húszan fuldokoltunk az asztalok körül. Volt itt felvidéki, meg délszláv, sváb, sokac, székely, szóval jól összeverődünk. Mindenki ordított, és a lemarhásoknál csak a felső fokozatot használták.

Eleinte félszegen mozogtam ebben a társaságban. Megéreztek, hogy falusi vagyok, és gyanakodtak rám. Voltak, akik nyíltan megvetettek, de olyanok is akadtak, akik sajnálkoztak rajtam.

Borbás Mihály alacsony volt, székely, és marcona, mint a brassói hegyek. Azt hiszem kommunista is volt, de erre nem mernék megesküdni.

Amikor megtudta, hogy hegyvidéki vagyok, egy hajnali veszekedésnél a pártomat fogta. Épp agyon akart verni a szomszéd brigád, amikor közbelépett. Akkoriban itt még sok volt a vagány, a hétpróbás csibész, és a sok „nagy menő“ között én még csak balkezes kölök voltam.

Együtt mentünk hazafelé. Nem sokat beszélt, inkább csak morgott, mint a medve.

— Jó törül metszettek, ne hagyd magad! — mondta fele úton.

Aztán csak a Béke-téri korcsma előtt mordult egy kurtát.

— Betérünk! Jó?

— Be! — mondtam én, még szűkebben.

Büdös pálinkaszag, meg a sokféle ember áporodott párolgása vastagodott a levegőben. A söntéshez támaszkodtunk. Borbás Mihály odaszólt a csaposnak.

— A szokottat, meg egy pohárral!

Én a poharat kaptam, ő egy söröskancsót félig pálinkával. Ivás közben rángatózott a bajsza.

Rá egy hétre megint együtt mentünk haza. Hideg, téli hajnal volt, a hódértől szakállasak voltak a fák.

Meleg leheletünkkel végig párologtunk az erdősávon, amely a várost el választotta a vasútól. Fele útnál, a bokrok közül, elénk lépett két vagány. A magasabbik köhécselt, a kisebbik meg rászólt az öregre.

— Hány óra lehet papa?

— Órák az nincs, de messzerem az van! — mondta Borbás Mihály és egyből a zsebéhez kapott.

Erre a vagány feléje csapott, a magasabbik meg nekem esett. Összegabalyodtunk. A fetrengésben rúgtuk a jeges havat, és egymás torkát kerestük vicsorgatva. De Borbás Mihály nem sokat enyelgett. Előkaparta valahogyan a bicskáját, és belebökte a vagányba tövig.

Amikor a hosszabbik észrevette a vért, kirántotta magát a szorításomból és elszaladt.

— Ez megesett, — mondta Borbás Mihály, aztán megtörölgette a kést és zsebre tette.

— Menjünk? — kérdeztem tanácstalanul.

— Hát ők támadtak, de mi végeztünk, ez már így igaz. Én itt maradok, te meg eredj rendőrért.

Az úton volt min gondolkodnom. Annyi szent, hogy furcsa székely, de igaz ember volt Borbás Mihály.

Somlai Iván

Felfedezés

*Vonaton ültem, olvasgattam,
s hogy megpihenjen nyűtt szemem,
főlpillantottam, — künn a dombosor
mosolygott, mint a szerelem.*

*Folyóiratomból félredobva
kiáltottam fel: „Többet érsz,
egyetlen napos, zöld domboldal,
mint száz oldalnyi bölcs penész!”*

Remecz Béla: Pihenő a külszíni fejtésen (tus)

F. Schiller

Stuart Mária

(Részlet a III. felvonás 4. jelenetéből)

Fordította: Pákolitz István

ERZSÉBET: Mi mondandód van, Stuart Mária?
Beszélni vágytál, íme, itt vagyok.
A megsértett királynőt is feledve,
nevem a megszólásnak is kitéve;
hozzád, ki mélyre buktál, eljövök,
bár életemre törtél, jól tudod!

MÁRIA: Mint kezdem el, s hogy' fűzzem szép szavam',
hogy megindítsa szíved', s meg ne sértse?
Magam', ha mentem, téged' ér a vád,
de vádaskodni mégse akarok.
Megtetted azt, amihez nem volt jogod,
hiszen királynő volnék, mint te vagy!
Hozzád futottam, pártfogásodért,
s a vendégjognak ős-szabályait,
a népek szent jogát is megcsúfolva
bezárattál börtönfalak közé!
Barátaim', szolgáim' elveszik,
viselnem kell a méltatlan hiányt;
törvénytelen bírák elé citálnak —
De hagyjuk ezt. Borítsa már felejtés
mindazt a rosszat, ami rámszakadt.
De átkozott is a királyi sors:
gyűlölködésük száz darabra tépi
a földtekét; s eloldja láncait
a meghasonlás dúló szellemének!
Nem áll közöttünk senki idegen,
(egészen közel hajol hozzá)
már teljesen magunk között vagyunk,
a vétkemet most mondd szemembe, testvér,
elégtételt csupán így adhatok.

Ha meghallgattál volna egyszer is,
dehogyan jutottunk volna ennyire!

ERZSÉBET: Megőrizett szerencsecsillagom,
hogyan kígyót melengessek keblemen!
Ne sorsodat — sötét szíved okozd,
s hiú családod átkos törtetését!
Nem volt közöttünk semmi gyűlölet,
de bátyád, az a hatalomra-éhes,
a gőgös pap, ki vakmerőn, mohón kap
minden királyi korona után;
hadat küld rám, téged meg elbolondít:
viseld királyi címem', címerem',
s élet-halálra folytasd harcodat!
Fölbújtatott mindenkit ellenem,
s Londonban is, hazámnak székhelyén
szította már a zendülés tüzét!
— Az Úr velem van! Földre nem tipor
a büszke pap!
Az én fejemre szánta az ütést,
s tied hull majd a porba!

MÁRIA: Életem
Isten kezébe van. De hatalmaddal
nem élhetsz vissza ilyen véresen!

ERZSÉBET: S ki gátol meg!? Példát adott a bátyád
minden királynak, széles e világon:
hogyan béküljünk ellenségeinkkel!
Szent Bertalan-éj volt az iskolám!
Számít-e hát a jog? A vérrokonság?
Ki állna jót teérted, hogyha most
nagylelkűen levenném láncodat?!
Hűséged őrizném-e oly lakattal,
amit Szent Péter kulcsa föl ne nyitna?!
A biztonságom egy: csak az erő!
Szövetség nincs a kígyók fajzatával!!

MÁRIA: Bennem csupán az ellenséged: láttad
s az idegent. De hogyha trónutódnak
jelöltél volna, mint ahogy megillet;
csak szeretet és hála volna szívem,
ma jó rokon lehetnék s hű barátnőd!

ERZSÉBET: Itt nincsenek neked barátaid!
A pápaságba vagy te otthonos!
S még hogy te lennél trónom örököse?
Milyen kelepce ez!? A népemet
eltántorítanád még életemben!
A bujaságod hálójába csalnád
a szigetország nemes ifjúságát!
Úgy tündökölnél, mint új Armida,
kit bámulnának, hogy feljött a napja,
még én —

MÁRIA: *Uralkodj békében, lemondok minden jogomról, im, a te javadra. Friss szellememnek szárnya lankadó, árnyéka vagyok már csak önmagamnak. A rabság hosszú szegyenébe' megtört a kedvem is. Ó, mit tettél velem: letéptél engem viruló virágba! Fejezd be, testvér. Mondd ki azt a szót, amért eljöttél! Elhiggyem talán, csak az hozott ide, hogy gúnyolódj kegyetlenül az áldozatodon!? Ó, mondd ki hát, ajándékozz meg engem szabadságommal és az életemmel!*

ERZSÉBET: *Bevallod végre, hogy legyőztelek?! Már elfogyott az ármány? Nem jön új orgyilkos? És már nincsen több kalandor, ki bajvivásra még kiállna érted? Kifogytak már! Te senkinek se kellesz! A világnak más gondja is akad. Ki vágyik arra, hogy a negyedik férjed legyen!? Hiszen te nemcsak férjet, kérőt is ölsz!!*

MÁRIA: *Testvér!! Ó, Istenem, most adj erőt, hogy fékezzen magam'!!*
(Erzsébet megvetéssel végigméri)

ERZSÉBET: *No, Leicester gróf, imé, hát ennyi báj! Közömbös itt egy férfi sem lehet; s ez az, mivel nem versenyezhet asszony! Való igaz: olcsón jutott híréhez; az embereknek tetszetős e szépség: közönséges, így b á r k i é lehet!!*

MÁRIA: *Most már elég!!*

ERZSÉBET: *Most leplezetlenül mutattad meg igazi arcodat!*

MÁRIA: *(a haragtól fölindultan, de méltósággal)*
A vétkem ifjú volt és emberi. Gonosznak tart most engem a hazám, de én tudom, híremnél jobb vagyok! Hatalmam elbűvölt, de soha semmit se titkoltam; királyi, nyílt szívem álarcba' járni nem hagyott! Jaj lesz neked, ha egyszer a világ lerántja majd a cifra-szép lepelt, mivel lopott-szerelmed elfödőd!! Anyád se hagyta rád a szép erényt, mindenki tudja, mily erkölcs volt és mért jutott vérpadra Boleyn Anna'!

(Talbot közéjük áll)

TALBOT: *Hát ennyire vagyunk?
A mérséklet, alázat hol maradt!?*

MÁRIA: *Mérséklet és alázat? Elviseltem,
mit ember elviselhet! Már elég!
Te, birkaszívű szép önuralom,
te szenvedő tűrés, repülj az égbe!
Te, visszafojtott, szörnyű haragom,
zúzd össze végre már a láncodat!
És te, ki a bűsz baziliskuszoknak
gyilkos szemeket adsz; te adj, te adj
szavamnak mérgezett-hegyes nyilat!!*

(Erzsébet némán, haraggal nézi)

TALBOT: *Magán kívül van teljesen a lady!*

(Leicester nagyon nyugtalan; el akarja vezetni Erzsébetet)

LEICESTER: *Ne hallgasd ezt az örültet, gyere!
Jöjj, hagyjuk itt e rémséges helyet!*

MÁRIA: *Az angol trónt egy fattyú bitorolja!
Az angol nép nemes, bátor szívét
egy szemfényvesztő asszony így becsapta!
Ha volna jog, te fetrengnél a porba,
mert urad és királyod én vagyok!!*

(Erzsébet gyorsan távozik; a lordok a legnagyobb megrökönyődéssel mennek utána)

Kulisch Mária

Tévúton

Végre... Újra itthon! Mögöttem egy hét — komédiával, rosszul titkolt unalommal, hazugságokkal és kiméletlenül ítélő látásokkal.

Végeredményben — nem történt semmi. Vendég voltam néhány napig egy vidéki városkában, egészen kisvárosi, de derék és jóindulatú családnál, leendő otthonomban.

Volt bennem őszinte érzés is és egy szent elhatározás: kedvesnek, szerénynek tűnni és mindenekelőtt örvendezőnek azon nagy szerencsémén, hogy befognak maguk közé, engem, a messziről jött lányt, az ő polgári jómódjukba és tág házukba.

Tudtam, kíváncsian várnak, a leendő örömszülők, a nővér, a sógor, a kistgyerekek és Gábor...

Az anyám lelkemre kötötte, ne hozzak szégyent a fejére, hisz boldog lehetek, gondtalan, nyugodt jövő vár rám egy derék, szerető férj oldalán.

— Majd igyekszem anyám, most már én is akarom ezt a házasságot, csak előbb mégis látnom kell, mit vállalok, micsoda életet és milyen emberek között — nyugtattam nevetve.

Megvolt a jószándék. De mindhiába! Maradtam, aki voltam: idegen, nem közjük való.

Másfél éve ismertem meg Gábort. Pesten jártam egy barátnőmnél, épp vendége volt, távoli rokona, alföldi fiú.

Talán félórát töltöttünk hármasan, beszélgettünk jelentéktelen dolgokról.

Gábor csinos, kellemes modorú, bár meglehetősen unalmas ember benyomását keltette. No de mit törődtem én ezzel! Ahogy elbúcsúztam tőlük és kiléptem a kapun, már el is feledtem.

Barátnőm levele hozta vissza emlékezetembe. „Gábor este még visszajött hozzám, felőled akart hallani, tetszel neki, szeretne közelebbről is megismerni. Általam kérdezteti: írhatna-e levelet? Ágicám, szívem, mondd hogy igen, ismerem őt, nagyon komoly, rendes ember. Gondolkozz hát ezen.” — írta.

Nem sokat gondolkoztam. Ha nekik ez jó, hát legyen, írjon, ha akar. Akkoriban nagy „Mindegy” volt nekem az élet. Gáborral való megismerkedésem előtt alig pár hónappal bomlott szét eljegyzésem azzal, akit igazán szerettem. Csalódtam s a lelkemet kiforgató vihar után csendes egykedvűségbe süllyedtem minden és mindenki előtt.

Gábor pedig írt. S a válaszaim? Többnyire késtek, néhány udvarias, semmitmondó szó. Csaknem egy évig jöttek-mentek a levelek, pontos, meghatározott időben. Valami csendes unalom áradt belőlük. Már-már arra gondoltam, véget vetem e semmi kapcsolatnak, amikor azt írta, szeretne meglátogatni. Némi gondolkodás után válaszoltam: várom!

S egy szombat délután megérkezett. Elegánsan, jólöltözötten, szerényen, komolyan. Anyámnak rögtön megtetszett. Én olyannak találtam, mint egy éve.

Csigalassúsággal kúsztak az órák. Beszélgettünk, szóbajött irodalom, zene, színház, mindenhez értett, volt véleménye, csak mindebben semmi szín, semmi egyéni. Fakó, szürke színt kapott minden szó, amely kibukott a száján.

Udvarias voltam és kimért. Mégis, mielőtt elment, megmondta: komoly a szándéka, remélhet-e? A válaszom: egy homályos talán.

Utána már rohamosan múltak a napok. Levelei egyre gyakoribbak, melegebbek lettek s ha késett a válaszom, türelmetlenül sürgette. Az első látogatást csakhamar követte a második.

Tanácsstalan voltam, tépelődtem. Mit tegyek, mihez kezdjek ezzel az emberrel? Hisz végeredményben arra vágyódtam már régtől fogva, amit felém kínált: szabadulást a krajcároskodó szegénységből, a rosszul választott munkakör nyűgétől.

Igen, nyugodtan élni, uralkodni ragyogóan tiszta, kedves lakásban, s hozzá még kifogástalan férj, gyerekek, ez csábított. De ennél többre is vágytam.

„Valakinek“ álmodtam a férjemet, aki külön egyéniség, kiemelkedő és erős, egészen és összetéveszthetetlenül „én“.

Gábor csak jó volt, derék, szorgalmas, no és persze művelt (de mint egy lexikon, olyan szárazan és személytelenül) és hát csinos, mint valami divatlapreklám, de semmi több.

És lassan mégis megalkudtam. Segített ebben az anyám, a barátnők és ismerősök, akik láttak vele, dicsérték, magasztalták, kötnivaló bolondnak nevezvén engem, ha ilyen „partyt“ elszalasztok.

Hát jó. Valahogy csak lesz. Hozzámegyek — határoztam végül. Üzletnek néztem az egészet, de becsületes üzletnek, amit el kell fogadni, mert az évek múlnak — most, a húszon felül már egyre gyorsabban — és ki tudja lesz-e még ilyen vásár, ahol ennyit adnak értem?

De mit adok én? Magamat: az életemet, kifogástalan háziasszonyi érenyeimet, gondos, hűséges asszonya leszek. Sohasem fogja sejteni, hogy szívem legbelseje egészen csukott; az enyém, megközelíthetetlen, ahová sohasem juthat be. Ebből nem fog sejteni semmit, tehát valószínűleg boldog is lesz.

S én? Puskin szavaival vigasztaltam magam, némi gúnnyal és sok megalkuvással: „Sorsát és férjét megszokta szépen, a megszokás oly pótolék, mit boldogságért ad az ég.“

A lázadást, többet-akarást elfojtottam.

Hisz most már visszalépni sem lehetne könnyen. S ki tudja? Talán meg is fogom szeretni, anyám is azt mondta: „Majd megszereted, ha a férjed lesz. Régen is így mentek férjhez a lányok. A szerelem megjön magától.“

Hátha igaza lesz anyámnak?

Így vigasztaltam magam, és elfojtottam a feltörő, határozott „nem“-et.

Robogott velem a vonat, s még egyre tiltakozott bennem a lélek.

No és, hátha át tudom őt formálni, kicsit magamhoz idomítani?

Sokat fogunk együtt olvasni, utazgatunk, színházba járunk, megtanítom

tán arra is, hogy nemcsak kritikusai szemmel lehet nézni valami szép művet, de lelkesedéssel, hittel, boldogan is. Megpróbálok én mindent, hogy áttörjünk a kisváros fojtó, unalmas légkörén. — Így váltakoztak gondolataim.

S a vonat egyre közelebb vitt az én mecsekvidéki szép városomból, valahová az Alföldre.

Pesten várni kellett az átszállással, be is esteledett, éjszaka lett, mire folytattam utamat.

A fülkében kívülem még egy három gyermekes család utazott s néhány fiatalember. Ne makartam társalogni, olvasgattam.

Az út hosszú volt és unalmas. Talán csak az egyik fiú keltett fel bennem némi érdeklődést, aki nem szólt ugyan semmit, csak nézett, valami mosolygós, kedves tekintettel.

Ahogy peregetek az órák, utitársaim elaludtak, csak az az egy maradt ébren. Beszélgetni kezdtünk, ez jól esett.

Ettől megint felrémlt bennem helyzetem minden fonáksága: új ismerősöm jobban érdekelt, mint akihez utaztam. Ijedten próbáltam Gáborra gondolni. Az ablak mellé húzódtam és alig-alig feleltem már a fiúnak, pedig leste minden szavamat. Vártam, türelmetlenül, hogy célhoz érjek már.

Ahogy a vonat lassítani kezdett, felkaptam a bőröndömet, elhárítva rokon-szenves utitársam segítségét, rohantam végig a kocsin, leugrottam a lépcsőn, de rossz oldalon; az állomást nem láttam sehol, csak a fiú állt a lépcsőn, kicsit szomorkásan, tétova mozdulatokkal integetve felém.

Még tán akkor is ez a kedves epizód járt az eszemben, amikor átbetorkáltam a másik oldalra s megtaláltam Gábort.

Megcsókolta az arcom és megindultunk, jobbra-balra kanyarodva.

— Remélem, jól fogja magát érezni, Ágnes. A szüleim már nagyon várják — szólt.

— Igen, igen, biztosan — feleltem alig hallhatóan.

A család már aludt, csak Gábor anyja várt ébren. Bevezettek a szobámba, egyedül maradtam. Fáradtan, kimerülten zuhantam ágyba.

Fényes délelőttön ébredtem.

Kilestem a függöny mögül. Az udvaron voltak, akiket most majd szeretnem kell. Várják, hogy kilépjek, néznek majd bíráló szemekkel: ki hát a jövevény, akit befogadnak maguk közé? —

Valami keserves érzés fogott el. Kibámultam a másik ablakon az utcára, poros fák, még porosabb út, egyforma házak. Ez lesz hát az én otthonom?

Kiléptem. Csókok, bemutatkozások, udvariaskodás, és az arcomon kényszeredett mosoly.

Csak akkor ragyogott fel a szívem, amikor egyenesen a két kitért karomba futott egy ötév körüli, kócos, barna kölyök.

— Ugye te vagy az Ágnes?

Beletúrtam a hajába:

— És te a Zoltika?

— Megmutatom a nyuszimat, gyere, gyere — kapaszkodott kezembe és húzni kezdett maga után.

— Zoltán, Zoltán, de neveletlen vagy. Ágnes néni nem játszópajtásod,, hogy mered tegezni? — riadt fel az anyja szigorú hangja.

Zoltika a ruhámba bujtatta az arcát és szipogva mondta:

— Ugye hívhatlak Ágnesnek?

Simogattam maszatos kis arcát. Ő volt az egyetlen, akit őszintén megszerettem.

Mert a többi csak komédia. Úgy emlékszem vissza az egészre, mint kellemtelen, kínos játékra, amelybe belegabalyodtam és nem tudom, merre a kiút.

Vasárnap volt. Folytató, meleg, poros levegő borult a kisvárosra. Ásitott bennem az unalom és nyugtalanná hajszolt a menekülés vágya. De nem lehet! Végig kell játszani, ha már elkezdtem.

Délután sétálgattunk a korzón, Gábor ismerősei meg-megálltak, rámnították szemüket: Lám, a menyasszony! S valamennyien megkérdezték: Nos, kedves, hogy tetszik a mi kis városunk?

— Még alig láttam — tértem ki, pedig akkor már tudtam: elviselhetetlen!

Vasárnap volt. Fojtó, meleg, poros levegő borult a kisvárosra. Ásitott akác széles utcán, nekem már minden egyformán szürke volt s az emberek messzi-idegenek.

Nyoma sem volt bennem jószándékú elhatározásonnak, hogy szeretni-akarással nézzem a várost, az embereket. Csak az éles, mindent látó és bíráló szemem maradt meg.

Gábor pedig délcegen és elégedetten ott sétált mellettem. Akkor még tudtam titkolni unalmamat.

Estefelé templomba mentünk.

A hátsó padosorokban, mint fekete pók, vénasszonyok gubbasztottak, s fogatlan szájukból áhítatos hangokat préselve ki nyújtottan, keservesen énekeltek.

Mély, régi padokba süllyedtünk.

Zoltika riadt szemmel bujt hozzám, egészen eltűnt a padban, nem látott semmit, csak a mennyezetet, azt kutatta bábmész tekintettel.

Gábor szertartásos arccal ült mellettem.

Gondolataim valahol otthon kóboroltak, a hegyeim között.

A kicsi mozgolódása riasztott fel. Nem találta helyét.

Ahogy ránéztem, súgva kérdezte:

— Sokáig tart még?

— Nem, csak légy türelmes egy kicsit.

— Meddig?

— Nézd csak — mutattam az órát — amíg a mutató ide ér, akkorát lép, mint a tücsök füle, akkor megyünk.

— Mekkora a tücsök füle?

— Hát ekkora — mutattam az ujjam hegyével.

Mosolygott, de az anyja haragos tekintettel fagyasztotta meg arcocskáján a fényt.

Összehúzta magát és pici könnyek bujkáltak szemében.

Mikor kiléptünk az utcára, anyja azonnal rátámadt:

— Na megállj, te haszontalan, kapsz otthon apádtól, várj csak — s közben rám nézett szúrósan.

Zoltika megfogta a kezemet és sugdosott, hogy más meg ne hallja:

— Ugye, Ágnes, ha ilyen kicsik lennének mint én, ők is unatkoznának?

— Ne félj, úgysem engedlek bántani — szorítottam meg a kezét.

Vacsora után táncolni mentünk. Bár volt? Vagy cukrársza? Mindkettő együtt. Az épület homlokán neonbetűk égtek: RÓZSABOKOR. Apró asztalok-

kal, zongoristával, dobossal, feketével, likőrökkel csalogatta a szórakozni vágyókat.

A sarokasztaltól, ahova telepedtünk, jól láthattam mindenkit. Színház volt, igazi színház. Csak nem a szereplők beszéltek, hanem a nézők. Elmondták előre az egész történetet. Pedig ez már máskor is idegesített.

— Az Ibi megint kölcsöncipőben táncol.

— Ne mondd.

— Irénkétől kérte. Tudod, szívem, épp Irénkénél voltam, midőn beállított. Csak hallottad volna, hogy csicsergett. Persze, Irénke is mézes-mázasan beszélt, csak amikor elment Ibi, egészen véletlenül megemlítette, hogy múlt vasárnapra meg Macáét kérte kölcsön.

— Mit gondolsz, Nóra vajon ma estére kölcsönkérte Dénest?

— Ugyan. Megy az magától is.

— Figyeld, szinte belebújik.

— De mit tud Dénes azon a keszeg nyakon simogatni?

Undorodtam és borzongtam. Egyre komorabb lettem. S az én Gáborom szemrehányóan és megbotránkozva sügtá fulembe:

— De Ágnes, legyen kicsit jobbkedvű.

És a társaság folytatta szórakoztatásomat.

— Megint együtt ülnek a férjvadászok. Szegény férfiak nem is sejtik, hogy valamelyikük elveszti majd a fejét. Mit gondolsz, hány éves lehet így együtt ez a szép galéria?

— Ezt nem tudom, de Tibit sajnálom. Jóképű, szépen keres, mégis faképnél hagyják a lányok. Csoda tudja miért — nézett várakozva arcomba leendő sógornóm.

Így ment ez órákon keresztül. Éjjél felé már ismertem minden jelenlévő élettörténetét. Száz név kavargott agyamban, nagy össze-visszaságban, magam sem tudtam, hogy melyik kinek a szeretője.

A sok bemutatkozó ismerősre még rámosolyogtam erőlködve, nyújtottam a kezemet, de szavakra már alig telt.

Fáradtságra hivatkozva kértem, menjünk haza.

A társaság jókedvű volt a bortól, én fájón józan és gúnyos.

Hiszen láttam már: tévútra kerültem, most már biztos! Gábort sohasem fogom megváltoztatni. Hogyan is ragadhatnám ki innen? Egészen közéjük tartozik ő is, e másokon szórakozó, kicsinyes, kevés-igényű emberek közé. Ha látogatóban volt nálunk, mégis csak másnak tűnt, többnek. De itt?

S nem vette észre, milyen visszatetsző, közönséges volt nekem minden. Sőt! Haragszik! Nem voltam elég kedves a barátaihoz, hallgattam... Jaj, hogy szerettem volna akkor kiabálni, ordítani, hangosan, bele az estébe: milyen csúnya, gyöttrő már nekem ez a játék.

Aztán jöttek a hétköznapiak. Egészen egyformák. Már akkor nem akartam és tán nem is tudtam volna titkolni lehangoltságomat.

S ott volt körülöttem a Család! Jöttek hozzám, faggattak, kérdezgették, mi bajom.

Lehetett volna erre felelni? Mit? Talán azt, hogy nem tetszik nekem az ő életük, ez a nyárspolgári, kimért, formákba öntött?

Ezeknek az embereknek a hangyaszorgalommal való munkábatemetkezésen kívül volt még egy istenük: a Pénz! Gyűjteni, rakosgatni, ki tudja minek? Figyeltem az életüket, milyen aprólékossággal rakják élire a garast. Egy könyv,

vagy hanglemez? Kidobott pénz — mondanák. Az meg egyenesen lázadás: Pestre utazni színház, vagy hangverseny kedvéért. És ki ér rá könyvet olvasni? Csirkét kell nevelni és malacot, ráérő időben pedig más „hasznos“ elfoglaltságot keresni.

Könnyelműnek, felforgatónak bélyegeztek volna itt a havi könyvvásárlásaimmal, olvasással.

Az utolsó este betetőzött mindent.

Moziba mentünk s mint valami szép, színes sugár csillant át a poros levegőn: Romeo és Júlia. Láttam már a filmet, de most egész lényemmel, szomjasan, sóváran vágytam rá, hátha leperreg rólam ez a közöny, unalom, talán tudok utána megint kedves lenni, erőlködés, színlelés nélkül, önszántamból.

Sötét lett a nézőtér. Feledni akartam. Befogtam a fülem, ha az első sorokból gúnyos püsszegések, vagy hangos nevetések, megjegyzések törtek fel hozzám. Elzárkóztam egészen. Átszellemültem és újjászülettem. Gazdagabban, többetérőbben léptem ki az estébe, s valahogy megbékültem, de akkor jött a kritika.

Gábor és a Család! Mert mindenkinek volt véleménye.

Én magamban úgy éreztem, hogy ilyenkor hallgatni kellene, talán percekig, vagy egész órán át, őrizni szótlanul a csodát.

De jött a szóáradat Júlia ruhájáról, hajáról, arcáról, s a torz megjegyzések zápora elvett tőlem mindent.

Engem is faggattak, s csak bólintottam: szép volt.

Tombolt bennem a gúny, és már egészen körülzártam magamat szótlan-ságommal.

Akkor határoztam.

Még két napot kellett volna ott töltenem, két végtelen, hosszú napot.

Menekülni! — zakatoltak a gondolataim. Menekülni, igen, amíg nem késő egészen. Elmenni, és soha vissza se jönni többé.

Hajnali kettőkor indult a vonat. Addig összeraktam a holmimat, levelet is írtam Gábornak, ott hagytam az asztalon.

Kilopóztam az udvarra, az ajtó előtt felébredt a kutya s álmosan vakkantott néhányat.

Lovász Pál

A Szent Folyó táján

1

Tádzs Mahál

*Szent könnypalota. Mélyén asszony alszik,
legszebb ki volt a világtájakon;
márvány zenéjét, kő zengő csodáját
vonta fölé a férfifájdalom.
Hű szív nyugalma száll a holt anyagból,
színt, fényt virágzik, varázsként remeg;
s Mumtaz-i-Mahál örök hangja súgja:
„Élek, mert szerettél s szerettelek...”*

2

Torzó az Indus partjairól

*Szobor volt hajdan. Már csak pár vonal:
hát, csípő, combok rejlő hajlata.
Ötezer évig volt a föld alatt,
csonk lett, de mi belőle megmaradt:
húst, vért idéz, tündöklök, fiatal —
Szerelem fészke, Szépség, Diadal!*

T. Nagy Sándor

Aldott asszonyi ének

*Gyöngye vagyok ma, ne cibálj,
kókadt lilium vagyok ma,
csók-darazsakkal ne kívánj,
nézd, lombos már hasam bokra.*

*Nyújtózik bennem száz gyökér,
didereg bennem a halál;
nézd, kezem az égig fölé,
s ölemben csillag szundikál.*

te

Tillai Ernő: Női akt (tus)

Stephan Heym

A BOLHA

Egy király udvarába'

Egy órjás bolha élt

Szerette is királya

Mint édes gyermekét.

(Mefisztó dala; Faust I.
Sárközi György fordításában.)

A táborból rendszerint autóval ment haza. Nagyon kellemes két- két és fél órás utazás volt. Az út hegyes-erdős tájon kanyargott végig egészen addig, míg a nagy baltimorei országútra nem torkollt. Az utazás megnyugtatóan hatott rá, és neki a munkája miatt éppen erre a kis kikapcsolódásra volt szüksége. De ma, mikor korán el akarta hagyni a tábort, hogy a hét végét Dorisszal és a gyerekekkel töltse, bedöglött a motor és Woolley kapitány, a tábor autós tisztje a karburátorról motyogott valamit, aztán azt mondta: „Hát uram, ezt már csak vasárnap után tudja használni.“

Jól esett neki, hogy a kapitány uramnak szólította. Hosszú időbe telt, míg megváltozott a hadsereg álláspontja a táborban lévő tudósok iránt, amit az idézett elő, hogy a tudósok fontossága fokozatosan behatolt a nehéz vas-koponyákba. Először csak dokinak, aztán professzornak, majd professzor Ellingtonnak, és most uramnak nevezték — ami ugyanaz a megszólítási forma, amit feljebbvalóikkal szemben is használtak. Már ideje is volt, hogy megtanulják, kik tették a modern háborút lehetővé.

Így aztán Woolley kapitány gondjaira bízta az autót és vonatra szállt. A vonat, a Pennsylvanai Vasúttársaság második legjobb vonata, végigdöcögött azon a pályán, amelyet már régen meg kellett volna javítani, de nem javították meg, mert ezek a társaságok semmit nem javítanak meg addig, míg néhány tucat halott és sebesült áldozatul nem esik valami szerencsétlenségnek, és a Belügyi Kereskedelmi Bizottság a nyakukra nem lép. Pult Xuan jegyet váltott magának, hogy kényelmesebben utazhassék, és hogy az időt felhasználhassa olvasásra. Irattartójában volt az az irat, melyre Mr. Moto felírta az E—327-et. Tetszett neki, ahogyan a hadsereg a kezdőbetűs rövidítéseket használta, — Lt-t a hadnagy, Bn-t a zászlóalj, az E-t a bakteriológiai egység jelölésére. Tömör

és kifejező rövidítések. Ezen a téren a tudósok tanulhatnának a hadseregtől. A hosszú latin és görög kifejezések olyanok, mint megannyi bálvány.

Mr. Moto papírját elővette az irattartóból, szétterjesztette lábát és olvasni kezdett. De a két tengerésztiszt, aki a fülke másik oldalán ült, ekkorra már jól beszszelt, és a fehér kabátos kocsipincér éppen egy újabb adag skót whiskyt szolgáltat fel. Ez azt jelentette, hogy aligha fogják hangjukat lehalkítani abban a vitában, amit éppen valami Violáról folytattak. Az egyik azt ismételte, hogy Viola tud önzetlenül szeretni, a másik pedig egyre azt állította, hogy Viola nem más, mint egy közönséges szajha, aki csak néhány fickó gubájára éhes.

Arra kényszerítette magát, hogy figyelmét teljes mértékben koncentrálja. Egész oldalakon keresztül sikerült a bonyolult anyagot figyelemmel kísérnie. Mr. Moto éppen az E-327 baktérium nehézségeivel foglalkozott, azzal, hogyan tud megmaradni a bolha testében, mintegy összehasonlítva a baktérium megdöbbentő szaporodó képességét a melegvérű állatokban. Ő és Mr. Moto már hetek óta együtt dolgoztak rajta.

Éppen csak egy pillanatig tartott, amikor Mr. Moto intett a kétrét görnyedt kis majom mellől, mely még utoljára levegőért kapkodott.

„Professzor Ellington, az E-327 működik“, — mondta Mr. Moto. Kézfogásuk valamivel több volt a gratulációnál. Két férfi természetes gesztusa volt ez, akik megosztották óriási tapasztalataikat.

Érdekes eset ez a Mr. Moto. Természetesen nem Moto volt a neve. Azoknak a japán neveknek egyikét viselte, melyekben túlságosan sok volt a szótag ahhoz, hogy fejben tarthassa. Japánból jött a táborba, és vele együtt jött róla néhány ronda pletyka is. De kiderült, hogy szelíd-természetű, halk beszédű ember, aki hibátlan angolsággal beszél, aki ért a dolgához és aki egyáltalán nem úgy nézett ki, mint a hollywoodi rejtélyes filmek ázsiai típusú Mr. Motója. Valamelyik katona vagy laboratóriumi asszisztens egyszer úgy utalt rá, mint Mr. Motóra. És ráragadt a név. Most már Mr. Moto is tudta, de nem fejezte ki róla a véleményét. Mr. Moto soha nem fejezett ki semmilyen véleményt, kivéve akkor, amikor az oroszokra terelődött a szó, ami olyan gyakran előfordul manapság. Akkor azonban nagyon határozott véleménye volt, amit olyan hévvel hangoztatott, hogy még az angolsága is megsínylette.

Az egész 320-as széria Moto ötlete volt, bár — mindenki, aki bármit is tudott a kísérletről, bevallotta — egyedül nem tudta volna megcsinálni.

Ahogy Young ezredes is mondta: „Ellington professzor nélkül az E-327 még mindig csak álom lenne“. Young ezredes a szíve mélyén a romantika felé hajlott és úgy is beszélt.

„En mondom neked“ — mondta a második tengerésztiszt, közben lecsapta poharát a tálcára, ami visszaszólította a professzort a valóságba. „Ha kell neked ez a Viola, gyereünk neki, aztán jó szerencsét, de átkozott legyek, ha megint kisegítelek a bajból.“

„Cynthia!“ — szólalt meg egy asszony. „Cynthia“, te gonosz kis jószág!

A professzor felnézett. Egy asszony állt a fülkében és előrehajolva zöld szíj-pórázzal egy kis kutyát fenyegetett. „Cynthia! Gyere ide, én mondom, gyere ide!“ De Cynthia-nak volt magához való esze. Bekuporodott a professzor széke alá és morgott. „Kutyákat tilos a kocsiba hozni, asszonyom“ — mondta a pincér. „Cynthia! Cynthia!“ — hívta a kutyát az első tengerésztiszt, aki úgy látszik megfélemedezett a Violájáról a pórázos nő szemlélése közben.

„Asszonyom, önnek a poggyászkocsiba kell vinnie a kutyát” — mondta a pincér.

„Mit? — Nem egy néger fogja megmondani nekem, hogy mit csináljak az én kutyámmal!”

„Sajnálom asszonyom, akkor hívnom kell a kalauzt.”

Cynthia előjött a szék alól és a professzor elé plántálta magát. Nagyon helyes kis sealyhami szuka volt, fekete karikával a bal szeme körül: és farkát állandóan csóválta. Az asszony lehajolt, megragadta Cynthiát és magához szorította.

Az első tengerésztiszt már előzően felállt. Bizonytalanul imbolygott, miközben Cynthia fejét simogatta és mohón rámosolygott az asszonyra. Belépett a kalauz és ismét kezdődött a vita. Az első tengerésztiszt az asszony pártját fogta, a második részegen azt mondogatta, hogy minden asszony szuka és a poggyászkocsiban van a helyük.

Ellington professzor elrakta a papírjait az irattartójába és az irattartót bekattantotta. A vonat lassítani kezdett. Az ablakon kívül Baltimore bérházainak sötét képe vonult el nagy pompával.

*

J. Norwood Ellington professzor családos ember volt. Mint massachusettsi pap fiát a Hegyi Beszéd és egyéb magasabbrendű erkölcsi elvek alapján nevelték. Bármennyire is kétségek értek ezekhez a tantételekhez, a kétely nem volt elég erős ahhoz, hogy akár csak a legcsekélyebb változást is előidézzé életének előre meghatározott menetében. Magától értetődő, ha már nem lett pap, akkor valamilyen tudományos hivatásnak szentelje életét. Az is magától értetődő, hogy feleségül veszi azt a lányt, akit szeret, ha tisztességes és elfogadható családból származik. Az ilyen fiatalember számára az élet sima út, hacsak valami közbe nem jön, közbe nem szól.

Semmi nem jött közbe. A papság helyett az orvostudomány mellett kötött ki, és specializálta magát a bakteriológiában, amihez meglehetősen értett is. és meghívták a Baltimore-ban székelő Johns Hopkins University egyik katedrájára. Magas volt és jóképű, és mióta a háttérből előlépett és dolgozott, — és mivel nagyon is szerény volt semhogyan valakivel szembeszálljon — gyorsan haladt a tanársegédség felé. Még a főiskolán találkozott Dorisszal és beleszeretett. Amíg a kollégiumban lakott, írtak egymásnak, és ahányszor csak hazajött látogatóba, mindig együtt jártak. Természetes volt, hogy diplomája megszerzése után össze fognak házasodni. Két gyerekük volt, az ifjabb Norwood és Elizabeth, meg Baltimore külvárosában házuk kerttel és gyeppel, amit ő maga szeretett kaszálni. És azok az emberek, akik Ellingtonékről beszéltek, megegyeztek abban, hogy itt egy rendkívül boldog amerikai család lakik.

Ellington professzor is így gondolta, bár volt alkalom, amikor a megszkott munka untatta. Nyilván ez volt az oka annak, hogy elfogadta, amikor a fakultás dékánja informálta arról, hogy a hadseregnél van számára egy nagyfontosságú állás, és hogy az egyetem nem fog az útjába állni.

De kiderült a Johns Hopkinshoz viszonyítva a táborban lévő munka kisebb változást hozott munkamenetébe, mint várta. Igaz a munka sokkal veszélyesebb, de mint bakteriológusnak mindig nagyobb veszéllyel kellett szembenéznie, mint mondjuk egy fogorvosnak. A munkáról tilos volt beszélni, de mikor úgysem szeretett soha sem beszélni a munkájáról. Az emberek keveset értettek

hozzá, és még a legegyszerűbb beszélgetés is hosszú magyarázgatást jelentett számára.

Most lényegesen többet keresett, mint a Johns Hopkinsban. A hadsereg 100 000 dolláros életbiztosítást kötött vele, ami után a hadsereg tekintélyes összegre rugó prémiumot fizetett. Megismert egy csomó tisztet, akik éppen olyan ostobák vagy okosak voltak, mint legtöbb ember. A hét végét otthon töltötte és ilyenkor úgy érezte magát, mintha soha nem is lett volna távol. Ő ült az asztal egyik végén, Doris a másikon, a gyerekek pedig kétoldalt. Az étkezés a megszokott módon történt, ami már természetes volt a családnak. Ő osztotta el, Doris tálalta a burgonyát és a főzeléket, hogy mindenki elfogyassza a részét. A társalgás meg-megszakadt.

„Mi bajod van?“ — kérdezte hirtelen Doris és felvonta szemöldökét.

Lábikráját dörzsölte a szék lábához. Most abbahagyta.

„Nem tudom, mire gondolsz.“

„Molesztál valami?“ — kérdezte Doris.

Ő pedig zavartan nevetett.

„Azt hiszem kárpitost kell hívnom“ — mondta egy kis éllel —, „rendbe kell szedetni a székek üléseit.“

„Nincs a székeknek semmi baja!“ — mondta.

„Akkor miért nem ülsz nyugodtan?“

Dühös volt. Az ifjabb Norwood kuncogott, a kis Elizabeth pedig anyukájáról apukájára nézett és vissza, valami szokatlanra várva, de nem tudta, hogy mire.

„Hogy őszinte legyek“ — mondta „valami viszket“.

„Akkor miért nem vakarod meg, papa?“ — ajánlotta az ifjabb Norwood, „Mi addig majd félrenézünk.“

„James!“ Mikor valami kifogásolni valót talált, akkor Jamesnek szólította, ami a nevében lévő J-ből adódott.

„Doris, kedves“, mondta, miközben ismét a székhez dörzsölte lábikráját, „az ember csak vakarózhatik saját otthonában anélkül, hogy valami államügy kerekedjék belőle.“

„Szeretném...“ tört ki Doris, és a gyerekekre nézett, miközben ajka keskeny kis vonallá préselődött össze.

Sajnos, a szék lába kerek volt és sima, meg aztán nadrágja szövete is ott volt bőre és a fa között. Hiába dörzsölte lábikráját a szék lábához, nem hozott megkönnyebbülést. Eltökélten lehajolt, felhúzta nadrágja szárát és vakaródzni kezdett. Mivel Dorisnak nem tetszett, alaposan nekilátott a vakaródzásnak.

Hirtelen abbahagyta. A mutató és középső ujj hegyével enyhe kis dudort érzett a bőrén. A dudor nem sokat számított, de úgy tűnt neki, hogy melegebb, mint a környéke és nem férhet hozzá kétség, hogy a dudor volt a viszketés központja.

Leeresztette nadrágja szárát és felegyenesedett a széken. A fagyos nehezteles ellenére felfedezte Doris arcán annak nyomait, amit annak idején meglátott rajta, mikor Doris volt a szomszéd gyerek, ő pedig reszketve hívta meg az egyetemi bálra.

„Befejezted már?“ — kérdezte Doris.

„Igen!“

„Ezután aztán mondhatod a gyerekeidnek, hogy nem illő az asztalnál vakarózni.“

„Édesanyátoknak igaza van“ — mondta rekedten — „olyant tettem most, amit nem lett volna szabad és nektek nem szabad utánozni.“

Összevagdosta a tányérján lévő húst, de nem evett. Késsel, villával a kezében üres tekintettel meredt maga elé.

„Mi az már megint?“ — kérdezte Doris.

„Nem vagyok éhes“ — válaszolta.

„Mondtam, hogy ne egyél sokat, mielőtt hazajössz ebédelni. Gyalázat ilyen tenni — ilyen árak mellett!“

Már nem hallotta mit mondott Doris, csak a hangját hallotta valahonnan messziről, nagyon messziről. Ahol a térde szokott lenni, most csak vattagolyót érzett a helyén.

Tányérjára tette a kést meg a villát. Aztán hátralökte a széket és motyogott valamit. „Bocsáss meg, kérlek.“ Nehézkes mozdulattal felállt és kiment.

Doris félíg meglepetten, félig aggódva szólalt meg:

„Hová mész?“ Ő azonban nem válaszolt.

Még az is erőfeszítésébe került, hogy felmenjen a lépcsőn. A karfába kapaszkodott, így segített magának és erőlködni kellett minden lépésnél. A felső pihenőnél megállt. Bement a fürdőszobába és kétszer ráfordította a kulcsot. A fürdőszobában többnyire a sötétzöld szín jutott érvényre — a fürdőkád előtti gyékény, a zuhanyozó fülke függőnye és a tükör előtti ülőke huzata. A zöld megnyugtatta. Ostobaság! — gondolta. Millió oka lehet annak, hogy viszket az ember lába. A kisbabák bőre is borzasztóan viszket, ha nem teszik őket tisztába rendszeresen. Az ember a halálos ágyán is irtózatosan viszket, ha az ápolónő nem dörzsöli le. Az élet nem áll másból, mint egyetlen hosszú viszketésből, meg többé-kevésbé sikeres kísérletekből, hogy az ember megszüntesse ezt a viszketést.

Feltette lábát a tükör előtti ülésre és felhúzta a nadrágszárát. A dudor még ott volt. Mérgesen, vörösen, egy parányi ponttal a közepén. Hüvelykjét rányomta a dudorra, aztán felemelte. Néhány másodpercig a dudor fehér maradt, aztán ismét visszatért bele a vér. Elgondolkozott: a vére a melegvérű állat vére. Ismerte az összes elágazást ebből a dudorból — az egész testen keresztül, az ereken, a szíven, az artériákon keresztül egész az ujjá hegyéig. Olyan volt, mint a városok alatti csöveken, csatornákon rohanó víz, amiről soha nem lehet tudni, mit cipel magával.

Megtapintotta pulzusát. Gyorsan vert. Arca és homloka forró volt. Azt gondolta, izgatottság. Felgyorsul az ember pulzusa és úgy érzi, hogy forró. Életében nem először érezte, hogy tüzel a feje, és hogy keze, lába jéghideg. Úgy érezte magát, mint annakidején a vizsgák előtt. Akkor volt ilyen érzése, akkor éjszaka, ott a szállodában, mikor félszeg mozdulatokkal először vetkőztette le Dorist. És akkor nem tudta, hogy mit csináljon magával, meg vele. Szegény Doris — gondolta hirtelen —, de Doris okos asszony, fog boldogulni.

A tükörhöz lépett, s bekapcsolta a mosdó fölött lévő lámpát. Kinyitotta száját, kinyújtotta a nyelvét. Nagyon szép sima volt a nyelve, a hegye piros. A fogá, a fél tucat tömöttet kivéve hibátlan volt.

Valami szürkés réteg húzódott végig a nyelve hátsó részén, ami azonban a gyomrától is lehetett. De mit evett, amivel elrontotta a gyomrát? Semmi sem jutott eszébe. Annak a kis majomnak sem adtak semmit enni, amivel elronthatta volna a gyomrát. Nagyon gondosan ügyeltek a táborban arra, hogy mit esznek az állataik. Ő maga fogta meg gumikesztyűs kézzel a fogát és húzta ki

a majom nyelvét, míg Mr. Motó arra kényszerítette, hogy kinyissa a száját. Annak is volt egy szürke réteg a nyelve hátsó részén.

Mikor Mr. Motó elengedte, a majom ketrece legtávolabbi sarkába ugrott hátra és nagy ricsajjal tiltakozott. Mr. Motó a zsebébe nyúlt és néhány szem cukorkát dobott az állatnak.

„Zajongj, zajongj csak, kis dög!” — mondta akkor csaknem gyengéden Mr. Motó. „Most éppen csak egy kicsit lesz meleged, hogy ingerlékeny leszel, de holnapra fájni fog a gyomrod, a fejed, a melled és úgy érzed, a fejed szét akar robbanni. Aztán egyik szerveid a másik után mondja fel a szolgálatot, de idegrendszered továbbítani fogja fájdalmaidat. Holnapután...”

Ellington professzor csaknem a szemével látta, hogyan mosolygott Mr. Motó és fordult el a ketrectől. Csaknem a fülével hallotta Mr. Motó hangját: „Nagyon óvatosnak kell lennünk, holnap a mi kis majmunkkal, Ellington professzor. Holnap nagyon fog fertőzni. Karmolhat, haraphat, köphet, ezek az állatok nem pusztulnak el anélkül, hogy vissza ne üssenek. Egy megveszekedett garast nem adnék annak az életéért, aki bármelyik részéhez hozzá ér!”

Mr. Motó nevetett. Mindig hozzáfűzött mondanivalójához egy új amerikanizmust, mikor elégedett volt. Aztán bólintott, majd folytatta. „Embereken való kísérletezés azonban valószínű azt bizonyítaná, hogy velük egy-két nappal később végezne...”

Igen, gondolta Ellington professzor, Mr. Motó gyűjthet rajta tapasztalatokat.

*

Nem csókolta meg búcsúzóul Dorist, meg a gyerekeket sem. Nehéz volt észre nem venni, hogy Doris lábujjhegyre áll és ajkát kínálja, mint mindig. Doris mögé nézett, de meg kellett látnia szemében a megbántottságot. „Haragszol még rám?” — kérdezte Doris, mikor Norwood már a külső ajtónál állt.

„Nem... Ugyan!” Elrohant, hogy elérje a vonatot. Azt mondta Dorisnak, hogy valami nagyon fontosat a táborban hagyott, és azonnal vissza kell érte mennie, mert senki másra nem lehet bízni. Ha sikerülne kapcsolatot teremtenie, akkor ismét hazatér éjfélre, de ha nem, a táborban marad. Semmi ok az aggodalomra.

Elcsípett egy taxit, s kihajtott a pennsylvániai állomásra. Lábikrája még mindig viszketett. Szabadon elterpeszkedett. Nem törődött vele, hogy a sofőr figyel a visszapillantó tükörből, gondoljon, amit akar. Túl volt már mindazon, amit bárki is gondolhatott. Talán még ha idejében a táborba jutna, de már az sem számított. Éppen csak azért ment oda, hogy valahova mehessen. Természetesen átkutatja a laboratóriumokat. A táborban rengeteg ellenmégük volt — a bubópestis, kolera, tifusz, sárgaláz ellen — csaknem minden elképzelhető betegség ellen, amit baktériumok okoznak. Mr. Motóval is akart beszélni, de tudta, hogy Mr. Motó mit fog mondani. Ilyen vagy olyan formában Mr. Motó megismétli, amivel azelőtt dicsekedett is az együttműködésük első napján, mikor elkezdtek az E-320-as szériát.

„Ennek a szériának a szépsége” — mondta Mr. Motó, — „az igazi szépsége, hogy nincs ellenszere és amennyit erről tudunk, még hosszú időt vesz igénybe, hogy megtaláljuk.”

Mikor kiszállt a taxiból, gyengének érezte magát, Doristól és a gyerekektől való búcsúzás érzelmi feszültségét csak most kezdte érezni... Lehetséges az is, hogy vérében az anyagcsere csak most kezdett beállni? Jegyet váltott a

táborba. Még volt tizenegy perce, hogy elérje a vonatot. Bement a bárba és brandyt rendelt.

A brandy lecsillapította gyomorfájását. Nevetett. Ha ellátták volna a kis majmot is brandyval, biztos kevesebbet szenvedett volna. Kegyetlenség volt, ahogy Mr. Motó szenvedni hagyta azt az állatot. Mit tett az a kis majom, amivel kiérdemelte, hogy halálra gyötörjék?... Közbe kellett volna avatkozni, fájdalomcsillapító injekciót kellett volna adnom abba a küzdő, vergődő testbe... De Mr. Motó ráammeredt volna: „Mi az uram, szentimentalista?“ És nem fontos, hogy precíz adatokat kapjanak az E—327-ről, egészen a végső lefolyásig, míg csak az utolsókat nem rúgja?

Norwood nem volt szentimentalista, tudós volt. És mégis meglapult benne egy parányi érzékenység, és ez volt a végzete. Ha Pasteur és más mikrobavadászok fel nem tüzelték volna fantáziáját még gyermekkorában, biztosan nem választotta volna a bakteriológiát, sebész vagy belgyógyász lett volna. Mókás, hogy egyik ember élete mennyire tudja befolyásolni a másikat — még el is pusztítja.

Ismét megrohanták a fájdalmak.

„Még egy brandyt, pincér!“ — mondta a bár fölötti hangszóró száján keresztül.

Nem! — gondolta, éppen itt a bökkenő. Nem követte Pasteurt. Pasteur vadászott a mikrobákra és elpusztította őket. De ő felnevelte, babusgatta, szaporította, hogy aztán szétbocsássa őket, hogy öljenek. És mos őt pusztították el.

Úgy ronsolták szét őt is, mint az a kis majmot. Ő is, a majom is, egyaránt értetlenek voltak. Nem az ő hibája, hogy rászedték, félrevezették. A fakultás dékánja nem szolt egy szót sem arról, hogy milyen munkája lesz, mikor felajánlotta a táborba való kinevezését. Nem mondta a dékán: „Ellington professzor, önnek nagyszerű alkalmat ajánlunk fel, hogy kis majmokat, kis koreaiakat, kis kínaiakat és az isten tudja még milyen kis gyerekeket megöljön. Nem... a dékán nem mondta, csak az állás előnyeit említette, a jó fizetést és a tudományos kutatásra kínálgató nagyszerű lehetőségeket. És aztán, mivel némi vonakodást észlelt, a dékán hozzátette: „Természetesen nem kényszerítem önt, de ismeri az egyetemen lévő helyzetet. Ha itt marad, tanársegéd marad, míg meg nem öregszik, meg nem öszül...“ Mit tehetett az ember, akinek családja van, háza és biztos megélhetési lehetősége?

A bár fölötti óra öt harminckettőt mutatott. Hirtelen rémülten szólalt meg: „Pincér! Jól jár ez az óra?“

„Hajszál pontosan! Ugyanúgy jár mint az állomáson lévő többi óra. Vasúti órák. Pontosán kell járniok!“

Lekéste a vonatot és csak jóval éjfél után indul másik. Nem sokat számított. A táborban nem tudtak volna vele csinálni semmit, legfeljebb különzárják és megfigyelik, hogy hal meg, mint ahogy ő is figyelte a haldokló majmot, — ő meg Mr. Motó. Most csak azt sajnálta, hogy nem láthatja Mr. Motót, akinek a táborban kell élnie... Lehetőséget adhattam volna a tudományos megfigyelésre, hogy magán figyelje, hogy terjed át rá az E—327... Nagyon egyszerű lett volna — csak megérteni, csak leköpní, Mr. Motót. Később a harapás mellett kötött ki, bár nem tudta elképzelni, hogy megmarjon valakit.

Ellington professzor nagyon nyugodtan ült. Aztán nevetni kezdett, először halkán, aztán hangosabban, és a végén csak úgy rázkódott a nevetéstől. A pincér megdöbbenve nézett rá. Ez volt az évszázad legjobb vicce. Ő, J. Norwood El-

lington titkos fegyver lett, mérgező golyó, amely elégeti saját magát. Ő, J. Norwood Ellington, aki gyötrő fájdalmakban emésztődik fel, megbosszulhatja magát azokon, akik bűnükkel halálát okozták.

A bár fölött lévő hangszóró bementa, hogy a pennsylvániai 5.45-kor robog be Washingtonba.

Washingtonban lakik Young ezredes. Washingtonban, a hadügyminisztérium katonai hivatalában trónol Young ezredes, a gyilkos, és egy másik hivatalban Van Devanter tábornok, az összes bolhák, legyek, pókok, poloskák és bakteriológusok vezénylő tisztje.

Ellington professzor megvakarta a kezét. A saját borzalmas helyzetéből kínálkozó megdöbbenő ötlet elűzte fájdalmát. Csak a lábikrája viszkedett tovább. Fízett és távozott.

*

Nem volt semmi akadály, hogy bejusson a hadügyminisztériumba. Iratai és a tábornoki segédhivatal celluloid tokos személyi igazolványa csodákat művelt. De fél órát vett igénybe, mire keresztülvonszolta magát ezen az ötágú labirintuson, a hadügyminisztériumon, s elérte a Col. C. F. Joung, Vegyi Hadviselés feliratú ajtót.

Egy tejfölsz szájú, porcelánkékszemeű hadnagy módfelett sajnálkozott, hogy az ezredes egy órával ezelőtt eltávozott. Nem tudta megmondani, hova ment az ezredes; — hét vége van.

A fájdalom végigviharzott a mellkasán és szétterjedt az egész hátán. Hátha Mr. Motó tévedett? Hátha olyan gyorsan hat a baktérium az emberi szervezetben is, mint a majmokra?

„Sürgős ügyben járok, hadnagy úr!” — mondta, miközben a fogát csikorgatta, hogy fékezze magát. „Vezessen kérem a tábornokhoz.”

Van Devanter hivatala zárva volt. A hadnagy tudta, hogy a hadügyben lévő záruk jók és masszívak. De látta, hogy a professzor küldetése fontos. Elfordította az ajtó fogantyúját és megrázta.

Megjelent egy őrszem.

„Hol van a tábornok?” — kérdezte a hadnagy. „Ellington professzornak találkoznia kell vele. Nagyon fontos!”

„Sajnálom” — vont a vállát az őrszem. „A tábornok ma délután Tokióba repült. Nem tudta?”

A hadnagy kihúzta magát. „Megkérdeztem volna, ha tudom?” Csattant fel. Aztán a látogatóhoz fordulva megértően kérdezte: „Senki más nem tudna önnek segíteni?”

Ellington professzor elmerengett egy pillanatra, de csak egy pillanatra. „De, — igen!” — mondta — „az elnök.”

„Hivassak kocsit, uram?” — kérdezte a hadnagy.

„Nem szükséges, köszönöm.”

*

Elhatározta, hogy sétál, ha tud. A friss levegő majd jót tesz neki, hisz van ideje. Az a kis tucat arcú ember, aki a bolhák, legyek, pókok, poloskák és bakteriológusok parancsnokságának főnöke, aligha fog éjszaka kísértani a Fehér Házból. De holnap vasárnap. Vasárnap pedig vidékről falkaszám jönnek szájat tátani. És a kisember szereti mutogatni magát... Mindössze csak a tömegben kell maradnom és várnom kell...

Enyhe éjszaka volt. Néhány csillag előbukkant. Átment a folyón, be a

városba. Lassan ment. Most nem viszketett olyan hevesen, de az egész testét elzsibbasztó gyengeséget érzett, és a hasa minden pillanatban összerándult meg a háta is állandóan fájt.

Két dolog keringett állandóan az agyában. Az egyik: ki kell tartani, míg el nem röpi a golyót, ami saját maga volt. A másik: hogy történt ez vele? Az első pont érdekében csak annyit tehetett, hogy megpróbálja tartogatni az erejét és türtőztetni a szenvedését. Több volt ő, mint egy majom, több volt, mint egy esetlen állat. — Ember volt! A második pontról ennyit tudott: — Azok a bolhák, melyek magukban hordták az E—327-et, a bolhacirkusz elnevezésű szobában voltak. Üvegburák alatt tartották őket, ahol mászkáltak, ugráltak és ettek. Mivel a bolháknak levegőzniük kellett, ő és Mr. Moto elrendelték, vágjanak rést minden üvegburára. Olyan dróthálóval fedték be ezeket a réseket, melyen egyetlen bolha sem tudott kiugrani. És ha akár csak egyetlen szövészhiba is volt a hálón? Egyetlen félrecsúszott drótszál elég.

Egyáltalán megvizsgálták a hálókat? Még ha megvizsgálták is, nem lehetséges, hogy egyetlen szövészhiba elkerülte a figyelmüket? Ahol ember dolgozik, lehet tévedés is, emberi tévedés, végzetes tévedés.

Ő pedig ma reggel bent volt a bolhacirkuszban. Keresztül ment rajta és megállt, hogy megnézze a halál fekete, nyüzsgő tömegét.

Akkor történhetett.

Felemelte sajgó, égő kezét. Az égbolt kitisztult és olyan sok csillag ragyogott, olyan borzasztóan sok, mint amennyi bolha nyüzsgött ott, — talán még több is.

Megkapaszkodott a híd karfájában. Az izzadság végigömlött az arcán, amint a kínzó görcsök belevágtak a hasába.

*

Norwood tett a szerencsekerékre. Nincs már értelme a takarékoskodásnak. Doris és a gyerekek jól meg fognak élni a biztosításból. Hisz jól megfizetik az embert ebben az országban a gyilkolásért és azért, hogy meghal.

A dollár fizet és megvesz mindent.

A dollárok vad áradatban forogtak a szerencsekerékben. Az előcsarnok zsúfolt volt, ugyanúgy a bárók és a táncparkettek is. Jól zabált, jólszabott, „telt-képű“ férfiak. Gyönyörűen öltözött, felcicomázott asszonyok, akik mindenhová ékszer akasztottak, ahová csak tudtak. Norwood azzal a méreggel, amely benne égett, utálta őket. Azokon a bolhákon éltek, amitől másnak meg kell halnia, azokon a bolhákon, atombombákon, tankokon, repülőgépeken és ágyúkon éltek, és nagyon jól éltek.

Látta magát, amint belevegyül ebbe a tolongásba, kiválasztja közülük a legduzzadtabb képűt és azt mondja neki: „Bocsásson meg, uram!“ és amint az feléjefordul, ő belekóp a képébe. Leküzdötte a kísértést. Csak egyszer lehetne megtenni, mert megjelenének a szállódetektívek, és nincs ahhoz joga, hogy bárkire elpazarolja a golyóját.

Visszavonult szobájába és lefeküdt. De nem tudott elaludni. Ismét viszketett a lába. Mindene fájt és még ki kellett főzni a holnapi terveket. Holnap vasárnap, az ő utolsó vasárnapja. Már elég gyakran volt a Fehér Háznál, egyszer volt belül is, egy fogadáson. A rendőrség és a Secret Service emberei aligha gyanakszanak egy szerényen öltözött, tudós kinézésű férfire, akinek semmiféle gyanús dologtól nem duzzad a zsebe. Az egésznek az volt a lényege, hogy elég közel férközzék a céltáblájához, hogy köpése elérje. Neki nem volt semmi vesz-

tenivalója, a biztos halál tudata elég erőt fog adni, hogy átvágja magát a kordonon.

Reggel egy óra felé olyan melege volt, hogy már nem tudott tovább az ágyban maradni. Megnézte nyelvét a tükörben. A szürke sáv megduzzadt. Pulzusa 110 volt, szíve a halántékában dobolt és szeme örült tűzben lobogott.

Az éjszaka hátralévő felét az ablak előtt a karosszékekben ülve töltötte. A szoba légfűtéses volt és nem tudta kinyitni a bezárt ablakot. Az üvegen keresztül figyelte a pirkadat enyhe páráját és a napkeltét, aztán elszenderedett.

Kicsivel tíz után ébredt. Úgy érezte, mintha testét összetaposták volna, bár hőmérséklete már alábbszállt. Gondolta, megkockáztathat egy zuhanyozást. Mikor kijött a zuhany alól, reszketett, és fájdalmai kegyetlenebbül gyötörték, mint eddig. Nyögve öltözködött.

A liftkezelő abbahagyta vidám „Good Morning“-ját, és úgy meredt rá, mintha holttesttel utazna együtt. A szálló büféjében kért egy teát, de felét ott hagyta. Aztán taxin a Fehér Házhoz hajtatott.

Három-négy rendőr álldogált a bejárat kapu előtt. A vaskerítés mögötti széles gyeper frissnek és zöldnek tűnt, de minden ablak be volt függönyözve. A járdán állt, miközben a látogatók folyama mellette hömpölygött. Lassan a kapu felé haladt. Aztán heves fájdalom rohanta meg. Megragadta a vaskorlátot és megpróbált levegőt kapni.

„Valami baj van pajtás?“ — kérdezte az egyik rendőr. Magas, vörösarcú férfi volt, szemei közel álltak egymáshoz.

„Nem érzi jól magát?“

„Jól érzem magam.“ Elengedte a korlátot. A rendőr megrázta fejét. „Betegnek látszik! Néhány ember olyan nagy számár... Idejönnek, mintha ez lenne a Szentföld, mégha nincs is más látnivaló, csak az üres ház.“

„Üres ház?...“

„Senki sincs itthon!“ — vigyorgott a rendőr. „Harry kirándul a jachtján és jól érzi magát.“

„Valóban így van?“ — mondta óriási erőfeszítéssel, hogy fenntartsa a közbüzség látszatát. „Mikor jön vissza?“

A rendőr nevetett. „Honnan tudjam? Ha én lennék az ő helyében, egész héten ottmaradnék halászni...“ Miközben megfordult, hogy elmenjen, hozzátette: „Jó egy elnöknek!“

A látogatók, a Fehér Ház, a rendőr, a járda úszni kezdett szeme előtt. Szétvetette lábát, hogy orra ne essen. A rendőr ir tájshólása ott szorongott állandóan a fülében. „Harry kirándul a jachtján és jól érzi magát, Harry kirándul, jól érzi...“

Egyik utcából a másikba ment. Az emberek utána néztek. Már nem tudta, hova megy. Csak azt tudta, hogy meg kell találnia a bűnös társaságot és rájuk kell célozni és löni a lövedéket és azt, hogy ő volt a lövedék, a ravasz, a pisztoly. az orgyilkos és minden egygé összezsavarodva. Az agya olyan volt, mint valami örvény, amely leragad mindent a sötét mélységbe. Ki volt ez a Jachtján Kiránduló Harry? — All right, ő volt a bolhák, legyek, pókok, poloskák és bakteriológusok vezénylő parancsnokságának főnöke. De ettől a tényről eltekintve, hogy őt történetesen nem lehetett fellelni, nincs senki ő fölötté, valaki, akinek a parancsnoksága alatt Harry működik, aki ellenőrizhetné vagy megállíthatná — és ki ez a személy, a kis majom és mindazoknak az embereknek a gyilkosa, akiknek meg kell majd halniuk az E—327-től, és J. Norwood Ellington gyilkosa?

Egy patika elé érkezett és ott látta a gyilkost, aki kinézett rá. Eltekintve az ablaküvegben látható tükröződés természetes torzításától, az áttetsző képmás egész tisztán látszott. Magas, rendes, nem túl rosszkínézésű amerikai, családos ember, akinek a periferián háza van, meglehetősen jólöltözött, semmi különösebb gonoszság az arcvonásában vagy tekintetében — az igazi gyilkos. Az a férfi, aki Nem-et mondhatott volna a facultás dékánjának, az a férfi, aki visszautasíthatta volna Young ezredes parancsait, aki visszautasíthatta volna a Van Devanter tábornoknak való engedelmességet; az a férfi, aki felemelhette volna szavát és megállíthatta volna az elnököt, az a férfi, aki hozzá hasonló ezrekkel és milliókkal együtt megmenthette volna a kis majom, a rengeteg ember, meg Norwood Ellington életét, és akinek néhány ezer dollár és egy egyetemi tanárságra kínálkozó alkalom miatt nem sikerült ezt megtennie. Ott állt ő, az az ember, bűnösnek és gyilkosnak ítélt.

Ellington professzor elővette recept-tömbjét és kitöltötte a felső ívet, aztán belépett a patikába.

A patikus elolvasta a receptet és összevonta szemöldökét. A pultja mögötti legfelső polcra nyúlt egy kis csomagért.

„Legyen óvatos ezzel az anyaggal“, mondta a patikus „ettől örökre is elalhat valaki!“

„Tudom, Mister. Én vagyok az orvos, aki felírta.“

„Jól van“, — mondta a patikus, „akkor azt hiszem, egészen rendben van.“

„Kaphatok egy pohár vizet? És kérem, hűtse le, mert utálok langyos vizet inni.“

*

„Cynthia!“ — mondta az asszony. „Hogy lehetsz ilyen! Te haszontalan kutya!“

Cynthia az állatorvos asztalán vakaródzott.

„Biztos benne, doktor?“ — szekírozta az asszony a doktort. „Valóban nem beteg Cynthia?“

„Egész biztos“, — mondta az állatorvos.

Az asszony előrehajolt a székében.

„És semmi más csak azok a bolhák“ — mondta az állatorvos. „Gyakran összeszednek a kutyák néhányat. Ilyen a természetük. Adok önnek egy doboz D. D. T.-t.“

„Borzasztó!“ — mondta az asszony, miközben titokban megvakarta a lábikráját.

„Ugyan, ne aggódjék, asszonyom“, mondta az állatorvos. 'Ezek a kis férgek gyakran átvándorolnak a kutyából az emberbe, de ha átmennek is, éppen csak egy csípés erejéig teszik. Mindenesetre ebben a dobozban van elég Cynthia és az ön számára.

Az állatorvos levette a szukát az asztalról és gúnyos mosolyt rejtegetve letette a padlóra.

„Tíz dollárba kerül, asszonyom“, — mondta.

Bognár József fordítása.

Takáts Gyula

Csak rásütött

Amit írtam, jószívvvel írtam!
Bent aludt mind a papírban.
Csak rásütött kedvemnek napja
s megjelent a lapon szívemnek rajza.

Derűs napfény másolatába
zihált az élet s minden hibája...
Soraim ekképpen... De mit is tehetnék!
Így lettem e tájon örökléptű vendég.

Viszi a zöld

Magát kerek gömbbé fújta
ez a májusi juharfa,
s hálós, mély horgonyát tépve,
szétfeszülve száll az égre.
Száll az égre, mint a léggömb:
— könnyű tavasz, szép örökzöld, —
s fénylő lombjában két gerle,
mint két motor, egy ütemre
búg, és csattog, mint légsavar
viszi, törve a vén gallyat...
Így hallom és így is látom!
Szállnak a kék áradáson,
s a juharfa világában,
zöldszínű, kerek bárkában
hernyó, hangya, cserebogár,
rovar, lárvá mind velük száll.
Viszi a zöld, szép szerelem
az esendőt, azt is feljebb.
Csak a gally hull. Az öregje!
Ép elibém, le a földre.
A többi száll!... De nem velem!
Száll az ifjú, szép szerelem.

Selymes Ferenc

Jelentős események, tanulságos viták a szovjet irodalmi életben

Talán még sohasem volt olyan eleven és lüktető a szovjet irodalmi élet, mint amilyené az elmúlt hónapokban vált. Az egész óriás ország az alkotó munka lázában ég. A szovjet nép az elmúlt hónapokban és években a fejlődés káprázatosan magas csúcsáig emelkedett: az évezredes pusztaságok a dolgozó nép keze nyomán virágzó kertekké válnak, az emberi erő és szellem megfékezi és az ember szolgálatába szorítja a természet zabolátlan erőit, az országban óriás erőművek emelkednek, új városok születnek. Az ember leszáll a föld méhébe és felhossa az ott rejtelkedő kincseket, felemelkedik a csillagok közé, hogy birtokba vegye a kozmikus térséget.

A Szovjetunió hétéves terve olyan messzi és fényes távlatokat tárt fel a nép előtt, amilyen messzire 10 évvel ezelőtt a legszárnyalóbb fantázia sem merészkedett elszállni. Ma mindenki ezeknek a szédületes számoknak bővületében él, és mindenki tudja, hogy a jövőnek ez az ígéretes ígérete a legszilárdabb realitások gránittalapzatán, az egész nép sohasem látott alkotókedvén és munkalendületén nyugszik.

A szovjet nép hatalmas gazdasági sikerei új pezsdülést hoztak az irodalmi és művészeti életbe is. Majakovszkij a maga korában még azt írta, hogy a költészetnek az élet előtt kell járnia, az eszmék és szavak fényével utat kell mutatni a jövőbe. Ma viszont az a helyzet, hogy az irodalom lemaradt a valóság mély és mindenoldalú ábrázolásában a hétmérföldes lépésekkel siető élet mögött. Pedig a Majakovszkij fogalmazta tétel ma is érvényes, és a szovjet irodalomnak, ahogy ezt Hruscsov felszólalásában hangsúlyozta (*Az irodalomnak és művészetnek szoros kapcsolataért a nép életével*), most is az a hivatása, hogy eszmeileg felvértezze a népet a kommunista építés újabb eredményeinek kivívására.

A szovjet irodalom, amely léte 40 esztendeje alatt mindig szoros kapcsolatban állt a nép életével, ma is vállalja ezt a szerepet. Ezt bizonyítja az utóbbi hónapokban kibontakozott szenvedélyes vitaszellem, az elmúlt évek megtorpanása okainak tüzetes elemzése, a hibák és a hiányosságok őszinte feltárása és a helyes útkeresésnek bátor szándéka.

A Szovjetunió irodalmi és művészeti életének időrendben három legfontosabb eseménye az ázsiai és afrikai országok íróinak taskenti konferenciája, az egyes szövetségi köztársaságoknak Moszkvában rendezett művészeti és irodalmi

seregszemléje, és az Orosz Föderatív Szocialista Köztársaság (OFSzK) Írószövetségének megalakulása.

Az ázsiai és afrikai népek íróinak konferenciáját az Üzbég Köztársaság Írószövetsége hívta egybe. A konferencia tagjai között voltak olyan népek képviselői, amelyek már szocialista rendben dolgoznak, ezek beszámoltak az irodalmi alkotás hatalmas lehetőségeiről, voltak olyanoké is, amelyek nemrégiben rázták le magukról az imperializmus jármát, jelen voltak olyan írók, akik szabadságharcban égő hazát hagytak otthon, voltak olyanok, akiknek irodalma több ezer éves múltra emlékezik, de ott ültek Ghána képviselői is, akiknek eddig nem volt, és akik most teremtik meg nemzeti irodalmukat. A taskenti *Aliser Navoj* színház e két ősi földrésznek, az emberi kultúra bölcsőjének minden képviselőjét magába fogadta; a sárga kínaiakat és japánokat, a fekete bőrű szenegáli, ghánai és kameruni négeket, a fezből figyelő indonézeket és a turbános arabokat. De amilyen tarka volt a kép külsőleg, olyan egység uralkodott a szívekben és a fejekben. A konferencia alaptónusát egy átfogó jelszó határozta meg: *a gyarmati rendszer a népek ellensége*. Erről szólt Mao Dun kínai költő, aki az ázsiai és afrikai népek közös múltjáról és közös harcáról beszélt. Kamerun képviselője beszámolt arról, hogy Fekete Afrika lakosságának 80%-a írástudatlan. S hogy az irodalom tömeghatása kibontakozhassék, a gyarmati rendszernek ezt az örökségét kell először felszámolni. A másik ok, amely a nemzeti irodalom virágzását gátolja, abban a tényben keresendő, hogy Afrika néger lakta területein ezernél több nyelv él, és ezek nagyobb részének írása sincs. Ezért az afrikai írók zömével gyarmatosítók nyelvet kénytelenek használni. Ghánában, ahol szintén igen magas az írástudatlanok száma, az írók a rádiót használják fel írásaik terjesztésére. A világ íróihoz intézett felhívásukban többek között ezt írták: „Bennünket az a meggyőződés köt össze, hogy az irodalom ügye eltéphetetlenül egybeforrott népeink sorsával, hogy az irodalom csak a népek szabadsága, függetlensége és szuverenitása légkörében tud virágba borulni, hogy a gyarmati uralomnak és a faji megbélyegzésnek felszámolása az irodalmi alkotás teljes kibontakozásának a feltétele.”

A taskenti konferencia aláhúzza az irodalmi alkotásnak a nép harcával való mély kapcsolatát. „Mi meg akarjuk szilárdítani kulturális kapcsolatainkat a világ valamennyi országával, ide értve a nyugati országokat is, tagadjuk a kultúra szétválasztását magasabb- és alacsonyabbrendűre, keletire és nyugatira, és ezért erősítjük valamennyi kultúra kölcsönhatását, hogy megóvhassuk a világkultúra kincseit. Felhívunk benneteket, világ írói, emeljétek fel hangozókat mindazok ellen az igazságtalanságok ellen, amelyeket egyes emberek és egész népek ellen elkövetnek, emeljétek fel hangozókat az igazságtalanság, gyarmatosítás, kizsákmányolás ellen, felhívunk benneteket, hogy énekeljétek meg az ember rangját, a szabadságot, népeink és valamennyi más nép jobb jövőbe vetett reményességét. Mi, írók a népek lelkiismerete vagyunk, nemcsak kortársaink sorsáért, hanem az eljövő nemzedékek sorsáért is rajtunk a felelősség.”

Az elmúlt hónapoknak másik nagy eseménye a szövetségi köztársaságok Moszkvában rendezett irodalmi és művészi seregszemléje. Ezekon a főváros közönségének bemutatták a testvéri népek irodalmát, művészetét, zenéjét, színművészetét. A *Lityerturnaja Gazeta* és egyéb szak- és napi lapok hosszas tudósításokban számoltak be ezekről az eseményekről, és az egész szovjet nép büszkeséggel fogadta az Unió népeinek hatalmas művészi és irodalmi fejlődését. A kirgiz népnek az Októberi Forradalom előtt saját nemzeti írása sem volt, a szovjet

rendszer teremtette meg nemzeti kultúrájának e fundamentumát. 1939-ben a kirgiz művészet első moszkvai seregszemléje idején a fiatal kirgiz irodalom még nem vállalkozott arra, hogy az igényes moszkvai közönség előtt fellépjen, ma azonban, 20 évvel később, gazdag, szélesen árnyalt, a népi hagyományokba ágyazott szocialista tartalmú irodalommal dicsekedhetik.

A hajdan gyarmati elnyomásban élő kazah nép is hasonló szellemi fejlődésen ment át. Szuchtelen gróf, a század elején örenburgi kormányzó Pétervárra küldött egyik jelentésében azt írta, ha „kívánatos is olyan általános és alapműveltséget biztosítani, amely hozzájárul ahhoz, hogy az ázsiaiak közelebb kerüljenek hozzánk, mégsem kell őket — és ez káros is lenne — az európai műveltség pontos fogalmaival felruházni.” Ma viszont tízezer iskolában majdnem másfél millió diák tanul, és a kazah állami egyetemnek több mint négyezer hallgatója van. A forradalom előtt e nép szellemi alkotóereje is csak a népköltészetben, népművészetben és népi zenében nyert formát. A szovjet rendszer idején a népi művészet haladó elemeire épült fel a kazah nemzeti irodalom és művészet. A mostani seregszemlén kazah operákat, baletteket és kilenc nemzeti színművet mutattak be. 1936-ig, az első kazah művészeti dekádiáidejéig még nem forgattak kazah filmet, 1958-ban az utóbbi pár év terméséből 20 művész- és dokumentumfilmet mutattak be Moszkvában és a környező városokban. 20 évvel ezelőtt a kazah írószövetségnek mindössze 30 tagja volt, ma számuk közel jár a 200-hoz. Az irodalom fejlődése azonban nemcsak az írók számbeli növekedésében jut kifejezésre, hanem az irodalom esztéti-művészi színvonalának emelkedésében, az írói témaválasztás kitárulásában, a művészi forma tökéletesedésében, a műfajok gazdagságában is.

A Szovjetunió egyes népeinek ünnepi művészi és irodalmi seregszemléje a megtett út hatalmas eredményeinek mérőköve, a lenini nemzetiségi politika fényes bizonyítéka. Olyan népek, amelyeket a cári gyarmatosító politika megfosztott a nemzeti kultúra kibontakoztatásának lehetőségeitől is, a szovjet rendszerben minden testvéri támogatást megkapnak, hogy szellemi fejlődésük minél magasabb fokra emelkedjék. Legjobb irodalmi alkotásaikat orosz nyelvre is lefordítják, és így egy nagy világnyelv csatornáin keresztül e kis népek kultúrája beleömlik a világirodalom széles tengerébe is.

Az irodalmi mozgás legjelentősebb eseménye azonban az Orosz Föderatív Szocialista Köztársaság Írószövetségének megalakulása. Történelmi érdekessége ennek az, hogy míg az egyes szövetséges köztársaságok eddig is külön nemzeti írószövetséggel rendelkeztek, az Unió legnagyobb köztársaságának, az oroszoknak eddig nem volt saját írószövetsége. December 7-én a Kreml nagytermében az OFSZK 2500 írója képviseletében 379 író és költő gyűlt egybe, nemcsak az orosz, hanem a föderáció autonóm köztársaságaiból és autonóm területeiről a csuvas, dagesztáni, burját, oszetin, karél, udmurt, mordvin, kómi, mári irodalom képviseletében is.

A szervező bizottság már a múlt év derekán munkához látott, számbavette a köztársaság valamennyi íróját, számtalan alacsonyabb fokú tanácskozást hívott egybe, vitákat rendezett, a Lityeraturnaaja Gazeta hasábjain hónapokon keresztül külön rovatban a cikkek sokasága jelent meg; ezek mind az irodalom jelenkori helyzetét taglalták, a hibákat elemezték, és valamilyen megoldást javasoltak. Valamennyi cikket mélyszéles felelősségtudat hatja át az irodalom magasfokú társadalmi szerepéről, mindegyikben kifejezésre jut a szocialista építészárnyaló pártosának és a fokozott művészi igénynek követelése.

Alekszander Szurkov cikkében (Lit. Gaz 1958. 144.) abból a tényből, hogy az OFSZK-nak eddig nem volt nemzeti írószövetsége, azt a következtetést vonja le, hogy az elmúlt években nagyon kevés figyelmet fordítottak az írók a mindegyik szovjet nép irodalmát jellemző nemzeti sajátosságok ábrázolására, pedig a közös szocialista tartalom mellett éppen ez a sajátos nemzeti szín különböztetheti meg az orosz irodalmat a többi szovjet nép irodalmától. Az írók keveset foglalkoztak a mai szovjet-orosz ember *nemzeti* típusával, az orosz irodalmi nyelv fejlődésének kérdésével.

A vitában erős hangsúlyt kapott a mai élet eszmeileg helyes ábrázolása mellett a művészi forma igénye és az írók kulturáltsága. *Alekszander Resetov* arról írt (Lit. Gaz. 1958/142), hogy minden író természetszerűleg nemcsak korának akar valami újat mondani, hanem a késő századoknak is. Ennek pedig egyik alapvető feltétele, hogy az írók ne sebtében, sietséggel dolgozzanak, és ne arra törekedjenek, hogy műveik minél előbb napvilágot lássanak, hanem csiszolják, fényesítsék műveik külső formáját. „Azokat a könyveket, amelyek nyelvükben nélkülözik a nemzeti sajátosságokat, amelyeket olyan kéz írt, amely nem tudja, mi a stílus, mi nem tartjuk szépirodalmi műveknek, még akkor sem, ha sok érdekes tényrt és jelentést tartalmaznak.”

Lev Nyikulin azt vallja (Lit. Gaz. 1958/138), hogy az írók általános kultúrája és íráskultúrája ma fokozottabban előtérbe kerül. A régi, a forradalom viharában edződött írónemzedék a csatazaj elültével lázas szenvedéllyel vetette magát az önképzésre, a mai fiatal írók egy része azonban nem érzi át, hogy a klasszikus orosz és szovjet irodalom dicsőséges nyomdokába szegődött. A tartalmi mondanivaló történetileg helyes kulturáltságának és a forma — nyelv, stílus, szerkezet stb. — kulturáltságának eltéphetetlen egysége jelenti egy írásmű művészi tökéletességét. Elmondja, hogy némely író, aki magát újítónak, formateremtőnek vallja, elveti a világirodalom remekei állandó tanulmányozásának követelményét. Pedig az írónak bizonyos fokig irodalomtörténésznek is kell lennie. Akinnek nincs irodalmi műveltsége, aki csak úgy akar írni, ahogyan érez, nem tudja felvenni a harcot a külföldi és belföldi eszmei és esztétikai ellenfelekkel, a modernistákkal, absztrakcionistaikkal. Idézi Gorkijt, aki szerint „nem mindenki születik talentummal, ezt ki is művelhetjük, ki is fejleszthetjük magunkban”. Az író műveltségét két forrásból merítheti: a könyvekből és az életből.

Az írói mesterség kérdését tüzetesen taglalta *L. Szoboljev* is az OFSZK Írószövetsége megalakulásán elmondott széles és átfogó beszámolójában. (A beszámoló egy részét az *Élet és Irodalom* 1958 karácsonyi száma ismertette.) Szoboljev szerint az írói tehetség szétválaszthatatlan két eredője abban áll, hogy meglegyen benne a képesség meglátni, felismerni a valóság lényeges oldalát, és hogy ezt meggyőzően el is tudja mondani az olvasó számára. Az első a világnézet, a másik az írói mesterség kérdései körébe tartozik. A kettő egymást feltételezi. Ha az író világszemlélete eszmeileg nem tiszta, könyve, szándéka ellenére is, nem azt a hatást éri el, amelyet neki szánt; viszont időszerű témáról írott mű, ha a kifejezés formája szürke és erőtlen, alakjai homályosak, olyan lesz, mint az angolkóros: ványadt testen óriás fej. Megállapítja, hogy ilyen kérdésekről, mint a mű felépítése, a cselekmény fejlődése, szerkezet, tájképek, az alakok logikája, a nyelv érzékletessége, új utak keresése a művészi gondolatok kifejezésére — alig esik szó, sőt egyesek ebben formalizmust szimatolnak. Puskin kéziratai, Leo Tolsztoj tanácsa, hogy minden kéziratot legalább

háromszor kell átírni, Majakovszkij utalása, hogy tonna ércköben csak grammnyi arany akad — mind az írói mesterség kiművelésének fontosságát példázzák. „Az írók könyve néma történelme a keresésnek, balsikereknek, kétségbeesésnek, csalóka délibáboknak, éji lázban aratott diadaloknak, amelyek reggelre elvesztik értelmüket és értéküket.“

A művészi alaptörvények figyelmen kívül hagyásának egyik formája a mai orosz irodalomban a prózai művekben szerteterjedt, túlzásba hajtott párbeszédes forma. Párbeszéddel nehezen lehet jellemet ábrázolni, cselekményt mozgatni. A párbeszéd a dráma kifejezési formája, a prózának más eszközei vannak az élet ábrázolására. Az utóbbi évek prózájában a hősök rettentő sokat beszélnek. E párbeszéddek a cselekményt nem viszik előre, a jellemeket nem világítják meg, nem ébresztenek gondolatokat. Idézi Gorkijt, aki azt tanácsolta, hogy az írónak arra kell kényszerítenie hőseit, hogy minél kevesebbet beszéljenek, de annál többet cselekedjenek.

A másik tipikus hibája a mai írói alkotásoknak: a terjengősség. Az írók nem tudnak tömören írni. Puskin a *Kapitány lánya*-t 5 szerzői íven írta meg. A mai szerkesztőségekben az irodalmi bőbeszédűség korában ilyenre úgy tekintenek, mint valami csodára. A tömörség azonban nem mennyiségi, hanem minőségi fogalom: a tömörítés elsősorban az írói élmény rostálásában, a lényeges kiválogatásában jut kifejezésre. „A szónak értelmet kell hordoznia magában“ — mondja egy kínai közmondás. Ezt a fehér papír fölött töprengő íróknak meg kellene szívlelniök.

Az újabb szovjet irodalomban majdnem teljesen feledésbe merült a művészi kifejezésnek olyan előnyös formája, mint a *szerzői kitérés*, amelynek pedig Gogolnál, Tolsztojnál klasszikus hagyományai vannak. Ezzel ugyan könnyen vissza is élhet a szerző, de az olvasóval való szoros kontaktus megteremtése érdekében nagyon hasznos. Ugyancsak meg kell őrizni az irodalomban egy adott esemény leírásában egy konkrét földrajzi helynek és konkrét történelmi időnek a sajátos levegőjét.

Az írói mesterség legfőbb ereje a nyelvben rejlik. A nyelv az irodalom ősi eleme, az emberi élet ünnepélyes és egyszerű, heves és méltóságteljes, zengő és meghitt, haragvó és becéző eleme. Végtelenül mély és határtalan mint az óceán, a gondolatok kifejezésének mágikus eszköze, varázsló, amely képet lenget az olvasó elé, dallamot ringat, kifejezi a természetet, az embert, az egész életet. S mégis az írók egyrésze a felszínen heverő szót ragadja csak meg, mely pedig a hosszú használatától már megkopott, elvesztette titokzatos varázsát. Az irodalomban kialakult egyfajta nyelv, amely kívüláll nemzeten, életkoron, foglalkozáson, jellemen.

Az írói mesterség tökéletesítésének igénye áthatotta az egész tanácskozás szellemét. Maga a *Pravda* is a megnyitóra írt vezércikkében kifejti, hogy „az előrehaladás elképzelhetetlen a művészi mesterség tökéletesítéséről való szüntelen gondoskodás nélkül. A kommunista párt állandóan arra szólítja fel az írókat, hogy fejlesszék írói mesterségüket, mert éppen ennek színvonalától függ életünk irodalmi tükröztetésének minősége, a valóság megismerésének mélysége.“

A kongresszus tagjai nagy figyelemmel követték K. Fegyin szavait, aki felszólalását szintén az írói mesterség kérdésének szentelte. Azt javasolja, hogy az írók behatóan tanulmányozzák az elmúlt korok irodalmi emlékeit, ezek az emlékek megtanítják a mai írókat arra, hogy érezze a szó ízét, hogy hallja a

stilusok muzsikáját, és hogy a századok folyamán változó nyelv mögött lássa a nyelv hordozójának, a népnek egész történetét. Mind az a jó, amit eddig a szovjet irodalom teremtett, az elődök eredményeire épült, de ugyanakkor el is szakadt tőlük, hogy továbbfejlődhessék. Jelenleg az irodalmi gyakorlatban a művészi alkotás eszmei-művészi minőség-fogalmában szakadás állott be. Az irodalomelméletben és esztetikában elképzelhetetlen akár a művésziességnek, akár az eszmeiségnek az autonómiája, a gyakorlatban azonban ez majdnem törvényszerű jelenséggé vált. Ez pedig nem más, mint a fejetetejére állított formalizmus.

A szovjet irodalmi mozgásról, a friss lendülettel megindult művészi továbbjutásról szóló beszámoló nem lehet teljes. Sok mindenről lehetne még írni, így a szovjet kritikusok, drámaírók nemrég lezajlott tanácskozásáról, bővebben ki lehetne fejteni a kongresszuson elhangzott jelentősebb hozzászólások ismeretetését is, de úgy vélem, a fent érintett részletek is meggyőzően igazolják, hogy a szovjet irodalom is, akárcsak a szovjet gazdasági élet, technika, iskola-rendszer, a 7 éves terv folyamán hatalmas teljesítményekre készül.

Takáts Gyula

Egy vincellérnek szánt levélke

*Festék, ecset és trágya...
Három szó... Egy se versnek készült.
Szaladtam ép postára
és mintha szállna könnyű egből:
— festék, ecset és trágya —
szavak arany varázsa
körém dönögve szédült.*

*Három szó illatával
egy vincellérnek szánt levélke
zöld, mágnes-villanással
fölrántott ím a könnyű égbe!
S most nézek, mint a kába:
— festék, ecset és trágya —
s ott lent a semmiségbe,*

alattam, mintha minden égne!

Balatonberényi ősze

Hej, az égi táj már fakó-kék.
 Elfogy a fákról az idei
 arany, s elmosódnak odafönt
 a vándormadarak ívei.
 Füstölög ez a kis falu itt;
 nem is füst, a táj virága az,
 mely nyúlik, nyúlik hófehéren,
 s elnyeli a végtelen magas.

Füstöl, s mintha füstjével szólna.
 vagy tán inkább írna lassúdan,
 arról, ami ott ég odalent
 az alkonyattáji faluban.
 Arról, amit a szív szól halkan,
 s a lassan matató emberek.
 Tán az a sok-sok kicsi füst,
 az is a szívükből tekereg.

Itt dünnnyögök most fönt a hegyen,
 a pince mögött, órája már,
 s alant, mintha nem is a falu,
 de a hazám, sőt a táj határ,
 a nagyvilág, az füstölögne,
 az küldözné füst-virágait,
 míg jön, jön a kései szellő,
 s néha-néha egyet leszakít.

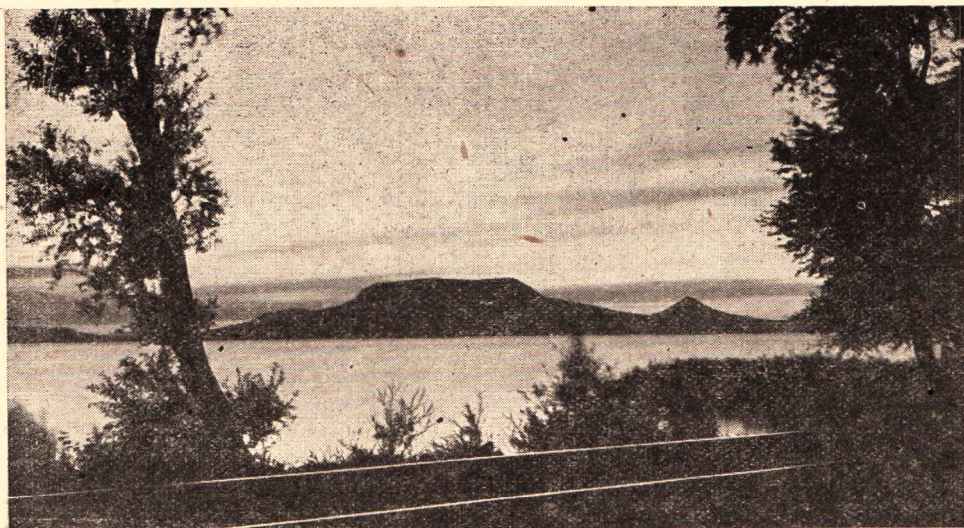
Itt dünnnyögök és tépelődöm.
 Nem maradhatok tétlen-lanyha.
 Százszor megnézem igazamat:
 megérett immár színaranyra.
 S mondom is: a belső a fontos,
 az, hol az értelem kése vág,
 a mély-benti munka, a fájó,
 a lassan épülő bel-világ.

Nincs kinti rendezettség, ha bent
 a szív és lélek rendezetlen.
 Széthull az elme kőrakása,
 mint meglazult lomb a szelekben,
 ha nem tartja-fogja össze a
 meggyőződés kötőanyaga.
 Ha belül nem köti a jószág,
 porlik-dől a világ is maga.

S mondom is hogy: founnyadunk hamar.
Kívül, belül pusztít a számum.
De te, üdvözlégy százezerszer,
munkálkodó, dicső humánus!
Az emberséget őrizni kell,
múltból, sárból csak az emel föl,
boldog lehetsz, ha napról-napra
az süt ki mindig tetteidből.

Így dünnögök és tépelődöm,
míg száll a füst, a lágy tűnődés.
Hogy is menthetném föl magamat,
gondjainkból rajtam is főrészt.
Lépj-tiporj rá a gyors időre!
Naggyá-hőssé az erény tehet.
Építsd magadat példaképpé,
ne szűnjön szólni az életed.

Ragyog ott túl a veszprémi part,
s Badacsony, Gulács és Szigliget,
s hull, hull az ég fonnyadó kékje,
s a víz is, a víz is de remeg.
Száll, száll a füst, írja sorait
földem-hazám fölé, szelíden,
s olvassa és mondja magának,
s mondja másoknak is — a szívem.

Lantos Miklós: Esti fények (fénykép)

Takács Elemér

Hazatérés

Poór Bálint családjának nagy örömet ígért a karácsony. Távirat érkezett, melyben az állt, hogy Poór Bálint népfelkelő örvezető felgyógyult s kéri a feleségét, küldjön érte kocsit.

Alighogy az asszony elolvasta a táviratot, Dormán Antal lépett a szobába. — A városban jártam — újságolta lelkendezve — s tudja-e, kivel találkoztam?... Na, ne is törje a fejét, úgysem találná ki, mert én bizony a hőtnak hitt Bálinttal beszélgettem úgy, mint most magával. Csupán annyi volt a különbség, hogy én az utcán álltam, ő meg az ablaknál ült, benn a kórházban. Azt mondta, tegnap érkezett Tóvárra s hamarosan hazajön.

Mást nem mondott? — kérdezte az asszony s arcán úgy sugárzott az öröm, mint fonnyadó falevélen az őszi napsugár.

Az a néhány év igen megviselte Poórét. A rengeteg munka szinte hétről-hétre vont új barázdát az arcára. Amióta aztán férjéről semmi hírt nem hallott, alig lehetett szavát venni. A hirtelen jött öröm feloldotta a lezárt zsilipeket, színt, halvány pirt varázsolt a fakó arcra s valósággal ömlött belőle a kérdés. — Mondjon el mindent, Dormán szomszéd, mondja el, mit üzent nekem a Bálintom?

— Hát — nyelt egyet Dormán Antal — üzeni csak annyit üzent, hogy jön. Persze mondott volna ő többet is, de az ápolónő bezárta az ablakot.

— A tulajdon két szemével látta?

— A tulajdon két szememmel, úgy, ahogy most magát látom.

— Milyen volt az arca, a hangja? Biztosan megviselte ez az átkozott háború.

— Egy szép medália... kitüntetés volt a mellén.

Dormán nem akarta féltékennyé tenni az asszonyt, nem mondta meg a valóságot, mert ő bizony nemcsak annyit látott, mint amennyit most elmondott. dött. De hát Dormán Antal nem az az ember, aki árulkodik. Hogyan beszélhetne arról, hogy az a csinos, fiatal ápolónő az ő szeme láttára ölelte meg Bálintot, mielőtt az ablakot becsukta volna. Ő megérti, de az asszony nem értené meg, hogy egy olyan embert, mint Bálint, aki hősieen végigharcolta valamennyi harcteret, nagy becsben tartanak a lányok, asszonyok, de különösen az ápolónők.

— Hát az arca mintha valamivel keskenyebb volna, mint azelőtt, de egyáltalán nem öregedett. — magyarázta Dormán.

— Kocsit kell küldeni érte — áradt az asszonyból az örömteli hang. — Biztosan nem gyógyult még fel egészen, vagy talán a lábára sebesült és nem bírja a hosszú utat. — Kihúzta a táviratot a köténye zsebéből s Dormán orra elé tartotta. — Nézzé, ezt küldte... Olvassa csak el.

A hír hamarosan elterjedt a faluban. Sokan, akiknek a hozzátartozójuk a fronton volt, alig titkolt irigységgel beszéltek Poórné szerencséjéről.

— Csak az én szegény Jóskám is sebesült volna meg — siránkozott Bozsókiné, egy fiatal, sovány, megviselt arcú menyecske — de neki nem a lábába, hanem a szívébe ment a golyó. Az ellenség nem gondolt arra, hogy három nevetlen gyermek apját pusztítja el.

Egy özvegy asszony, Németh Pálné a múlt héten kapta meg az értesítést ötödik gyermeke hősi haláláról. „Azzal a büszke tudattal viselje a fájdalmat — hangzott az értesítés — hogy fia a magyar föld szent határainak védelmében, a hazáért és istenért áldozta fel életét.”

Némethnének gyenge vigasz volt ez a recept, amelyét a Monarchia hadvezetősége adott neki a fájdalom elviselésére.

Poór Bálint hazatéréséről még a plébános úr is keneteljes szavakkal emlékezett meg, mondván: „Az isten visszaadta a szegény, de hívó családnak kenyérkeresőjét.”

Aznap este, amikor a távirat megérkezett, Poór Bálint fia, a koravén Laci, többször is kiment az erdőre. Száraz fa után kutatott, hogy a nyirkos lakásban meleget csinálhassanak, mire az apja hazaérkezik. Örömmel cipekedett, hisz most már könnyebb lesz az életük. Apja, ha felgyógyul, ismét dolgozik, kocsis lesz majd Muhari úrnál, úgy, mint régen. A Dormán, aki beszélt vele, azt mondta, többé nem viszik ki a frontra, mert mire a lába teljesen helyrejön, addigra vége lesz a háborúnak. És aztán a sánta postás is azt mondta: két-három hét múlva békét kötnek az oroszok.

Poórné reggel átment Muhari úrhoz, Bálint régi munkaadójához és örömtől sugárzó arccal újságolta a nagy hírt. — Kocsit kellene küldeni szegényért — mondta Muhari úrnak esdeklőn, remélve, hogy a gazda majd azt válaszolja: — „Jól van, Poórné... Bálint szorgalmas, becsületes, hű cselédem volt...” Muhari úr azonban nem ezt mondta, hanem így yválaszolt. — Nagyon sajnálom, Poórné, de kikéstünk az időből, a lovakkal, mind a három párral trágyát kell hordanunk.

— Még nem gyógyult meg egészen a lába szegénynek — siránkozott Poórné — gyalog nem tud hazajönni. — Aztán könyörögve tette hozzá: — Nem az istentől várom, hogy megfizesse Muhari úr jóságát, dolgozom én akár egy hétig is azért a fuvarért. Meg aztán a Bálint is, ha előbb hazakerül, előbb tud dolgozni.

Muhari úr közömbös arccal hallgatta az asszony beszédét, aztán azt mondta. — Most van elég munkásom.

Poórénak először az arcába szökött a vér, aztán elsápadt. — Hát ennyire szívtelen ember ez a Muhari? Nincs benne egy szemernyi könyörület? Szólni akart, de torkát, mint hideg kéz, megszorította a fájdalom. Szavak helyett a könnyek beszéltek, amelyek sűrűn ömlöttek szeméből.

Muhari úr egykedvűen nézte a síró asszonyt, aztán, mintha hatottak volna ráa a sűrűn pergő könnyek, köhintett egyet, s így szólt: — Na, jól van, ne pityeregjen, holnap reggel majd bemegy a kocsí Bálintért. Azt hiszem, egy nappal előbb, vagy később, az egészen mindegy Bálintnak.

Az asszonyt ezek a szavak megörvendeztették, de aztán eszébe jutott: mi lesz, ha Muhari nem fogadja vissza az urát? Persze, most könnyen beszél. Az állam adott neki orosz foglyokat, akik ingyen dolgoznak. Bensőjében forrt az elkeseredés, de azért alázatosan, félénken nézett Muhari Mihály egészségtől duzzadó, piros arcára. Csak most eszmélt rá, hogy ennek az embernek milyen jól jött a háború. Amikor megvásárolta a megszorult emberek földjét, tetette magát, mintha könyörületből csinálná. Persze, Németh Pálné és a többiek vajmi kevéset éreztek a könyörületből.

Muhari Vlagyimir, az orosz hadifoglyot küldte a kiskocsival Bálintért. Poór né sírt és nevetett boldogságában. Vége a szenvedésnek, az embertelen robotnak, Laci is — akinek púpjá, amióta az apja katonának ment, még nagyobbra nőtt, arca ráncosabb lett — most állandóan nevetgélt. A család fenntartása egészen ráhárult. Azt a néhány koronát, amit gazdájától kapott, sokszorosan ledolgoztatták vele.

Amikor a kocsi elindult, Poór né hozzáfogott a sütéshez-főzéshez. Meghívták a szomszéd faluból Bálint bátyját is, hadd legyen része az örömben. Az idősebb Poór tagbaszakadt ember volt, de az egyik válla jóval alacsonyabban állt a másiknál s az alacsonyabb felénél lévő karját nem tudta mozgatni. Ő már több, mint fél éve megjött a frontról. Miután béna karjával dolgozni nem tudott, kanász lett. A kanászsnál csak a lábakra van szükség s legalább egy ép kézre, amellyel az ostort kezeli.

Az idősebb Poór — egy kivételével — az egész családját magával hozta. Voltak vagy heten. A nagyobbik gyerek otthon maradt az állatok mellett. Úgy jöttek most, mintha lakodalomba jönnének.

— Na, sógorasszony, a Bálint is befejezte a háborút — kiáltotta az idősebb Poór örvendezve. — Télen csak meglesznek valahogy, mire kitavaszodik, úgyis vége lesz a háborúnak, s akkor már nem kell félni, hogy visszaviszik a Bálintot.

A közös konyhából az ételek illata szállt. Még paprikás krumplit is készítettek, merthogy azt Bálint nagyon szerette. A fazékban egy tyúk főtt, a ló tiporta agyon. Muharinétól kapták, hogy illendően fogad hassák a családfőt. A szomszédok is segítettek eggyel-mással. Ki egy fazék lisztet, ki egy-két tojást, de volt olyan is, aki egy véka krumplit hozott. Úgy készültek, mint igazi lakodalomra. Nagy szó volt, ha valaki visszatért a faluba — mégha csak egyszerű cseléd is, mert innen csak mentek az emberek, vissza kevesen tértek.

Dél körül már egész sereg tolongott Poórék lakása körül. Látni akarták Bálintot, akiről közben az a hír is elterjedt, hogy annyi kitüntetése van, alig fér el a mellén. Az asszonyok az örömteli találkozást, a gyerekek meg a sok kitüntetést akarták látni.

Kocsizörgés hallatszott. Az izgalom a tetőfokára hágott. A várakozók sorfalat álltak az udvaron. A kapu közelében idősebb Poór állt sógorasszonyával. Itt volt a félkezü levélkihordó-harangozó is, aki az íratlan híreket önszorgalomból terjesztette. Hogyan is szalaszthatta volna el a nagy eseményt? Néhány gyerek felmászott a lapostetejű disznóóra.

Néhány perc múlva bekanyarodott Vlagyimir az udvarba kocsijával. Bálint a hátsó ülésen ült, Muhari Mihály fia meg a bakon, Vlagyimir mellett. Bálint arca erősen megkeskenyedett. Amikor meglátta a feleségét, szemeiből könnyek szivárogtak. A szürke katonazubbony lötytyedten állt a testén. — Mari... Mari...! — szólította a feleségét elcsukló hangon s ekkor a közel-

állók látták, hogy azok az erős fogak, amelyek — ha barnák voltak is — Bálint szájának díszül szolgáltak —, hiányoztak. Aztán Vlagyimir leugrott a bakról, félretolta a takarót és ölébe vette Bálintot...

Mind a két lába hiányzott. Az egyiket töből, a másikat a térd fölötti részen vágták le.

Poórné ájultan esett össze, de a többi asszonyt is elfogta a sírás.

Bálint, akit Vlagyimir bevitt a nyirkos szobába s egy székre helyezett, riadtan nézett körül. Rettenetesen fájt neki ez a döbbenetes, lesújtó meglepetés.

— Az állam majd később ad lábakat — mondta mintegy önmagát vigasztalva. — Igaz, erre még sokáig kell várni. Mostanában nagyon sok műlábra van szükség, nem győzi a gyár.

— A bal lábából többet meghagytak — jegyezte meg a vincellér, aki kíváncsian vizsgálta a rokkantat, mint valami tárgyat.

— Az orvosok vigyáznak ám... nagyon óvatosak — világosította fel Bálint. — Csak annyit vágnak le, amennyit éppen muszáj. A műláb sokba kerül az államnak. Ha rövidebbet kell adniok, többet megtakaríthatnak, több embernek jut...

A téli délután homálya nyomasztóan ülte meg a szobát. Az apró ablakokon beszökő világosság Bálint sápadt arcára hullt. Laci, a koravén, púpos gyerek az ágy szélén ült, arcán lassan, csillogón gördültek végig könnyei. Egy világ omlott össze benne. Csend volt, amit nagy sokára idősebb Poór tört meg.

— A kutya úristenit ennek a bűdös világnak, téged aztán elintézték... Mehetsz koldulni.

A közös konyhában zubogva forrt a víz, főtt a szerencsétlenül járt tyúk, a zsírban szénné égett a bennefelejtett fánk. De hát ki törődött most ezzel...

Gelencsér Géza

A szocialista realizmus főbb esztétikai problémái*

1.

A szocialista realizmus kérdései nem tekinthetők tisztázottaknak. A közelmúltban több tanulmány, cikk jelent meg a tisztázás szándékával. Véleményem szerint még komplikáltabbá tették a helyzetet.

Az ellenforradalom idején, de már az ellenforradalom előkészítésének korszakában is, a szocialista realizmus volt a támadások egyik célpontja. E jelenségben reakciós, revizionista és ellenforradalmi törekvések mutatkoztak meg. Sokaknál azonban nem a szocialista jelleg idézett elő helytelen megnyilatkozásokat, hanem a szocialista realizmussal kapcsolatos misztifikációk, a dogmatizmus stb.

Így esett, hogy oly jelentős író is, mint *Kolozsvári Grandpierre Emil* a szocialista realizmus ellen lépett fel emlékezetes cikkében, s megállapította: a szocialista realizmus társadalmon kívüli jelenség, mert objektíve nem létezik.

Kolozsvári és mások ilyen állásfoglalása azon a formállogikai eljárásan alapul, amely a realizmus sajátos megvalósulásaiban csak az azonosságokat ismeri fel, a különbözőségeket azonban figyelmen kívül hagyja.

A Kortárs, valamint az Élet és Irodalom hasábjain kibontakozott vita, noha ellenkező szándékkal folyt, még zavarosabbá tette a fogalmakat. *Sőtér István* pl. a szocialista realizmust azonosnak vette a dialektikus materialista világnézettel. Ezzel a világnézettel és a módszer egyébként összefüggő kategóriáit keverte össze.

Az Élet és Irodalom hasábjain olyan vélemény is megjelent, mely szerint a szocialista realizmus meghatározó jellemvonása a szocialista tartalom és a nemzeti formában fejeződik ki.

Miért képtelenség ez a tétel? Mert az általános értelemben vett kultúra fejlődési tendenciáját belevetíti a kultúra sajátos területének, a valóság szépirodalmi tükröztetésének módszerbeli problematikájába.

A fő hiba az, hogy egyes esztétikusok úgy tárgyalják a szocialista realizmus kérdéseit, hogy elmulasztják magának a fogalomnak a meghatározását. Ez a fogyatékos az eredményezi, hogy bár sokat beszélünk róla, mégsem tudjuk, lényegében miről is van szó.

Hogy eljuthassunk a szocialista realizmus módszerének fogalmáig, először a módszer általános fogalmát kell meghatároznunk.

* A szerző tanulmányát vitaindító kísérletnek szánta. A szerkesztőbizottság is annak tekinti, és szívesen ad helyt hozzászólásoknak.

Amikor pl. *Petőfi Sándor* megírta „*Pató Pal úr*” c. költeményét, tisztában kellett lennie a priori azzal, hogy szatirikus jellemrajz csak akkor jöhet létre, ha a gúny eszközt következetesen alkalmazza az ábrázolásban. Ennek az alapelvnek megfelelően járt el a művészi megformálás szakaszában. A költő szatirikus módszer birtokában alkotta tehát meg jellemképét.

Eszerint a módszer nem más, mint a művészi tükröztetés oly a priori elvei, melyek a művész alkotó tevékenységét irányítják.

2.

A szépirodalom ábrázolási módszere specifikus. Nem szabad összetévesztenünk az általános, a dialektikus módszerrel. A kettő összefüggése azonban rendkívül szoros. Ez az összefüggés mint az általános és a különös egysége jelentkezik. Nézzük meg ezt az összefüggést!

Amint tudjuk, a művészi alkotó folyamatnak két szakasza van. Az egyik a valóság megismerésének, a másik a valóság ábrázolásának szakasza. A megismerés szakaszában a szocialista művész az érzéki valóság lényegi jelenségeinek kiválsztása alkalmával a dialektikus módszert mint minden megismerés általános módszerét alkalmazza. Az objektív valóság érzéletes reprodukálásának szakaszában azonban már specifikus alapelvekre, módszerre van szüksége, hogy az élet dialektikus ravaszsága mozgásában ábrázolható legyen.

A művészi ábrázolás specifikus módszerének alkalmazására tehát a művészi alkotó folyamat második szakaszában kerül sor.

Solohov Csendes Donjának főhőse, Grigorij éppen azért oly élő alak, mert jellemében az ellentétek egysége és harca a lényeges vonás. Belső konfliktusai oly irányban oldódnak fel, melyet a rá jellemző, állandóan helyet cserélő alapvető ellentmondások fő oldala határoz meg.

A forradalom polgári demokratikus szakaszában, sőt később is a paraszti demokratizmus és a cári feudális antidemokratizmus az alapvető, a paraszti konzervativizmus és a forradalmi demokratizmus ellentmondása a mellék ellentmondás, amely Grigorijt jellemzi. Magatartását az alapvető ellentmondás fő oldala, a paraszti demokratizmus dönti el. A forradalom szocialista korszakában, amikor már a szocialista jelleg többé-kevésbé világos lesz előtte, a korábbi mellék ellentmondás válik alapvetővé, míg a korábbi alapvető most mellék ellentmondássá lesz. Az alapvetővé vált ellentmondás fő oldala, a kozákparaszti konzervativizmus határozza meg most már ellenforradalmi magatartását. Célja közéleli vonatkozásban a szeparista kozák állam megteremtése, a kozákparaszti társadalmi viszonyok megőrzése, ezen belül, sőt a csőd után ezen túl, a magánéleti boldogság megszerzése: Akszinya.

Az alapvető és a mellék ellentmondások és ezek oldalai közti sűrű helycsere attól függ, hogy Grigorij a katonai helyzet változásai szerint melyik „veszélyt” érzi közelebbinek, a vörösöket vagy a tábornokokat. Ez az oka annak, hogy harcol ugyan a vörösök ellen, de vonzódik is hozzájuk, ez az oka annak, hogy bár gyűlöli a tábornokokat (a vállpántosokat), elfogadja szövetségüket, ugyanakkor azonban a vörösökhöz való átállás vágya hajszolja önpusztító orgiákba, sőt lázadásba is. Itt idézzük fel osztálygyűlölettől túlfűtött, de individuális formában megvalósuló konfliktusát Fichelauirow tábornokkal. Nem érzi jól magát saját táborában, másikba vágyik anélkül, hogy átmehetne, mert közben belekeveredik tettei hálójába.

Szellemi arculatát maga is jól ismeri. Gondoljunk arra az igen szemléletes képre, melyben Grigorij önmagát a vízben egyik oldalról a másikig úszkáló ganéjhoz hasonlíttja. Ellentmondásait, ingadozásait jeleníti meg így.

Amint látjuk, Grigorij alakjában az élet ravaszsága, bonyolultsága jelenik meg. *Solohov* az élet dialektikáját azért tudta elevenen és konkrétan ábrázolni, mert birtokában volt annak a módszernek, melynek alapelveihez alkalmazkodva az élet ravaszsága tükröztethető volt.

Vizsgáljuk meg a szocialista realista módszer alapelveit, és kíséreljük meg fogalmi meghatározását!

3.

A szocialista realizmus módszerének legfontosabb alapelve is az a követelmény, amely a realizmusra általában jellemző: a tipikus jellemek és tipikus helyzetek ábrázolása.

A tipikus jellem az általánosnak és az egyedinek egysége alapján jön létre. Davidov magában hordja mindazon jellemvonásokat, melyek osztályára, illetőleg annak vasmunkás rétegére történelmileg általában jellemzők. De ezek a vonások minden más lakatostól különbözően egyesülnek benne, mert e tulajdonságokat sűrítve, másrészt egyéni gondolkodásmód, gusztus, gesztus, szokás stb. formájában testesíti meg.

Az így létrejövő egyedi jellem csak érzéki látszatában egyedi. Valójában azonban különös, mert egyben általános is. A tipikus jellem érzéki egyedisége az általános közvetítésének módja. A Grigorij Meljehov jellemében meglevő ellentmondások elvont általánossága szintén közvetve (akárcsak Davidov esetében), egyéni tulajdonságain keresztül érvényesül. Ha az író a műalkotás szereplőjét az elvont általánossággal közvetlenül egyesíti, az eredmény sematikus jellem. Ezzel a sematikus elvontsággal ellentétben a tipikus maga a konkrét.

A tipikus tehát olyan egyedi (egyéni) jellem, melyben a történelmileg-társadalmilag meghatározott lényeg-általánosság érzéki sajátságossággal fejeződik ki.

A tipikus helyzet voltaképpen nem jelent mást, mint a tipikus jellem számára adekvát emberi viszonyokat, melyekben működését kifejti.

Grigorij paraszti demokratikus lázadása Fichelaurov tábornok ellen jelleméhez viszonyítva adekvát helyzet. Ha hízelegne neki, jelleméhez viszonyítva nem megfelelő, inadekvát helyzetbe állította volna az író. A jellem és a helyzet autonómiája tehát objektív törvény. Szubjektivitás a megformálásban korlátozott, hisz csak a szükségszerűségéhez alkalmazkodhatik. Természetes, hogy a fantázia szerepe a szükségszerűségben belüli mozgásában szabad. Fantázia, tehetség nélkül művészi alkotás nem születik. Ez a művészet szubjektív feltétele.

Fejtegetésem során említettem, hogy a tipikus jellem sűrítve hordja magában a jellemvonásokat, melyek osztályrétegére történelmileg-társadalmilag általában jellemzők. Nyilvánvaló tehát, hogy a tipikus jellem az élet teljessége ábrázolásának nélkülözhetetlen eszköze. A tipikus jellemben maguk a társadalmi viszonyok jelentkeznek. Nemcsak az osztály viszonyaiból származó társadalmi-történelmi helyzetet tükrözi, hanem az osztályviszonyok is kifejeződnek. A volt uralkodó osztályokhoz, a parasztsághoz stb. osztályhoz és réteghez, ezek egyedeihez való kapcsolata, ennek formái jelleméből fakadnak.

Az ember a valóságban is tükre az osztályviszonyoknak, a műalkotásban is egységbe kell foglalnia ezeket.

A teljes élet ábrázolása a maga extenzitásával azonban lehetetlen. A tipikustól idegen is minden ilyen extenzitás. Csak a leglényegesebb, a mű témája szempontjából valóban meghatározó tulajdonságokat, viszonyokat sűríti magába. Ezért áll elő

az élet teljességének esztétikai látszata. Minél fokozottabb tehát a társadalmi-történelmi lényeg ábrázolásának belső intenzitása, annál biztosítottabb ennek az esztétikai látszatnak a kialakulása.

A lényeg olyan immanens hajtóerő, amely a társadalmi jelenségeket, ezek mozgását meghatározza (osztályharc, tulajdonviszonyok stb.). A jelenség maga az érzékelhető objektivitás. Megjegyzem azonban, hogy mindkettő relatív fogalom.

A társadalmi lényeg csak akkor tükröztethető, ha az író tisztában van a művészi tipizálás alapelveivel.

Eddigi, a tipikussal kapcsolatos fejtegetéseim a következőkben foglalhatók össze: A szocialista realista módszer legfontosabb alapelve. Jelentősége abban van, hogy lehetővé teszi az élet dialektikájának, ellentmondásos voltának ábrázolását, a társadalmi totalitás esztétikai látszatának előidézését, valamint a lényegi jelenségek bemutatását.

Mindez a valóság dialektikus jellegének mozzanatát képezi. Hadd utaljak még egy dialektikus vonásra, mely a tipikussal kapcsolatos. Grigorij P. Meljehov jellemét illetően annak ellentmondásaival foglalkoztam különösen. A mennyiségi változások minőségi változásokba történő átcsapásának folyamata azonban Pável Vlaszov alakjában sokkal világosabb. Ezért példaképpen az ő jellemét említem ebben a vonatkozásban. Pável a regény meséjének első részeiben nem sokban különbözik apjától, akit az elnyomatás állatiasszá torzított, aki kiüttalan ösztönösséggel gyűlöli az egész világot stb. Később azonban tanul, tapasztal a fiatal Vlaszov. Bekerül a munkásmozgalomba, és mindennek hatására új ember, tudatos forradalmár válik belőle. A mennyiségi változások hatására történő minőségi változás lélektanilag hiteles ábrázolása egyik legfőbb erénye *Gorkij* regényének. S ezt az eredményt a tipizálás alapelveinek birtokában érthette csak el a művész.

A tipikusnak azon túl, hogy leginkább alkalmas művészi eszköz a valóság dialektikájának tükröztetésére, még egy igen fontos és döntő jelentősége van. Az, hogy csak a tipikus ábrázolás biztosíthatja a materialista szemlélet, világnézet érvényesülését a művészi alkotófolyamatban, az ember és a természet, az ember és a társadalom összefüggéseinek ábrázolása esetében.

Gorkij említett regényében vitathatatlanul a társadalmi lét határozza meg a tudatot, így Pável tudatát is, noha a közvetlenség azt mutatja, hogy a harcot elsősorban az eszmék területén vívják. Egész küzdelme a felismert társadalmi törvényszerűségeknek, az osztályharc logikájának megfelelően ábrázolt, bármiféle ismeretelméleti agnoszticizmust kizárva. Mi sem idegenebb még *Gorkij*től a tipikus, azaz Pável megformálásában, mint a hősök és a tömegek kapcsolatára vonatkozó idealista történelemfelfogás. A regényben világosan kifejezésre jut az a történelmi materialista meggyőződés, hogy a hős és a nép között szoros kapcsolatnak kell kialakulnia. Gondoljunk csak Pável kudarcára, amely a mocsár kiszáritásával kapcsolatos felszólalása alkalmával éri. A munkások nem hallgatnak rá, mert még nem tud a nyelvükön beszélni. Így áll a helyzet I. Péterrel is *Alekszej Tolsztoj* regényében. Sereg nélküli vezér marad, azaz kudarc vár rá mindaddig, amíg a kereskedők, ipari vállalkozók köréből tömegbázist nem tud teremteni a feudális centralizált monarchia megteremtéséhez.

Mindezek alapján most már levonhatjuk a következtetést: A szocialista realizmus mint módszer a művészi ábrázolás oly alapelveivel azonos, amelyek biztosítják, előmozdítják a dialektikus és történelmi materialista szemlélet, világnézet érvénye-

sülését a művészi alkotófolyamatban, az ábrázolás szakaszában. Módszer és világnézet tehát szorosan összefüggő kategóriák, de semmi esetre sem azonosak.

4.

A szocialista realizmus módszerének második alapelve az, hogy a szocialista realista írónak művében a történelem mozgásirányát kell ábrázolnia.

Ez az alapelv részben a tipizálás problémájával, részben a mű cselekményével, meséjével függ össze, de felveti a pozitív hős kérdéseit is.

a) Először a tipikussal kapcsolatos összefüggést érintem röviden. Csupán utalok rá, hogy a tipikusban levő általános mozzanat nem a mindennapi értelemben vett általánost, nem az elterjedtet, a megszokottat jelenti. Jelenti a lényegest, a törvényszerűt, a jellemzőt stb. Persze az elterjedt, a megszokott is beletartozik a tipikus körébe, de emellett az a jelenség is, amely még szokatlan bár, amely lehet még egyes jelenség, de jelzi a fejlődés történelmi-társadalmi tendenciáját. Ezzel kapcsolatban Pelagėja Nyilovna alakját szoktuk idézni. Nyilvánvaló, hogy a 900-as évek elején a valóságban igen ritkán fordult elő olyan jellem, amely mintául szolgálhatott volna Pelagėja fejlődésének megrajzolásához. *Gorkij* azt ábrázolta, hogy az átlag munkásszony milyen irányban fejlődik a társadalmi mozgáshoz kapcsolt személyes összefüggés hatására.

Még nyilvánvalóbb példája a történelmi mozgás tipikus jellemekben történő differenciált tükröztetésének az Artamonovok c. regény három generációjának jellemrajza. Mintaszerű itt annak a bemutatása, hogyan változik a pozitív jelenség negatívvá, s egyben mint váltják fel a teremtő erőből telt legidősebb Artamonovot emberileg eltorzuló vagy satnya, dekadens generációk. A kapitalizmus fejlődésének és hanyatlásának tipikus hősei ők, az orosz sajátságok megfelelően ábrázolva.

b) A történelmi mozgás bemutatásának legegyszerűbbnek látszó eszköze a cselekmény, illetve a mese. Ezzel nyer ábrázolást, érzékletes megformálást az emberi sors, amely tettek sorozata, a tipikus jellem reakciója életének helyzeteire.

A kitűnő mese többnyire (de nem mindig) együtt jár a jól megformált jellemekkel, hisz jellem és cselekmény nem idegenek egymástól, a jellem cselekményben jelenik meg, ennek folyamatában bontakozik ki.

Természetesen nem szükséges, hogy a mesének minden mozzanata hasonlítson a valósághoz. Az egésznek azonban a valóság esztétikai látszatát kell előidéznie. Mi biztosítja ennek a látszatnak kialakulását? Az, hogy a mű cselekménye (azaz a tettek művészi sorrendje), ill. meséje (azaz a történetek logikai összefüggésének megfelelő rendje) különös, zárt világot képvisel, minden összefüggése a témát és az eszmei mondanivalót bontakoztatja ki.

A szocialista realizmus minden nagy irodalmi alkotásának ez az egyik esztétikailag igen lényeges tulajdonsága. Bennük a történelmi mozgás iránya az emberi sorsok történetéből vonható el.

Grigorij Meljehovot a jellemében levő ellentmondások harca, közte és a társadalmi mozgás közt kibontakozó sorozatos összeütközés megoldásának negatív jellege, közéleti és magánéleti (közak szeparatista állam, közak-paraszti szokások konzerválása, Akszinya) reményeinek szertefoszlása juttatja el az emberi és a történelmi bukásig. Ennek a folyamatnak eredményét, magát a bukást a regény csak lélektani dimenzióban ábrázolja. Nyitva hagyja azt a kérdést, hogy Grigorij megsemmisül-e fizikailag is, vagy sem. A műalkotás így is teljes és lezárt, hisz a hős sorsa befejezett. Esetleges kivégzésének bemutatása már egyáltalán nem tenne hozzá

lényegest közösségi vonatkozásban. Világos ugyanis, hogy a forradalom győzött, és győzelme végleges.

Solohov a kivégzés közvetlen bemutatásánál művészilag megfelelőbb megoldást választ. Az utolsó jelenetek hangulata sejteti, hogy milyen sors vár hőisére. Grigorij kiégve, sorsának megadva magát öleli át fiacskáját, fáradt örömében azonban az örökre történő búcsúzás fájdalma is benne van. Ezen túl a regény összefüggéseiből következő szükségszerűség is e végső megoldás felé mutat Grigorij egyéni sorsát illetően.

A cselekmény, ill. a mese tehát azért fontos mozzanata az epikai (és drámai) műalkotásnak, mert bár abban közvetlenül a hős sorsa, életútja nyer ábrázolást, valójában azonban a történelmi mozgást tükrözi.

Bizonnyításként itt még Roscsin sorsára utalok (A. Tolsztoj: *Golgotha*). Neveltetése, társadalmi helyzete bizonyos előítéletekkel ruházta fel. Ezek kényszerítik, hogy szembeforduljon a forradalommal. Fegyvertársaiban való mélységes csalódása teljes dezilluzionizmust idéz elő benne is. Kiég, mint Grigorij. Közéleti kiábrándultsága csak azért nem juttatja el az öngyilkossáig, mert még reálisnak látszik a magánboldogság megteremtésének reménye. Miközben Kátyát hajszoja, a kommunisták adnak új értelmet életének közéleti vonatkozásban. A forradalom mellé áll. Felismeri az igazi emberi értékeket, önmagára talál. Az a szükségszerűség, hogy ez a boldogság szerelmi tekintetben is teljes legyen, egy véletlen segítségével érvényesül. Moszkvai küldetése alkalmával találkozik Kátyával.

Közvetlenül tehát Roscsin sorsáról kapunk képet. E közvetlenség mögött azonban ott van az egész történelmi lényeg, a forradalom győzelme, melynek optimizmusával Roscsin sorsa összefonódott. A Nagy Színházban folyó jelenetek, a GOELRO-terv bemutatása művészi pótlék csupán.

Hogy mennyire fontos a mese a maga immanens összefüggéseivel éppen a történelmi mozgás ábrázolása szempontjából, azt negatív értelemben pl. *Nyikolajeva* Aratás c. regénye bizonyítja. Ez a regény elsősorban azért gyenge, mert nincs sajátos világa, túlzottan extenzíven ábrázolja a teljes életet. Az író nő elmerül egy átlagkolhoz hétköznapi termelési problémáinak leírásában, ezért a történelmi mozdulatlanság látszata idéződik elő. A regénynek úgyszólván csak az első fejezete jó. Ebben biztos kézzel rajzol meg egy helyzetet, amely mélységesen emberi témát, problémát vet fel. Tudniillik azt, hogy Vaszilij, a szocialista ember miképpen oldja meg házaságának válságát. Ez a kérdés a kolhoz termelési problémáinak extenzív ábrázolása következtében teljesen háttérbe szorul, holott ennek kellene előtérben állnia. Ahelyett, hogy minden erejét e témával összefüggő emberi sorsok intenzív kibontakoztatására fordítaná, a termelés feleslegesen részletes ábrázolásának szándéka következtében idegen elemeket visz be az első fejezetben felvetett témába, rendkívül sok szereplőt kell bevonnia az ábrázolás körébe, akiket kellőképpen differenciálni nem tud. Ezért a regény cselekménye, meséje széttöredezik, áttekinthetetlenné válik, s az az esztétikai látszat alakul ki, hogy lényegében nem történik semmi. Ebből is látható tehát, hogy a helyesen felépített mese nélkülözhetetlen a történelmi mozgás ábrázolása szempontjából.

5.

A szocialista realizmus módszerének harmadik fontos alapelve: a pozitív hős ábrázolásának igénye.

Ki a pozitív hős? Szerintem az az alak, szereplő, akinek magánszenvedélye a haladásért való küzdelem. Jellemének lényege a köz- és a magánélet összefonódása. Ilyen hős pl. Mihail Kosevoj (Csendes Don).

A pozitív hős fontos eleme a szocialista realista irodalmi alkotásnak. Ő a negatív, illetve a problematikus hős ellenpólusa. Sorsában pozitív előjellel valósul meg a történelem mozgásirányának tükröztetése.

Fontos megjegyezni, hogy a pozitív hős nem ellentmondás nélküli hős is egyben. Az ilyennek ábrázolt hős élettelen, mert valóságon kívüli jelenség az ellentmondásmentesség. (Antidialektikus!) Kosevoj sem ugrott elő pozitív hősként Zeus fejéből. Pozitívvá lett. És ennek a folyamatnak lélektani hitelességű ábrázolása az író feladata. Solohov e feladatot kitűnően oldja meg, noha a legnehezebbek közé tartozik. Bemutatja, hogy Kosevoj mint győzi le ösztönösségét, mint válik tudatos, kemény kommunistává. Az élet, a polgárháború könyörtelen osztályharcának logikája neveli ilyené. Mégis vannak ellentmondásai. Nem kegyelmez ugyan az ellenségnek, de az ellenség hűgát veszi feleségül. Az ellenség templomában esküszik hűséget. Ismét ellentmondás, hogy ez nem jelent nála megalkuvást. Gondoljunk arra az összetűzésre, mely Mihail és a pap között a szertartás során kirobban. Szóval életteli alak, hús-vér ember, nem pedig spekulatív úton kieszt papirosfigura.

Az ellentmondásos, pozitívvá váló hős tipikusabb alakja A. Tolsztoj I. Pétere. Buncsuk zászlós (Csendes Don) is pozitív hős. Magánszenvedélye a közügyért, a haladásért folyó harcban történő részvétel. Mégis megcsömörlik a munkától, melyet egy kivégző osztag parancsnokaként folytat. De miért? Mert sokszor dolgozókat is ki kell végeztetnie. Oszdtálya szeretete sodorja ellentmondásba ugyan, mégis ellentmondásról van szó. Ez azonban nem teszi alakját negatívvá.

A lényeg az, hogy a pozitív hőst nem szabad valami gondolat, érzelem, ellentmondásmentes, marxista frázisokat szajkózó eszmegépeként, lélektani motiválás nélkül cselekvő hőseként ábrázolni. A pozitív hős egysíkú felfogása sok, sztereotípvonásokkal megrajzolt hőssémát eredményezett. Az előbb említett frázishős mellett legvisszataszítóbb az ún. Übermensch hős, aki erkölcsi magasabbrendűségének szubjektív hitében ítél eleveneket és holtakat. Kis művészek kész sémái ezek. Nemkülönben az „eszmei aszkéta”, a „pontifex maximus”.

Persze, a pozitív hőssel kapcsolatos alapelveket nem szabad abszolutizálni. Elképzelhetünk olyan műalkotásokat is, melyekben csak negatív hősök szerepelnek. Ilyen pl. *Gorkij* egyik novellája, melyben a munkásmozgalom egy árulójának gondolatait mutatja be belső monológok formájában. A novella mégis megfelel a szocialista realizmus követelményeinek. Tipizálásában, a történelem ábrázolásában stb. a dialektikus materialista elvek érvényesülnek.

6.

Kevésbé fontos alapelvek (immár a negyedik), melyet „forradalmi romantika”-ként szoktak emlegetni. Ez is egyike a kevésbé tisztázott fogalmaknak.

Szerintem a tükröztetés szubjektív módszerét jelenti, midőn a fantázia átcsap a realitáson, s ezért irreális mozzanat kerül be az ábrázolásba, éppen a jövő bemutatása érdekében. Azt hiszem, Gorkij is így értelmezi a „romantizálás” módszerét pl. Gladkov *Cement* c. regénye főhősének jellemzésének elemzésével kapcsolatosan.

A romantikus módszer ilyenformán összekapcsolódik a szocialista realista módszerrel, ill. annak alárendelődik. Így győzi le és őrzi meg, egyben mintegy magasabb színvonalra emelve, a romantikát a szocialista realizmus.

Az ún. álmodozás, a hősi pátosz stb. nem tartozik kizárólag a romantika körébe. Lehet álmodozni realitások alapján is, az igazi hősi pátoszt pedig a realitások

által meghatározott feladat váltja ki inkább, semmint szubjektív, a valóságban meg-alapozatlan fantazmagóriák.

A romantikus vulgáris fogalmát nem szabad összekeverni a romantikus módszer esztétikai fogalmával. Az előbbi értelemben véve minden nagyszerű feladat egyben romantikus is, az utóbbi azonban mindig módszerbeli önkényességet, szubjektivitást jelent.

7.

Az ötödik alapelv, melyet érinteni kívánok, olyan fontos minden szocialista művész számára, akár a tipizálás. Ez ugyanis a forma demokratizmusának igényét tartalmazza. Demokratikus forma nélkül szocialista realista művészi alkotás elképzelhetetlen. A szocialista művészet és a tömegek szoros kapcsolatának egyik leg-fontosabb megjelenési formája ez.

Mit jelent a forma demokratizmusa? Jelenti a műalkotás nyelvezetének köz-érthetőségét, a szerkezet összefüggéseinek közvetlen evidenciáját, a tipizálás világos-ságát stb.

A szocialista realizmustól idegen minden l'art pour l'art öncélúság és minden formai modernkedés. A szocialista realista mű modernsége elsősorban tartalmi prob-léma. De idegen tőle az álnépieskedő nyelvi, formai provincializmus is, kivéve ter-mészetesen, ha ily megoldásoknak különleges művészi céljuk van (pl. satirikus).

Az utóbbi időben felmerültek oly nézetek, hogy a szocialista realizmus mód-szerébe be lehetne vonni modern ábrázolási eljárásokat is, pl. a szimbolizmust. Ennek a törekvésnek elsősorban a forma demokratizmusával kapcsolatos alapelv mond ellent. De lehetetlen azért is, mivel a szimbolizmus módszere, a szabad asszo-ciáció, szubjektív idealista világnézeti alapokon nyugszik. Erre legjobb bizonyíték Ady „Belgák” c. tárcája, amely a Budapesti Napló 1906. augusztus 15-i számában jelent meg, és amely a lehető legtisztábban és legtudatosabban fejti ki ezeket a világ-nézeti alapokat.

8.

Fel kell vetnünk azt a kérdést is, hogy mennyiben új a szocialista realizmus módszere?

A szocialista realizmus minőségileg magasabbrendű minden korábbi realiz-musnál. Természetes, hogy általában realizmus és szocialista realizmus közt kell azonosságoknak lenniök, hiszen a szocialista realizmus is realizmus, annak saját-szerű megvalósulása. Az azonosságok mennyiségi mozzanatot, a különbözőségeket, és ezek a döntők, minőségi mozzanatot jelentenek a szocialista realizmusban.

A nagy realisták is alkalmazták pl. a tipizálás módszerét mind a jellem, mind a helyzet vonatkozásában. Engels a nagy realisták műveiből vonta el ezt a köve-telményt. A nagy realisták is ábrázolták többé-kevésbé sikeresen a történelem moz-gásirányát stb. Ezek objektív azonosságok, de kétségtelenül formálisak. A különbö-zőségek azonban már tartalmi jelentőségűek. Mik ezek a különbözőségeket?

1. A szocialista realizmus eszmeileg magasabbrendű minden más realizmusnál, mert a kommunista pártosság a jellemzője. Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy pártosság és irányzatosság lényegében azonos fogalmak más megjelölései, így a meg-különböztető „kommunista” jelző használata indokolt. Egyes irodalomtörténészek ugyanis, ellentétben Leninnel, kezdik megkülönböztetni az irányzatosságot a pártos-ságtól, az utóbbit fenntartva a kommunista irányzatosság jelölésére.

A lényeg, hogy minden író pártos volt így vagy úgy, de a szocialista realizmus sajátossága a kommunista pártosság.

A kommunista pártosság egy epikai műalkotásban nem szubjektíven patétikus nyilatkozatokban fejeződik ki. Véleményem szerint a kommunista pártosság objektív mozzanat az epikai műalkotásban, annak lényegéhez tartozik.

Miben nyilvánul meg?

a) A kommunista pártosság elsősorban abban nyilvánul meg, hogy a szocialista realista művek által ábrázolt életjelenségekben a valóság dialektikája, az élet filozófiai és történelmi materialista szemlélete érvényesül. A korábbi realizmus eredményeinek tökéletesítéséről, új világnézeti alapokra helyezéséről van itt szó. Itt hivatkozom A. Tolsztojnak I. Péter c. történelmi regényével kapcsolatos nyilatkozatára. Ebben arra mutat rá, hogy Nagy Péter korát azért sikerült megértenie és ábrázolnia, mert megismerkedett a dialektikus és történelmi materializmussal.

b) A kommunista pártosság abban is kifejeződik, hogy a szocialista realizmus módszeréhez, alapelveihez alkalmazkodva, a valóság konkrétan, történelmi-társadalmi meghatározottságában és forradalmi fejlődésében nyer ábrázolást. A szocialista művészet az új győzelmét ábrázolja, akár mint befejezett ténnyt, akár mint tendenciát. A múlt, a jelen és a jövő egységét és harcát, a fejlődés irányát tükrözteti. Ez a jellemvonás azon a történelmi materialista meggyőződésen alapul, hogy minden társadalmi jelenség történelmi kategória, keletkezik, tehát el is múlik. Ezen az alapon érthető csak, hogy egy kapitalista társadalomról szóló regény éppúgy lehet szocialista realista, mint egy szocialista társadalomról szóló elbeszélő mű.

c) A szocialista realista műalkotás nevelő jelentőségű. Segíti a tudat szocialista átfarmálását, részese a kultúrforradalom általános célkitűzése megvalósításának.

Alekszej Tolsztoj történelmi regénye, I. Péter gyötrelmekkel teli országépítő munkájának bemutatása, a győzelmes jövő tükröztetése szükségszerűen objektív, bár közvetett kapcsolatban van az ötéves tervek korszakának roppant erőfeszítéseivel. A regény nevelő jellege kétségtelen. S mindezt a módszer biztosítja, természetesen potenciális értelemben.

2. A szocialista realizmus nemcsak eszméi, hanem művészi magasabbrendűség tekintetében is különbözik minden korábbi realizmustól.

Ezt főképpen az biztosítja, hogy a művész tudatában uralkodók a dialektikus és történelmi materializmus elemei. Az életet és a művészetet többé-kevésbé a marxizmus eszméinek megfelelően nézi. Nem kell a megismerés és az ábrázolás szakaszában a művészi ösztönösség béklyóiban, korlátai közt vergődnie. Ennek az a következménye, hogy mind a megismerésben, mind az ábrázolásban potenciálisan tévedhetetlen, pl. tökéletesen tipizálhat, nagyszabású cselekményt szerkeszthet stb. Vagyis ezek a szubjektív tényezők eredményezik, hogy a magasrendű eszméiség művészileg magasrendű formában jelenik meg, azaz átsaphat objektivitásba. A létrejövő objektivitás az elvont általánosság művészileg érzéketlen beburkolását jelenti. Tehát azt, hogy a téma, az eszméi mondanivaló, az élet törvényszerűségei stb. tipikus jellemek, ezek rendszere, tipikus helyzetek, mese formai elemeikben rejtve jelennek meg oly tökélytel, hogy a valóság teljességének esztétikai látszatát keltik. Ezért az olvasónak, esztétikusnak, kritikusnak, szóval a megismerő alanynak éppen olyan megismerő, elvonó munkát kell végeznie a mű olvasása közben vagy után, mintha a valóságos életjelenségekkel állna szemben.

Nem lehet vitás, hogy pl. az a művész, aki ismeri a tipizálást, vagy általában a művészettel, illetőleg az élet és művészet viszonyával kapcsolatos dialektikus materialista, azaz az objektív valóságból elvont elveket, tökéletesebb művészi formát

adhat a tartalomnak (adhat!!), mint az olyan művész, aki mondjuk szubjektív idealista, egzisztencialista alapon áll. Gondoljunk arra, hogy *Leó Tolsztoj* történelem-ábrázolását (pedig ő objektív idealista volt), egyes történelmi hőseinek helyes tipizálását mint akadályozza meg az idealista történelemfelfogás (pl. Kutuzov esetében).

9.

Végül a tartalom és a forma összefüggéseinek kérdéseivel szeretnék foglalkozni. Egy általam már bíráló megjegyzésekkel illetett meghatározás szerint a szocialista realizmus lényege, hogy tartalmi tekintetben szocialista, formai viszonylatban pedig nemzeti. Egész kultúránk tendenciáját tekintve valóban így áll a helyzet. Az uralkodó kultúra formáját tekintve nemzeti, tartalmát illetően szocialista már ma is. Hisz a szűkebb értelemben vett kultúra, az ideológiai felépítmény, a szellemi értékek összessége valóban nemzeti történelmünk eredménye, sajátzerűen magyar, minden más, akár azonos társadalmi rendben élő népektől is különböző. Ez a szellemi kultúra, mint felépítmény az alapot, a megváltozott társadalmi viszonyokat tükrözi, tartalmi vonatkozásban szocialista. Az alap és a kultúra viszonya a tartalom és a forma viszonya. A legsterilebben nemzetinek látszó eszmék, tudatformák osztályjellegűek, osztálytartalmak megjelenési formái ma is, a múltban is azok voltak. A szocialista kultúra tehát tartalmában szocialista, formájában nemzeti. Ez azért lehet így, mert a szocializmusnak, mint olyannak nincs más, csak nemzeti létformája. Szocialista nemzet vagyunk.

A társadalmi tudat azonban, mely forma a tartalmához, az alaphoz viszonyítva, egy másik viszonylatban tartalomként jelentkezik. Így az irodalom és egyéb művészetek területén is. Ezért az irodalomban és a művészetekben megjelenő tartalomnak szocialisták is, meg nemzeti is egyben. A formát szintén ez a meghatározottság jellemzi.

Majakovszkij pl. a Százötvenmillióban az orosz nép nemzeti felemelkedését is ünnepli ugyanakkor, amikor a szocializmus és eredményei iránti lelkesedés is benne van a költeményben. Szocialista és nemzeti egy és ugyanaz tartalmi vonatkozásban. A poéma formáját tekintve ugyancsak így áll a helyzet. A fűfaj, ritmus, képek stb. szocialista jellegűek. A nyelv, amelyben megvalósulnak nemzeti, nem osztályjellegű, a társadalmi együttélés eredménye.

Az a tétel tehát, hogy a kultúra általában szocialista tartalmú, de nemzeti a forma tekintetében, érvényes a kultúra egészére, de nem annak részterületeire. Ennek a jelenségnek az az oka, hogy az a mozzanat, ami tartalom az egyik, már formaként jelentkezik a másik viszonylatban és fordítva.

Tüskés Tibor

Gondolatok egy verskötetről*

Mindig izgató dolog kézbevenni egy fiatal költő első verses kötetét. S Stetka Éva verseit olvasni kétszeresen az. A jelenleg Debrecenben élő fiatal költőnő, aki néhány évvel előbb még Pécsen tartózkodott, s verseit a Dunántúl is közölte, decemberben megjelent kötete, „Az ébredés partjáig” (Szépirodalmi Könyvkiadó 1953) alighanem az egész elmúlt esztendő egyik legizgalmasabb, legproblematikusabb verses könyve. A modernizmusról kritikusok és irodalomtörténészek közt zajló vitában íme most megszólalt a művész, feltartva vékonyka kötetét, melynek jelentősége, úgy tűnik, terjedelméhez mérten sokkal messzebbre mutat.

A versek első látása könnyen tetszetős és felületes ítélkezésre csábíthatja az olvasót. Arra, hogy szőröstül-bőröstül értelmetlenné tartsa e verseket, és sokkal inkább az orvosi és lélektani diagnosztika körébe utalja, semminthogy komoly műalkotást lásson bennük. Ha meg túlságosan komolyan vesszük ezt a költészetet, könnyen a sznobizmus s a költőnek ártó kritikátlan rajongás látszatába keveredünk. Ez az írás szeretné elkerülni a felületességet, ugyanakkor apológiája sem kíván lenni a Stetka Éva-féle költészetnek. Egyszerűen szeretnénk rámutatni e versek „érthetőségére”, költészet és lélektan kapcsolatára, arra, hogy a műalkotásnak, az irodalomnak mindig vannak pszichológiai vonatkozásai, s hogy hol és miben jelentkeznek e költészet korlátai és előremutató jegyei.

*

Az álom és látomás, a véletlen és sejtelem felszínre lökött képei hullámszerűen végig a kötet közel félszáz versén. A gondolatot ellenőrző értelem helyett a szabad asszociáció Stetka Évánál a versalkotás törvénye. Leszáll a tudatalatti ösztönvilág mélységeibe, s a tudatfölötti szellemi világba is átnyújtózik. Innét, a „tulsó partról” jövő hangokat figyel:

*Világoskék árnyak alól
Néznek reád az arcok.
Neve nincs egynek sem, de túlról
Valami nóta harsog.
Valami nóta, mely velük
Egybeköti a lelked.*

— — — — —
*Szemléld magad, az éj közel,
A sejtelem maradt csak
Neked, ki a homályban élsz,
S kitárva minden ablak.*

(Talán a hajnalt)

* Írását a szerző eredetileg recenzióknak szánta. Minthogy azonban könyvkritika formájában lényegében az ún. „modernizmus” kérdéséhez szól hozzá, megállapításai pedig eléggé problematikusak, a recenziót „Vita”-rovatunkban közöljük.

A lehunytt pillák mögött látott képek számára az igazi valóság, az a világ, ami „az ébredés partján” túl, az „álomban” él. Igazi létnek a valóság feletti létet, a szinte már megfoghatatlan tiszta formát, az „álmokat”, a sejtést tekinti.

*Keserű mandula rózsaszín a virágod,
Sötétek mind az ért gyümlölcsszemek.*

Barátom, látod

A húsánál a szirma nemesebb.

A szirmánál a színe, színénél az alakja,

Formájánál nincs tisztább, csak neve.

S ha belemar az élvezőnek ajka

Ki tudja akkor édes-e?

(Védekezés)

Innét van, hogy több verse nem más, mint egy-egy átélt pillanat hangulatának, pszichológiai rajzának visszaadása (Yehudi Menuhin, Rózsákkal kezében), vagy az emlék nyomán támadó, szertelenül csapongó, elmosódó képzetek rögzítése (Piano, Mutatvány).

Nem mondhatjuk, hogy csak ez a költészet. De ki tagadhatja, hogy ez is költészet? Ha a teljes, egész emberhez hozzátartozik pszichikai léte, miért tagadjuk meg a költőtől, hogy az emberi életnek erről a területéről is hírt adjon? A regényíró egyenesen megdicsérik, ha alakjainak jellemzésében a „lélekrajz jó”, ha hősei jellemének megformálása „lélektanilag is hiteles”; csak a költőt intenénk le, ha a maga eszközeivel a lélek üzenetét is továbbítja? A baj csak az lenne, ha magasabbrendűnek tartaná magát ez a költészet az ún. „közérthetőnél”. Egyszerűen csak más, s épp ez a más-ság ad jogot létének.

Stetka Éva több verse, valóban, nehezen „érthető”. De hát hol van a költői „érthetőség” határa? Amint nem kritériuma a művészi alkotásnak, hogy „mindenki megérti”, ugyanúgy nem föltétlen halandzsá és különködés, ami némely versolvasó számára nehezebben megközelíthető. S az „érthetőség” koronként is változik. Közismert, hogy Petőfi népiessége, Ady szimbolizmusa ugyanúgy meghökkentő és „érthetetlen” volt a kortárs átlagolvasó számára, mint József Attila költészete első megjelenésekor. És tudomásul kell venni azt is, hogy az ún. átlátszóan tiszta alkotásokban is maradhatnak homályos pontok, kritikusoknak és irodalomtörténészeknek örök kenyeret adó megfeythetetlen talányok.

Stetka Éva komolyan veszi a költészetet, legalább annyira komolyan kell venni az ő költészetét is. Az ébredés partjáig verseiben olyan ígéretes tehetség jelentkezik, akit nem lehet kézlegyintéssel elintézni. Tagadhatatlan, az afféle költői szemlélet, amilyen Stetka Éváé is, melegágya lehet zavaros, dilettáns alkotások buja tenyészeteinek, de nála ez a hang nem kölcsönvett, eltanult és szándékolt, hanem egyéniségéből, költői alkatából fakadó.

S nem is egyértelmű. Önmagával is vitatkozik, keresi a „hazavivő utat”, a félelmet elűző fuvola hangjában biztatást hall, s az éjszaka sötétje, az árnyak és álmok ellenében a „hajnalt” várja. A kötet néhány „realista” és kötött formájú versében győz is az egyszerűség, a világosság, a tiszta intellektus (Nyugalom, Kármán). S épp ezek a versek tesznek bizonyosságot arról, hogy Az ébredés partjáig többi versei írójának is higgyünk. Picasso „legvadabb” képei s egy majom festékbe mártott farkával összemázolt „kép” között mindig megmarad az a különbség, ami a műalkotást és a szemetet elválasztja. Ha nincs is más értéke ezeknek a „vad” Picasso képeknek, de van *hitele*. Mert a művész közérthető, realista képekben már bebizonyította magasrendű művészetét és tehetségét.

Bármilyen nagy Stetka Éva költészetére a valóság feletti vagy alatti létezés vonzása, végtelenen nem tud elszakadni a valóságtól. Nagyszerű művészi-technikai tudás, keresett disszonancia és játékos, bravuros verselés jelentkezik költészetében. Érzékletes és eredeti képekből (hadd idézzünk néhányat: „Eltört tányérjával — Koldult kinn a nap”. „Fiatal napfény aszfaltra dobott legyezője”, „A fenyőpezsgő zöld kristályai s a szappan — Fehér hablélke vár a langyos tikkadatban”), színeket és hangokat megelevenítő nyelvből épülnek legbizarrabb versei is. Illata és íze, tapintható teste van ezeknek a költeményeknek. Ez az érzékletes nyelvi anyag, s az előbb említetteken kívül még néhány ragyogóan szép költemény (Az ébredés partjái, Nagyvárosi este) — garancia, hogy Az ébredés partjái-ban jelentős költő született. Stetka Évának az Alföld-ben megjelent világos és metsző logikájú kritikái pedig parancsolóan igazolják, hogy a kötet néhány kimondottan anti-intellektuális verse ellenére egy az értelmet mélyen tisztelő íróval van dolgunk.

Többször s a közelmúltban is többen leírták, hogy a szürrealizmus nem vonható egy kalap alá a 20. század kalandos avantgárdista, modernista irányzataival, általában az izmusokkal. A szürrealizmusnak Eluard és Lorca, s a magyar Kassák és József Attila forradalmi és szociális hangú költészetének kibontakozását megelőző hatása közismert. Viszont az is igaz, hogy a szürrealizmus nemcsak művészi kifejezési mód, hanem világnézet és filozófia hordozója is. Kérdés: hangnak és mondanivalónak ez az egysége hogyan jelentkezik Stetka Éva költészetében?

Mielőtt egy verses kötet egyetlen darabját elolvasnám, csupán a tartalomjegyzék áttekintése már ad bizonyos képet, tájékoztatást a versek alkotójáról. A címadás egyik jellemző vonása a költői látásnak. Bár Stetka Évánál a versek nem a címhez komponáltak, nála — láthatóan — a cím legtöbbször csak a kész vers után született, s néha csupán a versből kiragadott egyetlen szó, mégis önként kínálkozik, hogy először néhány vers címével jellemezzük költői világát. Milyen címeket viselnek ezek a versek? Piano, Clown, Távlát, Lengjetek, Maradj meg, Múlándóság, Félelem, Nyugalom, Védekezés, Ölelj át, Mi maradt meg?

A költő alapérzése a bánat, a szomorúság, a félelem. Fáj neki a vissza nem térő idő, az átsuhanó halál, a mulandóság, a magány. „Örökké van a lét s nem gyógyuló betegnek — Kár menni patikába.” Egy reménytelen, be nem télt, boldogtalan szerelem beszél e versekből, de szerelmi csalódásnál alighanem sokkal többről van itt szó. Ez a szerelem csak „jelkép”, a költő a maga boldogtalanságát kivetíti a világra: a világ a boldogtalan, a szomorú, a kifosztott, a hitetlen.

*Barátod nem barátod szerelmed nem szerelmed
Holnap csak az marad aki ma tőled elmegy
S ha lelked faggatod: még hű vagy? hű leszel? —
siralmaidra csak a szél felel.*

(Távlát)

Tele van félelemmel ez a költészet, a megváltatlanság tudatával („Nem válthatjuk meg egymást — Nem vált meg minket senki”), az atomizált élet fájdalmával, azzal, hogy a modern életben, az „idegen világban” magára maradt ember számára a lét — csupa fájdalom.

De a magányba szorított lélek szorongásával keresi Stetka Éva a „gyógyulást”. Kiutat, feloldást, reményt a hitben és a szeretetben talál. A „harangok muzsikája” az, ami átkíséri az embert „a szörnyű hóesésen”. E ponton már-már a misztikával érint-

kezik e költészet („Mind akik jöttök mind akik elhaladtok — Nevessetek a hit nélkül halókon...”), másfelől a cselekvő jóság, az egyetemes emberszeretet felé tárulkozik ki („Hűvösség, szigorúság, ölelj át késő jóság”). Ez a megrázó szeretetvágy az, ami túlemeli ezt a költészetet az egzisztencializmus rideg és kegyetlen életlátásán. Stetka Évának van szava az emberekhez, Stetka Éva vár valamit az emberektől.

Egyidőben e sorok írójának alkalmá volt közelről is látni ezt az életet. S azt is, hogy az emberi értetlenség, a környezet érdessége hogyan torzíthatja el a költő lelkét. Úgy tűnik, s a kötet néhány, valószínűleg pécsi ihletésű verse is azt bizonyítja: néha a nagyon is járulékosnak és esetlegesnek tűnő motívumok, a lélek mélyrétegébe hullva életfojtó méreggé válnak.

*Nem felejttem el a várost ahonnan visszajöttem
Bársonyszürke sötétkék páráit teregette egy lucskos alkony
Szánkón vitte csomagomat a hordár
S én gyalog futottam a szánkó után*

(Nevető arccal)

*A pályaudvarról lassan kiindult a vonat
Senki se kísért ki engem
Zsebemből földre hullt a naptár
Senki se jött ki elébem
Senki se várt*

*Akár egy gyerniek úgy jöttem közetek
Ki adakozva is koldul
Ki koldulva is ad.*

(Fuvola)

Azt hiszem, nemcsak azokra a buktatókra és veszélyekre kell rámutatni, amit a Stetka-féle, néhol már irracionálisba hajló költészet rejteget, hanem arra a türelemre és felelősségre is, amellyel a költő, az igazán tehetséges alkotó iránt környezet, munkatársak, irodalmi közvélemény és kritika tartozik.

Stetka Éva költészetének megvan érzéletes nyelvi ereje, nagyszerű verskultúrája s a realizmusnak az a csírája, amelyből egy tisztultabb, valóságűbb, világosabb és közérthetőbb intellektuális költészet kibontakozhat. — De addig — kérdezhetné valaki — mi szükség van ilyen kötetek megjelenésére? Nem lenne helyesebb az irodalomból mesterségesen kiiktatni, elzárni az efféle hangokat? — Amellett, hogy az ébredés partjáig bizonyosságot ad arról, hogy az új magyar líra kifejezője tud lenni a világirodalom legmodernebb törekvéseinek, út lehet egy tisztultabb, a szociális mondanivaló és a legmaibb forma szintézisét megvalósító költészethez. A lírában is átmeneti kort élünk, s ennek a forrongó változásnak, átalakulásnak a lírát fenyegető epigonizmus áttörésének egyik jelét látjuk Stetka Éva kötetében. Mondottuk: Veszélyessé akkor válnék ez a szemlélet, ha „abszolútnak” tekintené magát. Amíg csupán kísérletezés és keresés — tiszteletreméltó és megengedhető. Kísérletek nélkül az irodalomban sincs eredmény. S az egyes költő fejlődésének is megvan az érési és ki-forrási ideje.

Az ébredés partjáig nem betetőzés, hanem kezdés. Stetka Éva költészetének növekedését és gyarapodását reménykedő, aggódó tekintettel kísérjük. Hisszük, az értelem és az irracionális, a magány és a közösség vitájában nála is az értelem és a szociális mondanivaló győz.

Bezzegh Zoltán

A fénykép szerepe képzőművészeti életünkben

Előljáróban szeretnék foglalkozni a fotózás sokat vitatott kérdésével: Lehet-e a gépi úton előállított kép művészi, beszélhetünk-e a fotózásról képzőművészeti viszonylatban? Nem én vagyok az első és valószínűleg nem az utolsó, aki ezt a kérdést felveti. A sok évtizedes vita napjainkban sem záródott le, holott általános vélemény szerint a vitára semmi ok nincs. A festőművészeknek, esztétikusoknak sokszor bántóan lenéző véleménye szemben áll az elfogultságtól sok esetben nem mentes fotosok véleményével. Újra és újra felemelik egymásra fegyvereiket, nem veszik észre, hogy meddő küzdelmük csak fájó sebeket eredményez, energiát emészt, amit egymás segítésére lehetne felhasználni.

Csodálkozva figyeljük mi festőművészek a — birodalmunkat felkérésünk nélkül védő — esztétikusok küzdelmét, a véleményünk szerint betolakodó fotosokkal. Az igazi festőművésznak egy pillanatra sem jut eszébe, hogy művészi tevékenységének termékeit valaha is helyettesíteni lehet fényképekkel. A legkisebb gondja is nagyobb annál, hogy az őt megillető művész címet rajta kívül még kik viselik. Tudjuk, hogy a művészi címet megérdemlő fotosok kis táborában senki sem viselne festőművész fejére illő babért. Nem festőművész az, aki a természet objektív másolásával nagyméretű „fényképeket” kínálódik vásznára és nem fotos az, aki a festőművészet, grafika kifejezési eszközeivel szerkeszti képeit.

Akkor min és miért vitatkozunk? A képzőművészetek öreg épülete mellé egy új épület épült. Mintegy száz éves kora ellenére még nedvesek falai, de létezését tudomásul kell venni. Az öreg épületnek is vannak új falai, melyek közül nem egy, a rossz alap miatt omladozik, és van olyan, mely rövid szereplés után nyomtalanul eltűnt. Így nincs okunk csodálkozni azon, hogy az új szomszéd épületének falai közül csak kevésben kötött a habarcs. E falak előtt azonban meg kell állapítani minden tárgyilagossággal, hogy időtállóak. Tudomásul kell venni, — ha kerítés áll is a két épület között —, hogy az közös, alacsony volta azonban lehetővé teszi a jószomszédi segítséget.

Mielőtt e viszony egészséges alakulását ismertetném, egy-két érveléssel bizonyítani szeretném a fotóművészet nehezen tagadható létezését.

Arra a kérdésre, hogy lehet-e a fénykép műalkotás, sokan és sokféleképpen feleltek. Én megkísérlem a műalkotás létrejöttét előidéző tényezők bemutatásával igazolni azt, hogy ezek sok vonatkozásban azonos módon szerepelnek a fotóművészetben is.

Ismerjük meg mindazokat az erőket, melyek a mű formai és tartalmi alkatát befolyásolják. Kezdjük az alkotó művész vizsgálatával. A műalkotás indító intuícióval kezdődik. Intuíció latin szó, nehéz magyarrá fordítani. Finoman egybehangolt lelki folyamatok egész sorozatát jelölik evvel a szóval, olyan lelki folyamatokét, melyek tartalmazznak logikai elemeket, de a tiszta értelmi működéstől lényegesen eltérnek.

A művészi alkotásban az intuíciónak három formája szerepel: a szemléletelmény, a képzelet és az átélő intuíció. A művész szemén keresztül befogadja a világnak egy olyan részét, melynek formái, színei, tartalmi vonatkozásai harmonikusan

képesek beilleszkedni a művész tudatéletének jelenébe, múltjába, műveltségének és érzelmi világának talajába. A művész a látvány benső és teljes megragadására törekszik. Tanulmányozza a valóságot egészen más szemszögből, mint a kutató tudós, törekvésük azonban azonos. Amíg a tudomány az objektív valóság igazságát mezeitelenül tárja fel, a művész ugyanezt a valóságot a szubjektív elemek egész tömegével tölti meg. Mindig ad önmagából is és ez határozza meg a műalkotás egyéni jellegét. Ha hiányoznak az intuíciós alakító, átformáló, kiegészítő, elhagyó és kihangsúlyozó tényezők, akkor műalkotás helyett csupán egyszerű ipari termékkel állunk szemben.

A képzőművészet ábrázolóművészet, nem szakadhat el a természettől, nem függetlenítheti magát a valóság formai igazságától, nem cáfolhatja azokat a tényezőket, melyek belső lényegét alkotják. Tehát a művész intuíciós kapcsolódása a természethez a műalkotás születésének első mozzanata. A külső valóság tükröződése a szubjektív belsőben az a termékenyítő sejttalálkozás, mely az alkotás fogamzását jelenti. Ha a művész a kifejezési készség birtokában van, a lelkében átalakuló valóság kivetítése megindulhat.

Mámoros alkotóvágy fogja el ilyenkor a művészt. Egy belső feszültség szinte erőszakos kényszere viszi a szerszám, az alkotás nyersanyaga felé. Valahogy úgy érzi, hogy a benne alakuló képet azonnal ki kell vetíteni, olyan ez, mint az új életet adó anyatest görcsös feszültsége a szülés előtt. A látvány által felkeltett intuíció megbízhatatlan, hullámló. Szükség van az értelem rendező, fegyelmező munkájára. Ha ez az utóbbi hangsúlyossá válik az intuíciós folyamatok rovására, akkor az egész alkotó tevékenység elveszti művészi jellegét és hasonlatos lesz a rendszerező tudományos eljáráshoz. Így nem születhet vonzó erejű, ihletet sugárzó műalkotás, hanem csak száraz tanulmány, mely imponáló lehet az ésszel közelítő számára, de üres lesz az előtt, aki az intuíció útján igyekszik befogadni a művészi mondanivalót.

Belső átélés nélkül a közvetlenség, az élet melege sohasem kerül bele a műbe, az soha művészi nem lehet.

Az intuíciónak a belső szemléletnél egy magasabbrendű fajtája is van és ez a belső képalkotó intuíció.

Az emberi szellem legmagasabbrendű teljesítményeit ennek a lelki képességnek, illetve tevékenységnek köszönhetjük. Nemcsak a művészetben hanem más területeken is. Az újítók, a termelési eszközök tökéletesítői, a mikroszkóp fölé hajló tudósok munkájának fő energiaforrása az az intuíció, mely a logika lépcsőfokainak százait képes átugrani egyszerre. Folytatni lehetne az alkotás lélektani elemzését, céloknak azonban ennyi is megfelel. A fentiek után nem kell külön hangsúlyozni, hogy a leírt lelki folyamatok a fotoművészeti alkotások születésénél is szerepet játszanak. A szemléletélményből fakadó indító erők hatására emeli szeméhez gépének keresőjét a fotoművész, hogy annak négyzetébe foglalja a látvány egy részletét. Intuíciós erők mozgatják gépét mindaddig, míg a kerettel kivágott elemek képpé kapcsolódnak. Valamivel szűkebb korlátok között, de neki is módjában áll az adott képelemek bizonyos átrendezése, lehetséges számára is a hangsúlyozás, elhagyás. Szemszögváltoztatással komponál, keresi a legkedvezőbb vonal- és folthatásokat, keresi a kép mondanivalóját legjobban tolmácsoló elemek esztétikus tálalásának módját.

Ezt nem lehet megtanulni. A fototankönyvek naiv írói megkísérlik a művészi fothoz vezető út kijelölését, dogmákat fektetnek le, meghatározzák, hogy mit szabad és mit nem szabad elkövetni annak, aki művészi képet akar készíteni. A szakácskönyvek pontosságával megjelölt eljárásokat követve sem születhet meg a nagy mű. A tehetségtelen olvasó, előadásokat hallgató fotos szomorúan kénytelen belátni azt,

hogy az esztétikai, technikai utasítások ezreinek pontos betartása nem elég, hiányzik valami. Zavartan tapasztalja olyan képek sikerét, melyek a megtanult előírások egész tömegével ellentétben állanak. A művészi képnek szuggesztív ereje van és ezt nem lehet receptre előállítani. Megkísérlik sok ezren az áhított sikert a beérkezett képek utánzásával elérni, de képeikből hiányozni fog a belső átélés melege.

Feltehetők itt a kérdések: Mi értelme van a képzőművészeti kultúra fejlesztési terveinek, ha a születési adottságok szűk keretei közé szorítjuk azokat? Hol itt a tömegnevelés lehetőségének határa?

Kultúrpolitikánk egyik feladata, hogy járhatóvá tegye a kibontakozás útját minden tehetség előtt, valamint ezek és neves elődeik alkotásait eljuttassák a tömegekhez. E program megvalósításához jelentős segítséget nyújt a fotokultúra öröndes terjedése. Budapest egyik iskolájában a rajtznár, ügyes pedagógiai fogással, — felhasználva a kamaszkor gyűjtőszenvédeljét —, a kis műértők százait nevelte évtizedeken keresztül. Kívágatta a tanulókkal kiolvasott folyóiratokból a képzőművészeti alkotások reprodukcióit. A gyűjtés rövid idő alatt kiterjedt az egész iskolára és hagyományá vált. Mikor a szenvédelyszülte lendület hatalmas anyagot hozott össze, megkezdődött tanári vezetéssel a minőségi osztályozás, melynek alapján a csereüzletek értékmércét kaptak. Tömegével hozták a gyerekek eleinte a kispolgári lapok émelgős gicseit és csodálkozva vették tudomásul, hogy egy Rembrandt-kép reprodukciója ezeknél százszorta többet ér. Később az alig észrevehető kvalitáskülönbségeket tanári beavatkozás nélkül is megállapították. Igazi műélvezettel lapoztak a gyűjteményükben és ezek a kis pesti gyerekek az iskola félhomályos folyosóinak sarkában megtalálták azt a léleknevesítő, igazi örömet adó fényt, amit a felnőttek milliói sohasem ismertek.

Valahogy így kell a fotózás tömegszenvédeljét a képzőművészeti kultúra terjesztésére felhasználni. Az életszínvonal általános emelkedésével a fényképezőgép bevonult olyan otthonokba is, ahol jelenlétét egy évtizeddel ezelőtt el sem tudtuk képzelni. Igaz, legtöbbször csak mint „háztartási gép” szerepel. Hétről hétre megörökíti a családot egészben és részletekben, némileg változó körítéssel. Primitív öröm okozója eleinte a sok szerény kép. Az idő múlásával növekvő igény kényszerítő hatására a képek készítői támogatást keresnek. Figyelnek az újságban megjelenő képekre, szakkönyvet, képgyűjteményt vásárolnak, elmennek kiállításokra, bekapcsolódnak üzemük fotokörének munkájába, stb. Nem lesznek művészek, de a kitárt kapukon keresztül bejutnak a műalkotások gazdag kertjébe. Az út még hosszú az igazi műalkotás befogadásáig, a műélvezésig. Az előrejutáshoz szükséges energiaforrások egyike lehet a fotoszenvédelj, mely aránylag egyszerű eszközökkel irányítható.

A fényképezőgépet vállukra akasztó ezrek érzik, hogy naponta közelebb kerülnek egy olyan világhoz, melyben szeretnének biztosan tájékozódni. Érzik azt, hogy a könyv, rádió, hangverseny, színház, film útján szerzett magasabbrendű élvezeteket megtalálják a képzőművészetek világában is, mely világ a kisebb érintkezőfelület miatt milliók előtt a mai napig ismeretlen maradt. A könyv és rádió, a tágranyított színházkapukon át könnyebb volt a tömegeknek közelebb jutni az irodalom, a zene-művészet nagy alkotásaihoz. A gyakori találkozás eredményezi csak a műélvezetet.

A természethez jobban tapadó, közérthetőbb fotoművészet alkotásain keresztül valószínűleg sokan el fognak jutni a képzőművészetek elvontabb világába is. Így nyerhető meg sok ezer ember a képzőművészetek számára és ezért nagy a jelentősége mindannak, ami az életszínvonal emelkedésével a fotokultúra világában az elmúlt évek folyamán történt. Teljes erőfeszítéssel kell keresni a további fejlődés útjait, mert az eddig elért eredmények csak biztató előjelei egy gazdag kibontakozásnak.

Thiery Árpád

Tövis nélkül?

Jegyzetek egy dunántúli faluról

Minden egyszerűnek látszik, mintha az ember egy megoldott matematikai alapl műveletet nézne. Itt az országút, amelyet a néhány évvel ezelőtt készült térképeken még földútként jelöltek, s amely a két falut összeköti — mert bár a közigazgatás immár ötödik esztendeje egygé kanyarította a két falu határát, de az emberek fejéből még nem tűntek el a falutjelző táblák: Kiskamond. Ott, a fenyvesliget közepén dr. Magyar Károly, volt méltóságos főispán úr hajdani kastélya, amely hosszú esztendőkön át a falu művelődési otthona volt, de a valamikor nagy dárídókat látott falak közé néhány hete elhagyott, államunk által gondozott öregek költöztek. A kastélyból, illetve a művelődési otthonból szeretetház lett. Emitt, alig néhány perc járásra a megyehatár, a horizont ellenkező oldalán pedig szürkén, téliesen a Somló-hegy dől a végtelen égboltnak.

Az emberi értelemmel minden megfogható, csak éppen körül kell nézni ebben a télies határban, egy maréknyi porhanyós földet szétmorzsolni az ujjak között, és hallgatni az emberek csendes beszédét. Tehát minden együtt van — föld, élet, ember, s hogy a kép teljes legyen: a fenyvesliget oldalánál szerényen meghúzódó tanácsházán, a vaskos könyvekben a falu „csontváza”, a statisztikai adatok, amelyekre látszólag minden épül.

Ha kinyitjuk a vaskos könyveket, és belenézünk a lapokba?

A község földterülete 3554 kataszteri hold, ebből csaknem 62 százalék szántóterület. Földbirtokmegoszlás? Öt holdig öt, tíz holdig ötven, tizenöt holdig harmincöt, húsz holdig hét, huszonöt holdig három százalék. Huszonöt holdon felüli birtok nincs.

A községben sok a ló és a szarvasmarha, az előbbiből nyilvántartanak száznyolcat, az utóbbiból hatszázötvenet. Termelőszövetkezet nincs — volt, de még 1953-ban feloszlott — csak egy növénytermesztési szakcsoport van, amelyet az ősszel tizenkét ember hatvannégy holdon alakított. Működési engedélyük még nincs, de már munkához láttak.

A falu lélekszáma alig 750 fő. Túlnyomó a paraszti jellegű gazdaság, de nem ritka, hogy egy-egy családtag — néhol a családfő — Ajkára vagy Celdömölkre jár dolgozni. A közkeletű szóval élve: kétlakiak.

Folytathatnók még az adatfelsorolást, hiszen ez lenne a legegyszerűbb. Ime tehát a megoldott matematikai alapl művelet, ha valóban ilyen egyszerű lenne korunk faluja, egyszerű lenne maga az ember — erejével, eszével, terveivel, munkájával — benne a szocializmus építésének szédületes iramában. Ha valóban annyit jelentene a megyehatár, hogy a gyerekek gyakorta kijárnak a falu-

ból arrafelé játszani, és a jánosházi téglagyár kéménye, vagy a felhőknek támaszkodó Somló-hegy is csak arra lenne jó, hogy a gazdaember — amíg a mezei munka közben letörli halántékáról az izzadtságot — tekintetét ráfüggeszti, és azok a csendes beszélgetések sem árulkodnának másról, mint ki mennyi adót fizetett az elmúlt esztendőben, és kinek milyen súlyú a hízója.

Tehát elérkeztünk ahhoz a ponthoz, amikor választani kell: mivel kezdjük? Lehetne azzal is, hogy az emberek fejéből még nem tűnt el a két, falutjelző tábla, vagyis a fejekben még Kiskamond az Kiskamond, Nagykamond az Nagykamond. Lehetne, de ez csak félig-meddig igazság, mert elsősorban nem ez a jellemző a falura, az emberekre. Sokkal inkább az, hogy a faluban kilencvenhat rádiókészülék van, hogy százharminchat előfizetéses újság jár. Megint statisztika! Hiába, az ember mindig beleütközik a számokba. S ha ismét visszakanyarodtunk a számokhoz, akkor kezdjük el a legkisebbeknél: az iskolában.

✱

Óraközi szünet van, a gyerekek az udvaron hancúroznak. Némelyik cinkosan kuncog, hiszen az igazgató bácsihoz vendég érkezett, biztos, hogy hosszabb lesz a tízperces szünet.

Igazgatói iroda nincs — másmilyen se — jobb híjján beülünk az egyik tanterembe. Egészséges, friss gyermekillat és az olajozott padló szaga kavarg. Tyápai Jenő iskolaigazgató a katedra előtt sétál, a felesége — aki ugyancsak pedagógus — a kályha mellett ácsorog. Hűvös van, pedig a kályhában izzik a tűz, de mintha az udvaron játszadozó néhány tucat gyerek kisodorta volna a teremből a meleget.

— Okosak ezek a gyerekek — mondja az iskolaigazgató, s egy kicsit fontoskodva hozzáfűzi — Csak nem akarnak továbbtanulni.

— Nem?

— Négy év alatt két gyerek ment középiskolába... Kevés...

— Az átlagos tanulmányi eredmény?

— Jó — közepes.

Az asszony közbeszól.

— A gyerekek átlagos értelmi képessége általában jobb, mint máshol, de kiemelkedő nincs közöttük. Nagyon kevés a kitűnő tanuló, de az is ritka, ha valaki megbukik.

— Jól élnek itt az emberek. Kiegyensúlyozottak — mondja az iskolaigazgató, és az ablaktól az ajtóig sétál.

Valóban így igaz. Mások is így beszélnek a faluban, de a szép házak, a gondozott udvarok is bizonyítják. Nem utolsósorban pedig az öltözködés. Egy java-korabeli asszony mondta — kicsit lenézően, fitymálva — hogy a kamondiak divatosabban öltöznek, mint a fővárosiak.

— Nylon sál? Bőr kabát? Már az iskolásoknak is százhusz forintos nyelonsálát vesznek...

Persze, nem is annyira az volt a meglepő, hogy mit mondott ez az asszony, akivel a szomszédjánál találkoztam, hanem, ahogyan mondta, amelyből kiérződött; elégedetlen az ifjúsággal.

— Az öregek kitartók, szorgalmasak, a fiatalok könnyelműbbek — szól csendesen Tyápainé a kályha mellett, és a hangja sajnálkozó.

— Könnyelműek?

Kényszeredett mosoly.

— Hiányzik belőlük az a céltudatosság, akarat erő, ami a szüleikben volt

és van. Azért nem tanulnak tovább. Például az egyik gyerek, aki a keszthelyi gimnáziumba járt, egyszer tanítás alatt otthagya az iskolát, mert fájt a feje.

Ilyen példa — amely a fiatalok bizonyosfokú erőtlenségét igazolja — akad még néhány, de ezzel szemben itt a másik:

— De ha reggel kimennek a földre, egész nap a tűző melegben dolgoznak, akkor még estére se fájdul meg a fejük...

Nagyobb kitartás kell a tanuláshoz, mint a tűző napon egész nap dolgozni? Nehéz lenne határvonalat húzni, hiszen mások meg arra panaszkodnak, hogy a fiatalok elhagyják a falut.

— Gyárba mennek. Azt mondják, hogy ott pénzt is keresnek.

Nagy-nagy gond ez itt is. A fiatalok szeretik az üzemet, és az igazság kedvéért tegyük hozzá, nemcsak a pénz miatt, de másért is.

— Az ember szűknek érzi ezt a falut — mondogatta S. J., amikor a két falu közötti országúton ballagva faggattam: árulja el, miért szeretnek a fiatalok üzembe járni, miért hagyják el könnyű szívvel a szűkebb hazát? — Szűk ez a falu. Itt nincs televízió, itt nincs... itt nincs az, amit az üzemben megtalálni...

S. J. nem tudta megfogalmazni azt a különbséget, amely a város és a falu kultúrája között ma még kétségtelenül fennáll. Csak annyit mondott, hogy itt nincs „az“, ami az üzemben van. Pedig itt is van. Pedig van, mert ezt bizonyítja a sok rádió, ezt bizonyítják a könyvek, a színjátszócsoport, s ezt bizonyítja az a terv is, hogy a KISZ-szervezet hamarosan televíziós készüléket vásárol.

Egyszóval úgyis el lehet intézni mindezt, hogy nőnek az igények. Nyilvánvaló, hogy ebben a faluban is az egyik legszembevetőbb dolog az általános műveltség fejlődése — és ezzel együtt az igények növekedése. A felszabadulás előtti igényeket össze se lehet hasonlítani a mai igényekkel, mint ahogy a felszabadulás előtti termelési kultúrát se lehet egy napon említeni a mai termelési kultúrával.

— Feltűnően fogékonyak az itteni emberek — mondja az iskolaigazgató — minden érdekli őket. Van valami bennük, ami mindig a jobb, a tökéletesebb felé hajtja őket. Például a gépvásárlás. Nagyon sok a vetőgép a faluban, most meg kaszálógépet akarnak vásárolni. Azelőtt, negyvenöt előtt talán az összes kamondi parcellákon nem használtak annyi műtrágyát, mint most egy 15—20 holdas gazda egy évben...

*

Tyápai iskolaigazgató azok közé tartozik a faluban, akikre sokat adnak az emberek. Csak egy példát. Vallásos nép, és amikor a háború után a hadifoglyok hazajöttek a Szovjetunióból, a fontos kérdések közé tartozott, hogy megkérdezzék őket: mit csináltak a Szovjetunióban a templomokkal? A volt hadifoglyok elmondták, hogy a szovjet állam nagyon sok pénzt áldoz a templomokra, nagyon szépek, és gondozottak. Az emberek hitték is nem is, de inkább nem. Csak bólogattak, és belül azt gondolták, hogy ezeket is „megagitálták“. Nemrégiben az iskolaigazgató két hétig kinnjárt a Szovjetunióban. No, őt is megkérdezték az emberek: mi van a Szovjetunióban a templomokkal? Az iskolaigazgató is elmondta, amit a háború után a hadifoglyok. Neki elhitték, és most már reakciós legyen a talpán, aki el tudja hitetni a kamondiakkal az ellenkezőjét.

A háború. A második világháború? Szinte teljesen kifakult az emléke-

zetből. Csak néhány olyan szülő gondolataiban bukkan fel újságolvasás közben, akiknek odamaradt a háborúban a fiuk, s így öregén nehéz a földdel bajlódni, mert nincs segítség. Az az odamaradt fiú az „egyetlen“ volt.

Nagy divat volt a háború előtt az egyke Kamondon. Élt a faluban egy jegyző — már a nevére sem emlékeznek — aki szinte beleoltotta az emberekbe az egykét. Például Ágoston bácsit megvetette a falu, mert két gyereket szült neki az asszony. Divat volt az egyke. Szörnyű, népet, családot csonkító divat, hogy a föld egy kézben maradjon. Az a kevéske.

Tizennyolctól harmincig alig van fiatal a faluban, és viszonylag sok a vénlány. „Diplomásra“ vártak, az nem jött, paraszthoz meg nem mentek feleségül. Nem is gondolná az ember, hogy milyen nagy gond, milyen nagy teher az egykés családokban a munkaerő. Negyvenöt előtt akadt napszámos, cseléd, amennyi kellett. Ma? A gazdák könyörögnek, hogy menjenek el hozzájuk aratni, de nincs aki menjen. Azelőtt véres verekedések döntötték el, hogy ki mehessen el a cséplőgép mellé dolgozni, s hogy biztosabb legyen a kevéske munkaalkalom, nem ritkán már előtte beszegődtek — félbérért — a tulajdonoshoz. Most? Vidékről is alig tudják összeszedni a cséplőmunkásokat.

Az egyke utolsó hullámverése még tart — az általános iskola hetedik, nyolcadik osztályában. A hetedikben öt tanuló van, a nyolcadikban hat. Az idei elsőben már tizenöt. Megszűnt az egyke, mintha a háború utáni tragikus felismerés kijózanította volna az embereket. A mai átlag? Családonként három gyerek. Többet jelent az, mint pusztá számot. Jelenti a világosabb gondolkodást, a valóságot, a műveltséget.

— Szeretik a kamondiak a könyvet?

— Feltűnően szeretik — hangzik a válasz. — A szülők a gyerekekkel vitetik a könyvet az iskolai könyvtárból, mert a községi könyvtár Kiskamondon van. Oda nem járnak...

*

S hiába, bár hosszúra nyúlt a két iskolai óra közötti szünet, csak odaértünk a „két“ falu közötti ellentéthez. Van? Félig-meddig. Makacs az ellenszenv, de sokan csak legyintenek, ha szóba kerül.

— Még egy faluban is van ellentét, hát még kettőben! — mondják, mert hiába, ez a falu csak két falu.

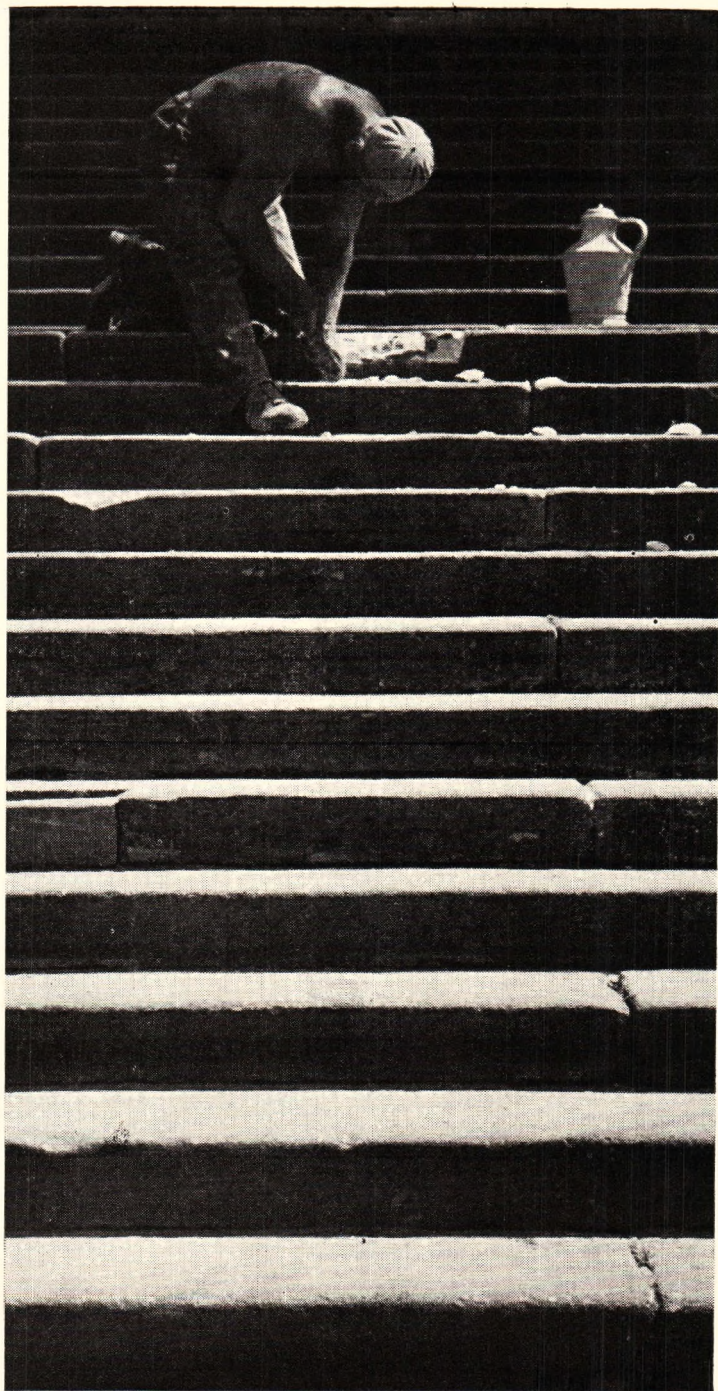
Honnan ered az ellentét? Senki se tudja. Volt. Az apák megtanulták a nagyapáiktól, a mai fiatalok az apjuktól. Már-már feledésbe ment, amikor öt esztendeje egyesítették a két községet. Akkor mindenkinek eszébe jutott.

Egyesek azt állítják, hogy az ellentét a vallási különbségekből táplálkozik, de ezt a falu többsége tagadja. Mások azt gondolják, hogy Kiskamond valamikor törpenemes község volt, Nagykamond jobbágyközség. Ez se magyarázza a valóságot. Azok járnak legközelebb az igazsághoz, akik a két falu termelési kultúrájának különbségében keresik az okot. A kiskamondiak is elismerik, hogy a nagykamondiak precíz, pontos, szorgalmas, higgadt emberek. Mindig a termelés legkorszerűbb formáját keresték, a növénytermesztés kultúrája igen magas fokot ért el náluk, és ők hamarabb próbálták meg a közös gazdálkodást. Mert akkor is arra gondoltak, hogy megállni soha nem lehet, mindig csak előre kell lépni, vagy pedig megbénul minden. Ők előre léptek.

A kiskamondiaknak mindig jobban tetszett az állattenyésztés. Ma is állattenyésztéssel foglalkoznak legszívesebben, de... de az állattenyésztés adta lehetőségeket nem használják ki a mezőgazdaság belterjességéhez. Leleménye-

Cseh László: Pécsi részlet (olajfestmény)

Megyeri Zoltán: Kőfaragó (fénykép)

Fekete János: Szőlőmunkás (terrakotta)

Szőlőmunkásnő (terrakotta)

Varga Gyula: Kutyaműtét (fénykép)

sebbek, ügyesebbek, — s mint mondják — jobban „forgatják” a pénzt. S nem utolsósorban harciasak, ami leginkább a mulatságok alkalmával derül ki.

— Megszokás, önféjűség ez az ellentét — ez a véleménye az iskolaigazgatónak, aki négy esztendeje van a faluban. — Nincs ennek különösebb belső rugója vagy oka, csupán a megszokás. Itt az iskolában a gyerekek között sincs semmi baj, de ha kikerülnek, egy hónap múlva már kész az ellentét.

Mint később kiderült, az idősebbek, a felnőttek között sincs ilyen ellentét. Megadják egymásnak a tiszteletet, élnek egymás szomszédságában, és a két falu között az országút mentén egyre közelebb kúsznak egymáshoz az épülő házak, közeledik egymáshoz a két falu.

Leginkább a fiatalokkal van baj. Bennük több a temperamentum, gyorsabban lobban az indulat, különösen a táncteremben.

A faluban két KISZ-szervezet van. Külön a kiskamondi fiataloknak, külön a nagykamondi fiataloknak. S két színjátszócsoporthoz, külön a kiskamondiaknak, külön a nagykamondiaknak. Énekkar nincs, táncsoport volt, de feloszlott, mert a lányok egyrésze Pestre ment dolgozni.

Nehéz lenne megállapítani, hogy melyik KISZ-szervezet fiataljai lekeesebbek. A tavasszal negyvenötezer facsemetét hoztak a faluba. A fiatalok három óra alatt széthordták. Mászor meg este hozták a facsemetéket, reggelre hült helye volt, a fiatalok elvitték. Közös. Egyik se mondta, hogy ha a nagykamondiak viszik, akkor mi nem visszük. De a kultúrotthonnál már jelentkezik az efajta hang.

— Mi nem vagyunk ellene, hogy a másik faluban ne építsenek, de mi magunknak akarunk kultúrházat... — mondják.

A falu vezetői aggódnak is, hogy nehéz lesz a társadalmi munkát megszervezni, mert ha Nagykamondon építik a kultúrotthont, akkor a kiskamondiak húzódoznak a segítestől, ha pedig Kiskamondon építik, akkor a nagykamondiak.

Fogas kérdés, bármennyire egyszerűnek, mosolyognivalónak látszik. Hovatovább annak a véleménynek lesz a legnagyobb sikere, hogy az új művelődési otthont a két falu közé építsék. Tíz esztendő se kell, és a két falu házai összeérnek. S addigra talán az embereket is közelebb hozza egymáshoz a közös tenni-való. Akkor talán nem mondogatják vállvonogatva, hogy:

— Ez mindig Kiskamond meg Nagykamond volt.

Kulturáltak, okosak, tájékozott emberek. Az újságokban szeretik a külpolitikai rovatot is forgatni. Ha nem is emlegetik, de emlékeznek a múltra, saját gyermekkorukra, és ha a nebulóknak egy-egy lecke vagy felelet az iskolában gyengébben sikerül, akkor elmondják, hogy milyen volt az a világ, amikor ők jártak iskolába. Sokszor, csak úgy véletlenül buggyant ki belőlük a panasz, hogy nem tudnak segíteni a gyerekeknek a tanulásban, mert a mai iskolások már messze járnak a tudományban. S mennyi emberiségét, őszinteséget, jó szándékot takarnak azok a csendes esték, amikor egy-egy kamondi édesanya a vasorrú bába helyett a saját gyerekkoráról mesél a gyerekének.

Nem tudnak többet segíteni a fiataloknak? De igen, csak a közöttük lévő ellentétet nem kell elintézni egy kézlegyintéssel, hogy „itt mindig így volt”. Mert nem volt mindig így, ez csak szokás, és egy kicsit önféjűség. Vagy talán ők is arra várnak, amit Varga István eképpen fogalmazott meg?

— Ha lenne néhány kiskamondi menyecske, akinek nagykamondi legény a férje...

*

Ha az idegen a falu kommunistáinak szembetűnő, rendkívüli eredményeit keresné, látszólag nem találna többet, mint bármely más faluban. Pártszervezet van, szervezeti élet is, a falu kommunistáinak tervei gazdagok, józanok és előrelátóak. De ezen túl sokkal több van ebben a faluban a kommunisták munkájából. Az, ami az emberekben tárgyilagos igazságként uralkodik, az, hogy látják önmaguk előtt az utat. Ki tagadná, hogy ebben a józan ítélőképességben, a felismerésben milyen szerepet játszanak a kommunisták? Ők se tagadják, a kamondiak.

Az ősszel növénytermesztési szakcsoport alakult. Tizenketten vannak, nyolcan cukorrépát termelnek, négyen lent. Nem „agitálta” őket senki, önmaguktól kezdeményezték. A falu most figyelmesen vár. Várja, hogy mire megy ez a tizenkét ember.

Kocsi József hivatalosága a tanácsnál, ő is az alapító tagok közé tartozik. Hat évig a bauxit kohóban dolgozott Ajkán, 1957-ben hazajött a falujába.

— Mi vagyunk tizenketten, — mondja határozottan, látszik, hogy amit mond az a szíve mélyéről jön — mi tizenketten pedig azt szeretnénk, ha nem holnapután, hanem holnap lenne a faluban szövetkezet.

Így mondja, jelképesen, szép, csiszolt szavakkal, gondolatokkal: nem holnapután, hanem holnap. Türelmetlen embernek látszik. Nem, nem azért, mert holnap szeretné a szövetkezetet, hanem a mozdulataiban, a sokszor sietős szögletelességben rejlik ez a türelmetlenség.

Én mondom kérem — vetette közbe később váratlanul az egyik beszélgetésnél, amikor nem is a szövetkezetről folyt a szó — a kisemberek egyharmada benne volna szívesen, de akinek már négy tehene van, az azt mondja, hogy én már csak megmaradók magamnak. Hát persze, naponta vagy 30—35 liter tej, bejön abból legalább havi kétezer...

— Ma itt kérem mindenki haszonállatot tenyészt és fogatot tart...

— Ma a fősúly a tehen... Nyolcvan gazdának 130 kijáró disznója van...

— Nincs a faluban tíz olyan ház, ahol ne lenne anyakoca...

Föld, élet, emberek, kultúra, termelés — és még mennyi minden elválaszthatatlan egymástól.

Hogy mégis milyenek a kamondi emberek? Az a szólás-mondás erre felé, hogy a nagypiritiek (egy közeli község) nagyon szorgalmas emberek. Ha valamelyik gazda észreveszi, hogy a szomszédja hajnali háromkor befogott a székérbe, mert trágyát hord a földjére, akkor az a gazda holnap bizonyos, hogy hajnali két órakor már kigördíti trágyával megrakott szekerét a kapun.

— A kamondiak ennyire nem szorgalmasak, de szeretik az okos dolgokat — általában ez egymásról a véleményük.

*

Téli délután. Kinn már szürkül. Az ajtó sűrűn nyílik a tanácsházán. Ez is, az is erre jártában benéz, szól egy-két szót, azután továbbmegy. Némelyike letelepszik egy székre, elmondja a legfrissebb híreket, vagy éppen a környék dolgai után érdeklődik. A szavak nem diadalmas szárnyalásúak, minden egyszerű, természetes. Az is, hogy az emberek bejárnak a tanácshoz. Nemcsak akkor, ha adót kell fizetni.

Némely szó alaposan elkopott már, sokszor közhelynek tűnik, pedig erre csak azt lehet mondani, hogy magukénak érzik a tanácsot. Az övék. Éppen úgy, mint otthon a lelkéjét készítő gyerek, vagy az őszi kiadásokat számoló asz-

szony, akit a ház körül foglalatostkodó gazda jártában-keltében meg-megnéz. Törődik vele, hozzátartozik.

A beszélgetés általában úgy kezdődik, hogy valaki kérdez, vagy mond valamit. Ez a beszélgetés hosszú, várakozásteljes hallgatással kezdődött. A hallgatás gyanútlan volt, inkább csak arra alkalmas, hogy mindenki előbb a gondolatait rendezze.

Ő a kályha mellett ült egy nyikorgós széken, a többiek körben. Ki a székény oldalának támaszkodva, ki meg felhúzódott a sarokba tolt asztal tetejére.

Megfontolt arc, kimért, fürkésző, merev tekintet. Az a fajta ember, akiről az első pillanatban megállapítható, hogy mielőtt fontos dologban véleményt mond, önmagában tízig számol. A börmellény hajtókáját morzsolgatja. Körülnéz a többiekben. Gondterhelt ez a tekintet.

Bódis Lajos 15 holdas egyéni gazda. Véleménye ugyan nem döntő a faluban, de súlya, tekintélye van az emberek előtt.

— No, igaz — kezdi, pedig kérdést még nem tett fel senki — magunkfajta ember sose élt ilyen jól ebben az országban.

Ahogy kiejti, hogy „magunkfajta“, a hangsúlyban van egy kis büszkeség. Ugyanaz a büszkeség, amivel azt mondja, hogy „a magam ura vagyok“, vagy „kilencezer forint adót szurkoltam le az idén“.

A többiek bólogatnak, kíváncsian várják a folytatást. A kérdéseket, a válaszokat. Nincs, nincs kérdés, jön a válasz.

— A gép kérem... azé a jövő.

Egy szőke, ritkabajúsú ember megmoccan az asztal mellett. Csizmái között ostora nyelével a padlót kocogtatja.

— A gépesítést megállítani nem lehet... — morogja, és mintha szomorúan csikordulna a hangja.

A börmellényes felnéz, és nagyot sóhajt.

— Elégedettek az emberek.

No, itt valami hiba van. Azt mondja, hogy elégedettek az emberek, és észrevétlenül olyat sóhajt hozzá, mintha az imént verték volna dobra a feje fölül a házat. Minek higgyen az ember: a szónak, vagy a sóhajnak?

— Mind a kettőnek. Most nagyon könnyű az egyéni gazdáknak, soha ilyen jó nem volt. Ezt mindenki látja is, tudja is — toldja Bódis Lajos a magyarázatot, mert — ha csak titkos helyesléssel is — de itt most ő adja a „hangot“.

— De mi lesz holnap?

— Ha maguk kiöregednek?

— Az is.

— És még más?

— A gép... Azzal az egyéni nem bír. Negyvenöt után még igen, de most?...

Mérhetetlen belső harc dúl ezekben a hallgató, okosbeszédű emberekben.

— Itt még csak könnyebb most. Nálunk nincs munkálatlan föld. Kevés a határ, van munkaerő bőven — koppannak a szavak. — Itt mindenki a maga erejéből műveli a földet, de az ember mindig többre vágyik... Itt vagyok például én. Alakult az ősszel ez a szakcsoport — folytatja Bódis Lajos — én is be akartam lépni, de nem bírom erővel... ha rendesen nem tudom elvégezni, akkor sehogy, pedig bennem is megvolt a kapzsiság... No, látja az ember az igazságot. Mindenki többre vágyik többet akar, de így a parcellán, gép nélkül, nem lehet...

Ismeri az igazságot, s micsoda emberi erő kell ahhoz, hogy beismerje. Csendes, néma harc ez, a jövő ismerete és a szokások között. Lám, lám, az egyéni gazdák mai termelési kultúrája mennyivel gazdagabb, sokoldalúbb, mint negyvenöt előtt volt, s ime a mai egyéni gazdálkodás keretei már szűknek bizonyulnak. Feszítik az igények. Azok az igények, amelyek együtt nőttek az emberrel, a szocializmussal, és alapjaiban ropogtatják az „egyéni“ világ pilléreit.

— Akkor se megy, ha belegebed az ember... — mondja valaki a szobában, de szinte elharapja a szót, mintha félne kimondani.

Félreértés ne essék, ők hatan itt a tanácsházán nem azok az emberek, akikkel szándékosan példálózni akartam. Véletlen jöttünk össze. Én Mórotz Miklós vb-titkárral beszélgettem, amíg ők beszállingóztak. Hallgatóztak, szóltak egyet-kettőt, azután ottmaradtak.

Füledt a hangulat, meg a levegő is, pedig a kályhában már kialvóban a tűz. A mozdulatlan arcok mögött háborognak a gondolatok. Most az forog a fejükben, hogy a következő kérdés egész biztosan ez lesz: ha ilyen világosan látják az egyéni gazdálkodás kiúttalanságát, és ezt őszintén be is ismerik, akkor rövid és egyenes az út a közös gazdálkodás felé. Csak egy-egy arcrándulás, vagy kényszeredett mosoly árulkodik, hogy ez forog a fejekben.

Valaki csendesen feláll, halkan roppan alatta a padló. Begombolkozik, valamit érthetetlenül morog, köszön és elmegy. Itt a kritikus pillanat. Vannak még öten. Mit csinál a többi? Ők is felszedelőzködnek?

A szőke, ritkabajuszú szórakozottan játszik a tintatartóval, azután az ostor nyelére támasztja az állát.

— Volt már itt szövetkezet — mondja csendesen, s hirtelen nem tudni, hogy talán azért terelte ilyen váratlan fordulattal a beszélgetést a szövetkezetekre, mert mielőbb túl akar lenni rajta.

— Feloszlott?

— Ötvenháromban — bátorodik, és mintha halvány, köszönő mosoly rebbenne a szája szélén, amiért a kérdéssel kisegítették — de azért oszlott fel, mert rossz volt a vezetés.

Felélénkültünk. Szó szót követ, és szidják az ötvenháromban feloszlott szövetkezet vezetéségét. Mintha csak kapóra jött volna a régi szövetkezet emléke, szallik belőlük a gondolat, köszörülük a szót a régi sérelmeken.

— Nagykamondon volt a tsz. Talán öt ember, ha kívül állt a faluban.

— Szövetkezeti község volt — s aki ezt mondja (kék kötényes tömött bajuszú, csillogó szemű ember) mintha büszkeség színezné a hangját.

— A régi szövetkezetben mindenki arra törekedett, hogy minél többet dolgozzon...

— De azt nem lehet megcsinálni, hogy aki egész nap zsákol, az másfél munkaegységet kapott, aki nézte, az meg kettőt...

— Az emberek elkedvetlenedtek... azután jött a Nagy Imre-féle program... a szövetkezet feloszlott.

Régi sérelmeket sorolnak, mintha csak önmagukat akarnák igazolni: na tessék, azért van így, ahogy van. Régi sérelmek, ki tudná öt-hat esztendő múltán ellenőrizni, hogy az emlegetett sérelmekből mennyi a vélt igazság?

— Tudja — hajol előre Bódis Lajos — mi nem a közöstől fázunk, mert ha az ember a közös érdeket nézi, a falut meg a várost együtt, meg az országot, akkor a közös munka mellé áll... pláne, ha még a gépet is hozzávesszük, de...

Igen, most jön a de...

A múlttól keveset beszélnek, a régi dolgok közül csak a felosztatott szövetkezetig mennek vissza. Tovább nem. A felszabadulás előtti időkről csak futólag beszélnek, éppen csak érintik. Volt nagybirtok? Tőkésrendszer? Persze, hogy volt, de hát milyen régen! A második világháború? Az is csak az egykés szülők fejében maradt meg visszatérő emlékeknek.

Mindenki a jelenben él. Ebben nincs semmi rendkívüliség, hiszen praktikus, egyszerű emberek, ma — nyilván a ma gondjai foglalkoztatják őket. Talán az a leginkább mehökkentő ezekben az emberekben, hogy a mai dolgokat a jövő szemével nézik. Nem, nem kell félreérteni, ez sem közhely, amit az ember nagyszerű és bonyolult dolgok magyarázatára szívesen használ. A nagy, az embereket és korokat formáló örömökben és gondokban a jövőendő józan ítélete viszi, sodorja őket. Csak külön-külön vannak.

Olyan hatalmas dolog ez, mint amikor az ember hatalmas erdőben töri magától az utat. Egyedül, távolabb a többitől. Látja azokat is, de nem kártavolságnyra vannak, hogy ha kell, akkor segíthetnének is, az ember hóna alá nyúlának.

Így egyedül nehéz az út. Nem tövises, mert ezen az úton nincsenek rózsák, se pálmaligetek, csak irdatlan bozótok, gyökerek, amelyeket oly nehéz kiszabdalni. Külön-külön vágják maguk előtt a csapást.

Önmaguknak már bevallják, hogy szívesebben mennének a többivel, a sokkal, a közös csapáson, de...

— Akinek nincs földje, az talán meg se tudja érteni, hogy mit jelent: nekem van nyolc holdam — szól a ritkabajuszú. — És nem parancsol nekem senki...

— Senki?

Zavarba jön. Eléri a váratlan kérdést.

— Az más. Igaz, hogy engem a nyolc hold, meg az idő zavar, de ha megállok, akkor magamnak állok meg.

— Akkor az is előfordul, hogy no, én ma nem megyek ki a földre, mert úgyse parancsol senki, hát inkább heverészek itthon a hűvös szobában?

A tekintetében bosszús fény villan, mint amikor az embert rajtérzik valami turpisságon.

— Sok az állat; közösen nehezen menne — veti közbe Bódis Lajos — talán azért is, hogy megmentse a helyzetet. — Igaz, hogy a szövetkezetben nem kell gondolni csak az élelemre meg a ruhára, de nekem a lószerszámtól kezdve az orvosig minden gond meg kiadás... Igaz... A fene se tagadja..., de a régi szövetkezet... majd meglátjuk, hogy mire mennek a szakcsoportban...

— No és a fiatalok? Majd talán azok?

— Mi hamarabb, mert a most növő fiatalság se egyénileg, se géppel, se közösen nem szereti a földet. Nekik bűdös az istálló, én meg gyermekkoromban úgy örültem a teheneknek... hát hiába no...

— És az a sok fiatal, akik máshol jól érzik magukat a szövetkezetben? Felkapja a fejét.

— Példa kell, bizonyosság. Én a nyáron elmentem a kislódi tsz-be látogatásra, és a jó gazda szemével néztem meg mindent. Nem mondom, szép. Kérdeztem, hogy mennyi a föld. Azt mondták, hogy ameddig a szem ellát. No, gondoltam magamban, ahhoz akkor kevés nektek az állatállomány... Szóval ezt csak azért mondom, hogy a mi szemünk is nyitva van...

— És itt Kamondon?

— Jelenleg nehezen menne... — és bizonytalanul cseng a hangja.

Jónéhány emberrel beszélgettem ezekben a napokban Kamondon. Olyanokkal is, akik azt mondták: ha csinálnak szövetkezetet, ők belemennek, de amikor azt mondtam, hogy „csinálja“ ő is, akkor azt felelte, hogy először a többit várja. Mennyire illik rájuk Sárközi György versének az alábbi néhány sora, aki éppen ezekben a sorokban döbönt rá, hogy az egyedülvalóság mily szörnyen kilátástalan:

„...jaj annak, aki egyedül marad!
A villámtépte, kormosodvú fán
nem vernek fészket a boldog madarak...
jaj annak, aki egyedül marad
üres odvakat őrizi, s titkos sírását
nem hallják, csak a vén szarvasbogarak...“

*

Sokáig tartott az a beszélgetés a kamondi tanácsházán. Nem fedeztünk fel új igazságokat, nem úgy váltunk el egymástól, hogy holnap előkészítőbizottságokat alakítanak, mert ők szövetkezetet csinálnak. Nem. Azt se lehet állítani, hogy egy hatalmas lépéssel közelebb kerültek volna a közös gazdálkodás gondolatához, mert sokkal közelebb állnak hozzá, mint sokan gondolják.

Azt írtam egyhelyütt, hogy a termelési kultúra „egyéni“ formája, a termelési mód már elavult, nem bírja keretei közé szorítani az igényeket. Így van. S ezt ők is látják, ők is tudják. Csakhát azok a gyökerek az erdő fái között nagyon mélyek, nagyon fájdalmasak. Egyedül nehéz, nem megy az irtás. Segíteni kell nekik. Segíteni, mert az út ugye, egyfelé vezet. S ez a segítség bizony sokkal bonyolultabb, mint egy matematikai alpművelet. Mert ha egyszerűnek látszik is az ember, mégis csak olyan, mint a szélesen áradó folyó, amely habjaiban nemcsak tiszta vizet hord.

Bárdosi Németh János

Emlékeim Móricz Zsigmondról

Móricz Virág „Apám regénye” című könyvében nem említi, hogy Móricz Zsigmond és második felesége: Simonyi Mária 1933 tavaszán Szombathelyen előadást tartottak. Ez a kirándulás Móricz Zsigmondékban is mély nyomot hagyott, bennünk — vidéken élő írókban — pedig abban az időben, mint a tóba dobott kő gyűrűztek és olyan hullámot vertek, amelyről érdemes szólni, hiszen ennek immár irodalomtörténeti és kortörténeti jelentősége van.

Móricz Virág könyve, mikor apja életregényét tárgyalja, ezt az időszakot a Nyugattól való megválása — itt hivatkozik Babits Mihállyal 1933. február 7-én kötött szerződésére — és a következő: „Alvó évek” című fejezet között érinti. Az előzőben Móricz Zsigmond — a Nyugat szanálása érdekében — átadja részvényeit Babitsnak, Babits viszont átveszi a lap terhéért és szerkesztését. Ez az ügy nagy nyomás volt Móricz Zsigmond életében, ahogy a küzdelmes életregényből kitűnik, s amit a már egyetemet végzett, a dolgokat aggódva figyelő Virág, apja munkatársa is örömmel regisztrál, mert ezzel „egész életére megszabadult a Nyugattól”.

Az életrajz következő fejezetében Móricz Virág több évet ugrik át és arról emlékezik meg, hogy apja: ezerkilencszáz-harminchét nyarán beírta regényfolytatásába, hogy hét éve alszik. „Nem lehetett velem beszélni — vallja magáról Móricz Zsigmond —, magam elé meredve néztem egész nap idegesen és kimerülten. Nem is tudnám hirtelen felsorolni, hogy miket írtam ebben a hét évben”.

Csak Móricz Virág könyvének elolvasása után érthető meg, hogy így beszélt apja erről az időszakáról: házasesetének próbái, a temérdek munka, politikai hajsza, hozzávéve a Nyugat csődjét, színpadi bukásait, anyagi gondjait: bizony, nem Csipkerózsika hétéves alvása volt ez, hanem az a halálos kimerülés, mely tíz év múlva a tragédiáját okozta.

Ez a két időszak az — a Nyugattal való megválása és a válságos évek — amikor Móricz Zsigmondot megismertem. Ez nem volt különösen nehéz feladat. Nem mintha mindenki prédája lett volna Móricz Zsigmond, de egyénisége, nyílt természete, írói munkamódszere és az a vágya, hogy az országot és népét megismerje: országjáróvá tette. Ő volt az első igazi „falukutató”, aki azonban nem elégedett meg néhány pontos szociográfiai adattal, amely az angolkor, vagy a cselédbér szörnyű pusztításáról adott beszámolót, hanem a magyarság lelkéig, a társadalmi bajok, okok gyökeréig kutatott, s amit ezekben az években magába olvasztott, abból született meg a Móricz Zsigmond-i mű

anyaga, világa, az a roppant és felmérhetetlen gazdagság, amely nekünk foghatatlan erejű élet.

*

Hogy kerültem vele kapcsolatba? 1932-ben a szombathelyi Faludi Társaság vezetője lettem. Ez a szerep dobogót, később pedig irodalmi folyóiratot („Írott Kő” 1935—36) jelentett számunkra. A nyugati végvár ezekben az években sűrűn tárta ki kapuit a magyar szellem olyan értékei előtt, mint Móricz Zsigmond, Kosztolányi Dezső, Móra Ferenc, Kárpáti Aurél, Bajcsy-Zsilinszky Endre, vagy a mi nemzedékünkéből: Illyés Gyula, Németh László, Féja Géza, Tamási Áron, Szabó Lőrinc. A vidéki művelődési egyesület pódiuma országos hangszórója lett az új magyar irodalomnak, (zenei téren Bartók Béla, Kodály Zoltán műveinek) és kavart is rövidesen vihart és örömet vegyest a nyugati határszélen.

Az első ilyen „betörést” Móricz Zsigmonddal csináltuk. 1933 tavaszán meghívtam őt és feleségét: Simonyi Mária színművésznőt, hogy előadást tartsonak nálunk. Magam akkor a városi üzemeknél, a zálogház tisztviselője voltam. A szegénység és a nyomor napról-napra elélem tárta képeit, illet, hogy éppen azzal az íróval szóljunk, aki az igazság és a magyar valóság: a társadalmi változás legmélyebb hitvallója és hirdetője volt.

S jött is Móricz Zsigmond szívesen és szeretettel. Hogy tudhattam volna válságairól, „alvó évei”-ről. S bevallom: nyomát se láttuk akkor annak, amit maga mond arról az időszakáról. Ötvennégy éves volt, egészséges, robusztus vállú, „művész”-megjelenésű, s híre, csillaga fényében állott. Felesége: Simonyi Mária a dobogón, de a társaságban is szép és kitűnő partnere volt. A konvencionális társadalmi formákon — vizit a polgármesternél — hamar túltették magukat, aztán napokat együtt töltöttünk, pezsgő boldogságban, jártuk a várost, kirándultunk Kőszegre, Jákra. Az a friss erő, amelyért Ady első írásában is köszöntötte, jelenvaló volt nála, érezte az ember benne a romolhatatlan ősemberséget, atyafiságos vonást, anélkül, hogy bácsizó figura lett volna (a „bácsi” kifejezésért különben is dühbe gurult), szóval nem csalódtunk és sokat tanultunk tőle. A legdöntőbbet, hogy az írónak nem az „elvágyódás” a feladata. Budapest nem az egyetlen meghódítandó szerelem: ott kell élnie és boldogulnia, ahol van. Előtte van a porban a téma, csak látni és felvenni kell. Nincs lap, kiadó? Ki adhatott volna több inspirációt, mint éppen ő, aki tele volt gyakorlati tanáccsal. Bizony, ébresztő volt az ő szava a mi tétovázásunkban is, s talán ebből született meg később az önálló vidéki lap terve, nem a provincializmust szolgálva, de ott és magunk fölé fényt gyújtani, ahogy szuggerálta a maga példájával.

Jellegetes tiszaháti kiejtéssel beszélt, az e helyett gyakran i-t használt, akárcsak mi „vasiak”. Férfias egyéniségéhez (ez írásaiban, fizikai megjelenésében is dominált), a hangja, modora: nőies volt, tartózkodása, feleségével való beszéde (engedélyt kért a sörivásra) meglepett, de talán éppen ezekkel a túlzásaival hatott. Felejthetetlen napok voltak számunkra, Ősz Ivánra, s feleségemre, akinek „vasi” kiejtését dicsérte és szerette.

*

Móricz Zsigmond meghívására első ízben Móricz Virág válaszolt apja nevében:

„Igen tisztelt uram! Édesapám, Móricz Zsigmond megbízásából válaszolok levelére: Nagyon szívesen megy anyámmal együtt Szombathelyre. Az áprilisi dátum is megfelel, amelyik napot választják, az. Nagyon örül neki, hogy végre aktuálissá válik ez az ő ottani előadása.

Feltételeit a következőkben üzeni:

Simonyi Mária fellépéséért száz pengőt kér. Apám pedig azt, hogy tízkötetes könyvsorozatára legalább tíz előfizetőt szerezzenek. De kéri, hogy ne részletfizetésre, hanem egy összegben vállalják a dolgot. Úgy gondolja, iskolák, hivatalok, talán magánemberek is akadnak, tizen, akik ezt vállalják. A gyűjtőívet mellékelem. Ezenkívül az útiköltség és az ottani ellátás terheli önöket.

A Nyugattal most minden összeköttetése megszűnt, úgyhogy ebben a percben csak kettejük kirándulásáról lehet szó. Nagyon kéri, válaszként mielőbb erre a levélre, pontos dátummal az előadásra vonatkozólag, hogy úgy ossza be áprilisát.

Ő is szíves üdvözlését küldi,
Budapest, 1933. március 2.

igaz tisztelettel:

DR. MÓRICZ VIRÁG

A feltételek tisztázása után már Móricz Zsigmond levelét olvashatjuk:

Faludi Ferenc irodalmi társaság tek. Vezetősége, Szombathely.

Mélyen tisztelt uram, március 18-án kelt nb. levelét vettem s köszönettel elfogadom. A másnap érkezett távirat értelmében tehát április 23-án este fél kilenckor jelen leszek feleségemmel s egész estét betöltő műsorral lépünk Szombathely város kultúrközönsége elé.

Azt az ajánlatot, hogy 260 Pengő költségmegtérítést kapunk, szintén köszönettel elfogadom. (En úgy gondoltam, kedvezőbb ajánlatot tettem, mikor könyvsorozatam aláírására tettem indítványt, mert azt most kedvező áron lehet megkapni, 96 P helyett 45-ért s mivel kevés a sorozat, ebben a kiadásban nem soká kaphatók a könyvek.)

Műsor:

1. Dalosegyesület énekszáma.

2. Móricz Zsigmond előadása: „Az idealizmus és a realizmus a magyar irodalomban“.

3. Simonyi Mária: Babits, Kosztolányi, Erdélyi s más fiatal költők versét mondja el.

Szünet.

4. Simonyi Mária: Ady verseket s Móricz Zsigmond: „A gyermek hazamegy“ és „Mint a mezőknek virágai“ c. verseit adja elő.

5. Móricz Zsigmond: „A koldus Napoleon“ c. vidám novelláját olvassa fel.

6. A Dalosegyesület kórusa.

Maradok igaz tisztelettel kész hívük

Budapest, 1933. március 23.

MÓRICZ ZSIGMOND

A vendégszereplésről a „Vasvármegye“ az előadás után többhasábos cikkben adott beszámolót, ünnepit és méltót Móricz Zsigmondhoz, Hegedüs Ferenc tollából. A műsor annyiban változott, hogy bevezetőben Móricz Zsigmond írói munkásságáról tartottam előadást, amelyet „Élet és Irodalom“ c. 1937-ben megjelent kötetembe is felvettem. A látogatásról tolljegyzetet is írtam a „Vasvármegye“ 1933. április 28-iki számában. Mivel a kis cikk Móricz Zsigmond emberi és írói egyéniségéről ad hű képet és dunántúli vonatkozású vallomását is tartalmazza, egyes részeit idézem:

„A vasárnapi Móricz Zsigmond-est még sokáig emlékezetes marad a közönség körében. Ezt az őszinte, meleg sikert az a megbecsülés hozta magával, melyet Móricz Zsigmond félszáz könyve jelent az olvasók számára. De még talán ezt az értékelést is fokozta a személyes kapcsolat eleven ereje. Sohasem felejttem el azt a képet, ahogy írása fölé hajolt Móricz Zsigmond. Úgy láttam markáns szép fejét, mint Arany Jánost. Szinte a szobrát ülte, arcán a magyar temperamentum klasszikus kifejező erejével. Kedves, nyugodt előadó. A humora-ragyog, mint a tavaszi ég aranya. A tiszta aranyjánosi áhítatom akkor lett teljes róla, amikor megmutatta leányfalui otthonának képét, kertjét, virágjait, állatait, azt a „független nyugalmat, ahol a dal megfoglanhat“. Boldog öröm fogott el, hogy félszáz esztendő óta ennyit már elért végre — a könnyek arányából — a magyar költő.

Vasárnap délután a szombathelyi uccákon a nagytemplom felé igyekeztünk, dicsérgetve a város tisztaságát, azt a friss kultúrát, amit tükröznek a kövek, házak és a levegő. Hirtelen megpillantotta Berzsenyi Dániel szobrát.

— No, fiúk, gyertek, tisztelegjünk a magyar Horatius előtt. És mélyen, alázatosan megemelte a kalapját. Aztán nagy-nagy szeretettel mesélgette, hogy be akarja járni Berzsenyi egész életútját, tervbe is vette, hogy visszafelé meglátogatja Berzsenyi egyházasheteyi földjét, Dömölköt, Sömjént. Berzsenyiről egyebekben regényt is akar írni, bevallotta, hogy Berzsenyi alakja, vidéki sorsa közel áll a szívéhez, s regényben akarja a magyar közönség szívéhez emelni a nagy „vasi“ költőt.

A nagytemplomban mély csodálat fogta el Móricz Zsigmondot és feleségét. Egyik páduai templomhoz hasonlították a katedrális, de ezt csillogóbbnak találták.

Utána a festői szépségű városkát, Kőszegét kereste fel Móricz Zsigmond. A régi történelmi levegőjű városkában minduntalan a Szepességet emlegette, megcsodálta a templomok oroszos képét, a Vár omló falait, a zegzugos uccákat, vadszöllős, majorságos udvarokat és végül Kincs Istvánnál kötöttünk ki, ahol Kincs eredeti egyénisége, ízes kedve ugyancsak felmelegítette a társaság hangulatát. A szíves házigazda valóságos ostrom alá vett minket s amikor mi nagyban szabódtunk (az irodalmi estet megelőző órákra esett ugyanis a kőszegi kiruccanás) a sok kínálás után ránk csördit a gazda korholó szava: „De porhanyó magyarok vagytok“. A kacagás döcögtetése közben került bele a le-sajnáló kedves megjegyzés a Móricz Zsigmond-kiszólások gyűjteményébe.

Hétfőn délelőtt a szombathelyi múzeumot látogatta meg a művészpár. Itt kedves jelenet játszódott le. Egy kisdíák könyvet hozott vissza a könyvtárba. A könyvtáros kisasszony vissza akarta helyezni a könyvet a polcra, amikor Móricz Zsigmond kezébe vette a könyvet: A címe: Légy jó mindhalálig! Móricz Zsigmond ceruzát vett elő és jellegzetes, kacskaringós betűivel beleírta: „Az ismeretlen kisdíáknak — Móricz Zsigmond“.

A „bűvös notesz“ is előkerült látogatása alatt. Németh László írt Móricz Zsigmond „bűvös noteszéről“, amikor az „Esőleső társaság“ c. kötete megjelent. Még Jókainak volt a szokása, hogy globetrotter-korában állandóan jegyzetgetett. Móricz Zsigmond is sűrűn „ceruzázott“ adatokat, meséket, alakokat, szavakat, amelyek a költés szent pillanatában majd kibújnak, mint virág a földből, kalász a magból, hogy éljenek és életet hirdessenek. Ősz Iván közgazgatási furcsaságokat mesélt neki, igen megkacagtatták Móricz Zsigmondot.

A „huzsviti“ vasi pirostojás is feltűnt a múzeumban Móricz Zsigmondnak és magasztalta a tájbeszédék fontosságát. Ez a nyelv Hinterlandja, magyarázta lelkesen, ebből meríti erőforrásait az élő nyelv, amit az állandó változás, hullámzás, faji keveredés és a városi kultúra rohamos emelkedése eredményez.

A munkája felől kérdeztük:

Naponta reggel 5 órától délelőtt 10 óráig dolgozik. Legtöbbször Leányfalun és írógéppel ír. Állandó kapcsolatban van az étellel. Simonyi Mária beszélt el, hogy a felolvasott „Koldus Napoleon“ c. novellája a leírt módon történt meg. Az ősszel folyóiratot akar indítani, tekintettel arra, hogy megvált a Nyugattól. A magyar vidék feltáratlan értékéről, ismeretlen Indiáiról akar itt fel nem fedezett képeket adni, hogy minél teljesebb legyen az ország, ahol megnyomorítva és egyre csüggedőbben élnek az emberek“.

Ezt az akkor írt jegyzetemet egy érdekes adattal szeretném kiegészíteni. Autón mentünk Szombathelyről Kőszegre. A kedves városka főterén, a templom mellett, csodálatos szép volt a város fölé boruló hegyvidék, az Íróttkő pompája. A tavasz csak szebbé tette ezt a látványt, amikor egyik kísérőnk — lelkes szombathelyi ügyvéd — megfogta Móricz Zsigmond kezét: nézd csak Zsiga, olyan, mint Svájc. Móricz Zsigmondot bosszantotta a felesleges szövegkíséret, hunyorgatva nézett rá:

— Mondd, voltál már Svájcban?

Barátunk meglepetten felelt:

— Nem.

— Mert én igen, — kacagott Móricz Zsigmond.

Ezt az esetet Rózsahegyi Kálmánnal kapcsolatban ugyanígy említi Móricz Virág is, de Leányfalura áttéve a cselekményt. Nem tudom másként felfogni a dolgot, mint védekezésnek. Mert más a szükséges idegenforgalmi magyarázat és más a saját élményekhez a mások oktalan szövegmondása. Erre az írónak, különösen Móricz Zsigmondnak nem volt szüksége.

Móricz Zsigmond baráti sorokban köszönte meg a meghívást, a vasi utat. Levelével együtt „Rokonok“ c. kötetét dedikálta „rokoni üdvözléssel“:

„Kedves Barátom, köszönöm Neked, hogy elvittél Szombathelyre. Nagyon erős emlékek maradtak bennem. Ezek a mesebeli bajbíró idők sehol annyira meg nem kaptak, mint éppen a ti városotokban. Sokat tűnődöm a magyar sorson, az emberi sorson azóta.

Add át üdvözlétemet mindenkinek, akivel együtt voltunk, s akik jók voltak hozzánk.

Szeretettel üdvözöl igaz barátod,

Leányfalu, 1933. IV. 26.

MÓRICZ ZSIGMOND“

Legközelebb az I. G. E. (Írók Gazdasági Egyesülete) 1934. évi margitszigeti kongresszusán találkoztam velük, az Astoria-pavilonban tartott előadás-szon. Éppen ő elnökölt, s amikor előadás után meglátott, feleségével együtt olyan szeretettel üdvözölt, hogy valóban éreznem kellett: nála a barátság és szeretet nem szavak, hanem mély, rokoni kapcsolat. Az I. G. E. kongresszusát és ügyeit Kodolányi János, mint főtitkár vezette, nagy agilitással. A sivár években, az irodalmi társaságok exkluzív világa, a gazdagok és hatalmasok előkelő közönye mellett: komoly szervezet volt ez, sok segítséssel, de azzal a tagadhatatlan eredménnyel, hogy írók összejöttek, vitáztak az irodalom és a nép bajairól és — minden furcsaság ellenére — barátkoztak egymással. Szép volt az a május! Arany János margitszigeti fái alatt írók, költők sétálgattak, fővárosiak, erdélyiek, szegediek, tiszántúliak, igazi Helikon-hangulat volt a Nagyszálló körül. Ott ismertem meg Szép Ernőt és Reményik Sándort, Hunyadi Sándort és Berda Józsefet, Szerb Antalt és Szabó Pált, hogy a kereteket megjelöljem. Illyés Gyula és Nagy Lajos akkor kaptak meghívót a Szovjetunióba, hogy az Írószövetség kongresszusán a magyar írókat képviseljék, s azokban a napokban utaztak el.

Móricz Zsigmond csak egy napra jött be Leányfaluból, invitált, kétkézzel és szívesen. Sajnálom, hogy nem látogattam meg tuszkulánumban, kedvenc fái és virágai közt. Azóta megéreztem nála is ugyanazt, amit József Attilával kapcsolatban írt és reklamált visszaemlékezésében: a szeretet szomját és vágyódását. Milyen magányos lehetett, hogy így és ilyen mértékben szüksége volt a szeretetre! Ez süt ki abból a nyilatkozatából is, melyet a Nyugat 1924-es Móricz-számában olvastam: „Másé az élet, másé a bőség, másé a csók: miénk a lúdtoll s egy percnyi tömegmámor, amit mi magunk töltünk magunknak s felmutatván a Nézők szeme előtt, kiisszuk”. Sajnálom, hogy a meghívást nem teljesítettem, s nem mondtam el neki, hogy mindnyájan adósai vagyunk a szóért, a megnyitott útért. Érezze és tudja meg, hogy a hatalom ridegsége mellett van egy másabb hatalom: verselő fiai és a nép gyönyörű szeretete. Nem mentem el hozzá, mert sok volt bennem az okatlan gátlás, felszabadítatlan érzés: a százados alázat emléke és lefogó ereje.

*

Lapjának, a „Kelet Népe” számára később verseket küldtem, s amikor megköszöntem a közlés formáját, sajátkezű levélben válaszolt:

„Kedves Barátom,

örülök, hogy örülsz, örülj, hogy örülök. Szívesen elmennék Szombathelyre, — ez olyan hely, ahol még eddig a Kelet Népét senki se olvassa rajtad kívül.

Ha Pestre jössz, keress föl,

1940. IX. 19.

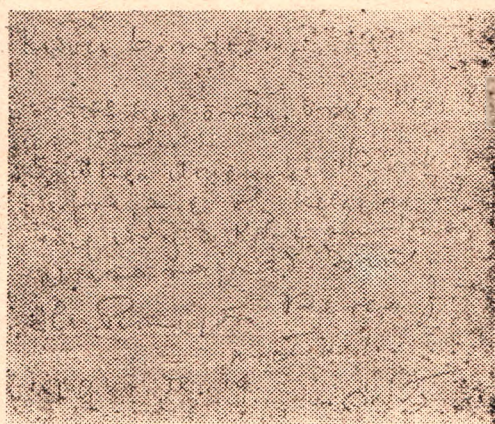
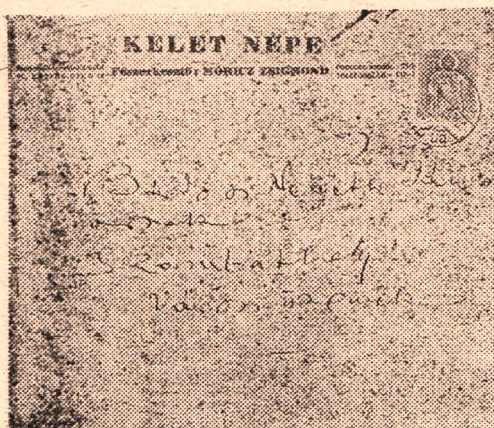
szeretettel

M. Zs.“

Itt helyre kell igazítanom Móricz Zsigmondot. Nem egyedül voltam, aki a Kelet Népét olvastam. Vasban, olvasták sokan, ha nem is előfizetőként. Az ő vetése akkor már aratásra ért mindenütt, a szlovenszkoí fiatal íróktól Brassóig, Debrecenről Szombathelyig. De az a sajátos nyomás, amely a 30-as évek elején ránehezedett, a halálos évek árnyékában fokozottabban megnőtt, elvesz-

tette reális mértékét, s hogy is tudhatta volna számbavenni gazdag termésének betakarítását: írók és olvasók körében.

A halálhíre igazolta ezt döbbenetesen és fájdalmasan. Csak Ady Endre elvesztése okozott olyan mély gyászt, lelki krízist, mint Móricz Zsigmond halála. Úgy éreztük s az egész ország úgy érezte: árvák maradtunk! Nemcsak az írók, az olvasók tízezrei is gyászolták korai és gyors halálát. Ekkor tudtuk meg, hogy „millió gyökerű“ volt az élete, szinte összefogta és tartotta az egész magyar glóbuszt.

Az első budapesti bombázás éjszakai fényénél: 1942. szeptember 4-én halt meg, agyvérzésben. Másnap, Szombathelyen, egy klubhelyiség fái alatt olvastam riasztó halálhírét, ugyanott, ahol 1937-ben József Attila tragédiájával is rámcsongetett az újság, csak akkor a fűtött kandallónál dideregtem. Otthon elővettem könyveit, s a Nyugat — amelyért Babitscsal annyit vitázott — 25 éves jubileumán mondott szavaira bukkantam: „Milyen boldog élet az, amit az író él, a költő, aki emancipálni tudja magát a természet vastörvényei alól: életében halhatatlanná lesz és a halálban élő marad“.

Egy ország, több: egy korszak tanúskodik azóta is Móricz Zsigmond iga-
máról.

Kolta Ferenc

Garay János egyetemi székfoglaló beszéde

Mintegy két héttel a márciusi nagy nap után, 1848. április 2-án ismét forrongtak a pesti egyetemi ifjak: hatalmas tömegben gyülekeztek össze, hogy tiltakozzanak a reakciós, udvarhú tanárok további működése ellen. Gyűlésükre meghívták Eötvös Józsefet, a vallás- és közoktatásügyi minisztert, aki meg is jelent az ifjúság között. Az eseményekről *Horvát Árpád*, a „philosophiai osztály” derék tanára tudósít bennünket egyik írásában („Közlemények irománytár-czámból”: Irodalomtörténeti Közlemények, 1894., 101—118. l.). Elmondja, hogy az ifjúság közölte a miniszterrel: „...el van határozva, az egyetemet inkább elhagyni, mint tovább oly pedáns és obscurus tanítók leckéire járni, mint a jelen tanárok nagy része. A termet minden oldalról e kiáltás: nem kell a jezuitizmus — tölté be. A jogtanárok közül az ifjúságnak egyben sincs bizalma. A philosophiai osztályból Horvát tanáron kívül egy sem kell stb. stb. stb.... A minister, nehogy a semester kárba vesszen, kénytelen volt a tanszékek helyettesítéséről gondoskodni”.

Így került a forradalmi mozgalmaktól lelkesült ifjúság által is szeretett és megbecsült *Garay János* a pesti egyetem magyar nyelv- és irodalomtani tanszékére. *Eötvös József* először *Vörösmartynak* szánta a tanszéket, ő azonban nem fogadta el, ellenben *Petőfi* javaslatára maga helyett *Garayt* ajánlotta. A miniszter 1848 áprilisában bízta meg a költőt a tanszék ideiglenes vezetésével. Beiktatását *Horvát Árpád* végezte el, mint az egyetlen, aki a régi tanárok közül a filozófiai osztályon megmaradhatott. (Vö. már idézett visszaemlékezését!)

Garay közismert szorgalmával és lelkiismeretességével látott munkához. Ezt bizonyítja az a tény, hogy még ugyanebben az esztendőben, június 18-án rendes tanárrá nevezte ki a miniszter. Az alábbiakban közöljük a miniszteri kinevezésnek az egyetem által hitelesített másolatát, amelyet a szekszárdi Balogh Ádám Múzeum Garay-reliquiái között találtam meg:

„Másolat 1695. Vallás és közoktatás ministeriumtól. Az egyetem Alelnökének. — Garay János a magyar nyelv és irodalomtani, Horváth Árpád a diplomatikai, Nendtvich Károly a vegytani, Purgstaller József a bölcsészettani, és Vallas Antal a mennyiségtani tanszékre az ezekkel öszvekött szabályszerű fizetménnyel rendes; — Bercsényi László pedig a politikai és váltójogi, továbbá Kornis Károly a büntető törvénytani; végre Suhajda János az egyházjogi tanszékre egyenkinti 800. pengő forinttal díjazva rendkívüli tanárokká, a magyar tudomány egyetemhez kineveztetvén, erről ön, kellő tudomásul ezennel értesítetik. — Budapest, Június 18-kán. B. Eötvös József msk. (p. h.)”

A szekszárdi számozású *Garayt* tehát a pécsi *Nendtvich Károllyal* együtt nevezték ki a forradalmi idők egyetemi tanáiraivá.

A Garay-reliquiák közül ugyancsak előbukkant Kováts Antal „bölcseleti igazgató“ levele is, melyet Garaynak 1848. július 4-én írt, s amelyben „örvendezése kijelentése mellett“ értesíti a kinevezésről, és másnap (tehát július 5-én) reggel 8 órára kéri megjelenését az eskü letételére.

Garay egyetemi előadásainak megkezdése előtt az eseményeket helyesen értékelő, lelkesítő beszédet intézett hallgatóihoz. Ferenczy József, Garay életrajzának írója 1883-ban készített monográfiájában még nem tesz említést erről a beszédről. 1886-ban azonban, „Garay összes munkái“ című öt kötetes kiadása bevezető tanulmányában (amely egyébként lényegében az előbb említett monográfia rövidített anyagát tartalmazza) ezzel a mondattal egészíti ki a költő egyetemi működését ismertető részt: „Egyetemi előadásait megnyitó beszédében hazafias tűzzel buzdította hallgatóságát a szabadság iránti lelkesülésre, s az ifjúság felbuzdulással hallgatta a szeretett tanárnak, a szabadság énekesének lelkesítő nyilatkozatait.“ (I. m. I. k. XLIV. l.) A beszédről többet nem ír, azt sem közli, hogy megállapításait honnan merítette. Ennek a beszédnek az állítólagos szövege bukkant most elő, sajnos nem a költő saját keze írásában. A fennmaradt kézíraton a beszéd szövege után a következő megjegyzést olvashatjuk: „Édesatyám, mikor a tanszéket elfoglalta, ezeket mondta. Édesanyám egy volt tanítványától kapta, aki azt akkor leírta.“

A mindeddig ismeretlen és ma is nagyon tanulságos beszéd szövege a következő:

Tisztelt Polgártársaim!

Midőn e tanszéket elfoglalom, b. Eötvös József közoktatási miniszter úr megtisztelő bizalmának és parancsának engedek. Követem a keblemben lakó hazafi köteleességérzetét, mely azt mondja, hogy minden ember azzal szolgálja a közügyet, az édes hazát, amivel legjobban tudja azt. Én tollal szolgáltam hazámat, tollal szolgálni tanultam, irodalom embere vagyok. A pálya tehát, melyre meghivaltam, az én pályám; teljesítem azon lelkesedéssel, melyet valamely szent, de nagy feltétel kivívása ébreszt a keblemben, s melyhez erőt, kitűnést maga ama szent tárgy kölcsönöz. S van-e szentebb, van-e nagyobb valami magyar emberre nézve, mint nyelve és nemzetisége? Ha én, a tanító lelkesült leszek szent tárgyam iránt, s önökbe tanításom által lelkesedést fogok önthetni, megvetünk minden nehézségeket, mert örömmel menendünk elébök, nem unandjuk meg egymást, mert arról beszélendünk, mi bennünket közösen lelkesít. S ha e tanfolyamot elvégre megfutottuk, s törekvésünk céljánál lelkesedésünk közös tárgyat: nemzeti magyar nyelvünk ismeretét s ismeretéből folyó igaz és tartós szeretetét magunkkal az iskolából hazavisszük, tanító és tanítvány egy szép diadalt érez, a teljesített kötelességnek szép s megnyugtató érzését.

Kedves Polgártársaim! Csak az szeretheti igazán nyelvét, ki azt tökéletesen, bensőleg ismeri. Én hazám szép nyelve iránt nemcsak azért viseltetem a leghőbb vonzalommal, mert hazám nyelve, mert édes anyám tejével szittam magamba, hanem főképp és azután szerettem meg, miután szerkezetével, szépségével, tökélyével megismerkedém.

Életem legszebb öröme, törekvésem legszebb feladása lesz, hogy tehetségemhez képest azt önökkel szintúgy megismertessem, megkedveltessem, önöket iránta lelkesedésre, legforróbb szeretetre buzdítsam, mert hiszem, hogy akkor ha hazájok nyelvét így szeretendik, szeretni fogják, hazájoknak s a nemzetiségnek ápolói, védői, terjesztői lesznek. A hazának nemcsak értelmes, de lelkes fiakra is van szüksége, s viszont, nemcsak lelkesedésre, hanem értelemre is. A kettő együtt teszi az igaz hazafit.

Ily hazapolgárookra a hazának március 15-e óta inkább szüksége van, mint valaha. Mert 15-nek jelentését önök, kik az eseményekben dicséretesen és lelkesen résztvettek, igen jól tudják. Hazánk újjászületett; egy új és nagy korszak küszöbére léptünk, mely még korántsem a győzelem, hanem a küzdelem korszaka, azon ígéretföldért, melynek kapuja kitárult ugyan már előttünk, de mi még a küszöbén át nem léptünk.

En szívből örülök, hogy önökkel a tanszék által közelebb érintkezésbe jöhettem, s a nagy célra, melyre mindnyájunknak törekedni kell, önök hozzájárulásával tán én is közelebb veztendem.

Nyújtsák nekem baráti jobbjukat, én íme odanyújtom jobbjomat, szívemmel együtt. Haladjunk pályánkon karöltve, mint szabad honpolgárokhöz illik, fesz és szűkkeblűség nélkül, szabadon! Legyünk szeretett nyelvünk s tanulmányaink iránti buzgalmunkban egyenlők, mint a közhazának fiai! Szeressük és segítsük egymást testvérileg!

Bár közvetlen bizonyítékunk nincs rá, hogy a beszéd szószerint így hangzott el, nincs különösebb okunk a kételkedésre. Ráismerünk benne *Garayra*, aki március 15-én lelkeshangú verset írt „Petőfi Sándor emlékkönyvébe“ címmel, egy másikba csodálattal hódolt „A március tizenötödiki nép“-nek, s aki a nagy nap után is több költeményben örömmel üdvözölte a forradalmi eseményeket. Ráismerünk arra a *Garayra* is, aki nemcsak szerette, de tervszerűen tanulmányozta és művelte a magyar nyelvet. Jellemző, amit pl. öccsének, Alajosnak, a kezdő költőnek 1846. december 6-án írt: „A költőnek egyik főbb és szakadatlan studiuma a nyelv, szintoly szükséges, mint az aesthesis, sőt talán ez utóbbi nélkül inkább ellehet, ti. lángész, mint az előbbi nélkül. A nyelvet tanulni, studiózni kell. Az „aesthesis sokszor velünk születik“. (L. a Figyelő XIII. kötetének 369. lapján.) Az említett rendezetlen reliquiák között is sok feljegyzést találtam nyelvtudományi művekből, sőt több önálló nyelvészeti tanulmányának fogalmazványára is rábukkantam. Mindez nagyon egybevág a beszéd gondolataival. Aligha tévedünk tehát, ha fiával együtt mi is *Garaynak* tulajdonítjuk az idézett beszédet. Ha pedig így van, szabadságharc korabeli versei mellett újabb nyilvánvaló cáfolatát kaptuk annak a régebben szívesen terjesztett, de hamis tanításnak, amelynek pl. *Jeney János* is hangot ad *Garay János*ról 1932-ben kiadott könyvében, amikor azt írja, hogy *Garay* „nem szerette a forradalmat, mert az újat akart, ő pedig a hagyományok embere volt“, s csak „jobb meggyőződése ellenére“ tör ki néha magából „bizonyos hetvenkedő hangon, túlfűtött animozitással.“ (I. m. 70. l.)

Ez a beszéd is arra int tehát bennünket, hogy a magyar nyelvért és a szabadságért lángoló Garay életművét újból alaposan megvizsgáljuk, és hogy megkeressük azt a helyet, melyet a reformkor többi költője között igazság szerint megérdemel.

Kuntár Lajos

Vasi mesemondók

Vas megye hosszú ideig fehér foltként szerepelt a magyar mesetérképen. Ez azt bizonyítja, hogy néprajzosaink elhanyagolták a népmesék gyűjtését, illetőleg a kevés gyűjtött anyagot sem publikálták, nem tették közkinccsé.

Vas megye népének képzelőereje, szép utáni és alkotási vágya semmivel sem maradt el más vidékek lakóitól. A szokások, dalok és táncok mellett éltek, virágoztak a mesék is, mert megyénkben is megvoltak azok a gazdasági és társadalmi okok, amelyek különösen ezt a műfajt táplálták.

A vasi népmesékből ma már gazdag anyag áll rendelkezésünkre. Tudományos vizsgálatuk is hamarosan megkezdődik.

*

A mesemondókat a múltban nem becsülték, művészetüket nem értékelték. Ma keressük, kutatjuk, számontartjuk, elismerjük és megbecsüljük őket. A felszabadulás óta rendszeresen folyik népi értékeink gyűjtése, megörökítése. Lehetővé vált az erkölcsi elismerés mellett az anyagi támogatás is, s ma már mesemondóink közül is többen viselik büszkén „A népművészet mestere” címet és élvezik a megérdemelt öregségi járadékot.

Vas megyében évek óta tervszerű és rendszeres mesegyűjtés folyik. Az ezen a téren mutatkozó — más megyékhez viszonyított — lemaradást felszámoltuk. A mesetérkép fehér foltja eltűnt, s a gyűjtött mesékből eddig három kötettel gazdagítottuk a magyar népmese-kincset.

Parasztságunk társadalmi és gazdasági helyzetének forradalmi megváltozása országosan, így Vasban is, győztessé tette a népet. A valóságot élő parasztság nem menekül a csodák világába, nem küzd többé a sárkányokkal, gonoszokkal, hiszen megvívta harcát s mint győztes: királyok, hercegek, grófok, nagyurak nélkül intézi sorsát. A mesék fő mondanivalója a szocializmus új életformái között nem sokat mond a hallgatónak. Ki is apadnak a források s nemcsak a mesélési alkalmak fogynak, hanem a mesemondók is. Ezért folyik országszerte lázasan a ma még élő mesemondók felkutatása, mesekincsük feljegyzése, megörökítése.

Az alábbiakban áttekintjük a vasi mesegyűjtést, megörökítjük a mesemondókat és feljegyezzük a gyűjtők nevét, egyben érzékeltetjük a múlt és a ma értékelése közti különbséget.

Kardos József csákánydoroszlói mesemondónk elmondta, hogy meséit Bándoli Ferencről tanulta, akivel hosszú ideig dolgozott együtt a kisnyómi uraságnál. Kardos szerint mestere sokkal több mesét tudott, mint ő. Hogy Bándoli kitől tanulta a sok mesét, nem tudja, arra azonban emlékszik, hogy írni-olvasni nem tudott. Az öreg

cseléd nagy időt ért meg. Öreg napjaira a szombathelyi kórházba került. Itt is halt meg 104 éves korában. Bándoliról százéves korában a Hír című szombathelyi napilap 1926 október 7-én riportot közölt. Megtudjuk ebből, hogy a 48-as vasi órserег egykori tagja milyen érdekességnek számít a kórházban: „... az igazgató főorvos név- és születésnapján ő mondja az első és a legszebb köszöntőt.” Ilyen teljesítmény egy cselédembertől valóban érdekesség és feltétlenül riporttéma. Persze, ha a riportból megtudhatnánk, hogy milyen volt az öreg mesemondó életpályája, hogyan lett mesemondóvá, kitől tanulta meséit, általában a mesemondói minőségéről olvashatnánk, még hálások is lennének érte. A riport azonban csak melleleg említi, hogy a kórház érdekes, pipázgató betege „igen népszerű, mert sokat tud mesélni”. A lap pár nap múlva újra visszatér Bándoli személyére és közli a „Mikor öregapámmal inas voltam” című tréfás kis mesét, ennél többre azonban nem futotta a cikkíró érdeklődése. Kár, hogy a két cikk után sem akadt senki, aki foglalkozott volna Bándoli személyével, magáról és meséiről feljegyzéseket készített volna. Még a múzeum illetékesei sem figyeltek fel az értékes emberre.

Bándoli Ferenc esete ékes bizonyítéka a népi tehetségekkel történt bánásmódnak. Száznégyszáz éves koráig nem akadt senki, aki megörökítette volna meseanyagát. A napilap is csak azért írt róla, mert száz évet ért, nem pedig mert tehetséges volt. Igaz is: kit érdekelt az úri világban egy paraszt tudása, művészete? Pedig mennyien voltak. Éltek, ahogy tudtak, aztán elmentek nyomtalanul, mint Bándoli Ferenc, megynkben csakúgy, mint az egész országban.

Kardos Józsefről, Bándoli tanítványáról, 1954-ben szereztünk tudomást. Meséit még ebben az évben felgyűjtöttük és értékesebb részét könyvalakban is visszaadtuk a népnek. (A furfangos Tilinkó. Szombathely, 1955.) Az ötezer példányban megjelent könyv első oldalán megtalálható az egykori cselédember képe. Személye közismertté vált, neve és mesekincse megörökítődött. Kardos bácsi megbecsült tagja társadalmunknak, egyik legnépszerűbb lakója falujának és környékének. A tanítvány elérte azt, ami kijárt volna a mesternek, csak közben meg kellett változni a világnak, az elismeréshez olyan idő kellett, amelyben nem a származás, hanem a tehetség a legfontosabb tényező az emberek értékelésénél.

Átvizsgálva a Savaria Múzeum kéziratárát, megynkben az első mesegyűjtést Kárpáti Kelemen hagyatékában találjuk. 1905-ben Csiszár Vilma Cákrról, Kovács Vilma és Ávár Anna Kőszegszerdahelyről, a következő évben Dragovits István pedig Perenyéről küldött egy-egy mesét Kárpátnak. A mesét lejegyzők semmit sem árulnak el a mesemondó személyéről. Az első név 1910-ből maradt ránk: Bencze József Varga József 80 éves csánigi takácsmestertől jegyzett le egy mesét.

Hosszú időn keresztül nem történt ezután mesegyűjtés megynkben. A kapitalizmus gyors fejlődése, majd a világháború elterelte a figyelmet a mesemondókról. Az ezerkilencszázharmincas években a népi írók mozgalmának hatására divat lett a falukutatás, így az epikus népköltészeti anyag gyűjtése is.

A vasi népmesék gyűjtésében az első jelentős eredményt Csaba József érte el. 1936-ban kezdte el gyűjtő munkáját. Eppen idejében, mert „Csákánydoroszlóban a mesemondás az újabb időben szűnőben van. Részben mert kihaltak a mesefák, továbbá, mert mióta villanyt kapott a falu, megváltozott a nép szórakozása.” Így kezdi a gyűjtő „A csákánydoroszlói nép mesekincse” című kéziratának bevezetését, majd megállapítja, hogy esténként a villany áldása folytán nem a mesemondókat hallgatja a nép, hanem rádió mellett ül, vagy a népkönyvtárból hazavitt könyvet olvassa. Csákánydoroszlón sok volt az uradalmi cseléd. A Batthyány grófok kastélya és sokezer holdas birtoka rányomta bélyegét az egész falu életére. Adott volt a gazdasági és

társadalmi helyzet a mesealkotásra, a csodák világába menekülésre. Volt is nem egy mesemondó a faluban. *Musics Károly*, *Soós József* és *Bálint Ferenc* nevét említi meg a szerző. „A régi idők legkiválóbb mesemondója Musics Károly volt”, ezt az állítást azonban csak öregek bizonygatása támasztotta alá, mesekincse ismeretlen maradt. Az utóbbi két mesemondótól csak egy-egy mesét sikerült lejegyeznie és a Vasi Szemlében közzétenni. *Kardos (Dóri) Mária* meséit majdnem teljesen megmentette. Az 1866-ban született, napszámoskodásból élő asszony 1940-ben bekövetkezett hirtelen haláláig kedvelt mesélgetője volt a nagycsákányi háznak. A szorgalmas gyűjtő 38 meséjét jegyezte le.

Dr. Dömötör Sándor múzeumigazgató az ötvenes években kezdte el megyénkben a mesegyűjtést. 1952-ben *Cséve János* 77 éves kemestaródfai lakostól gyűjtött. Egyet közzé is tett a Vasi Szemlében. Ugyanebben az évben fogott hozzá az Uraiújfaluban lakó *Nagy István* meséinek megörökítéséhez. Nagy István gazdag anyagának csak kis részét jegyezte le, a teljes mesekincs gyűjtése 1956-ban történt, amikor három alkalommal a híres mesemondó teljes anyagát magnetofon-szalagra vettük.

Nagy István a legismertebb és kétségtelenül a legjelentősebb vasi mesemondó. 1956-ban az országban elsőnek megkapta „A népművészet mestere” kitüntető címet. Büszke is rá. Apját vallja tanítójának: „Apám mesekirály volt. Sokkal erősebb mesélő, mint én. Az ő idejében rá sem rántottak a mesére, ha én tudtam volna, hogy valamikor ilyen értéke lesz a mesének, de sokkal többet tanultam volna meg!” 1879-ben született. Egész életében paraszti munkát végzett. Kivételes előadóművész. Gyakori szereplője a megyei népi rendezvényeknek. Sokszor szerepelt a budapesti és a győri rádió műsorában. Az 1956-ban átvett kitüntetéshez havi 500 forint nyugdíjat is kap. Ez az összeg nyugodt öregséget biztosít neki, s egyben bizonyítja az anyagiakban is megnyilvánuló elismerést, megbecsülést.

Nagy István neve nem veszett el az ismeretlenségben. Tehetsége és művészete jogossá tette a megörökítésre. A vasi mesék kiadványaiban fennmarad. (Az arany rózsafa. Szombathely, 1956. — A bűvös ládikó. Bp., 1959.) Sokan ismerik és szeretik. Valósággal éltető eleme a mesélés. Sajnálja, hogy eljárt már felette az idő, s rokkant lába nem engedi, hogy sokat utazzék, mesélhessen gyerekeknek, felnőtteknek. A feléje irányuló tisztelet és megbecsülés tükrözi leginkább a múltbeli és jelenlegi mesemondók sorsának különbségét.

Ismert és bő termésű mesefáink mellett több kisebb fa is él, virágzik megyénkben. Bükön több mesélőre akadtak Fábry Mihályné úttörői. A hallott meséket lejegyezték ugyan, de csak tartalmi kivonatként. A legtöbb mesét tudó *Taródy Ferenc* meséit külön is lejegyeztük. Kár, hogy a 78 éves mesélőt a betegség annyira kezdte, hogy unokája majdnem jobban emlékszik meséire, mint ő maga.

Mayer József a szentpéterfa melletti Csencsimajörban élt cselédként. Öreg napjaira a táplásszentkereszti szociális otthon lakója lett. Itt fedezte fel Elek Tibor, aki két mesét jegyeztet le tőle. Bár gazdag mesekincse volt, gégerákja nem engedte meg, hogy sokat beszéltessek, így a pásztorok életéből sok új színt és motívumot hozó meséi elvesztek számunkra. *Nagy Józsefné* csörötneki napszámos három meséje tartalmi lejegyzésben örökítődött meg. *Horváth József* rábahídvégi pásztor, jelenleg Szombathely V. ker. (Gyöngyöshermán) lakos személyében érdekes mesemondóra hívta fel figyelmünket Elek Tibor. Horváth József minden alkalommal változtatva mondja el meséit. Értékesebb anyagát magnetofon-szalagon örökítettük meg. Sok érdekes történetet tud a babonás pásztor-világból és a cselédsorsról. Cikkeink nyomán a rádió is megszólaltatta. Igen örül népszerűségének, kár, hogy betegsége miatt erősen romlik emlékezőtehetsége. Kemenesalja mesekincséből *Bakk Istvánné* ad ízelítőt. Laky

Rezső lejegyzésében mesék és mondák sokasodnak papírra. Ugyancsak Kemenesalja népének gazdag képzeletvilágát tükrözik *Németh István* 85 éves kelédi volt uradalmi kocsis meséi, amelyek lejegyzését most végzi Káldi Gyula.

Az eddig felsorolt vasi mesemondókat a rendelkezésre álló kéziratok alapján soroltuk fel. A gyűjtés betekintésére nem volt módunk, de a teljesség megköveteli, hogy megemlékezzünk a „Dunántúli Népművelő”-ben az 1930-as években közölt őrségi mesékről. Róka Zoltán egy *Tóth Pál* nevű mesemondó anyagaként több mesét is közölt. Sajnos, a közlemények semmit sem árulnak el a mesefa személyéről. Hasonlóképpen nem tudunk semmit *Szily Jánosné* bérbaltavári asszonyról, akinek két meséjét Somlóssi Sándor tette közzé. (A feneketlen tó. Szombathely, 1957.)

Röviden áttekintve ilyen képet tudunk festeni a vasi mesefákról. Szóltunk ismert és ismeretlen, bő termésű és kevés gyümölcsű fákról. Teljességre törekedve soroltuk fel a neveket. Jelentős munkát végeztünk a mesék feljegyzésével, ezt azonban nem tartjuk elegendőnek: szükségesnek éreztük a mesék visszaadását a népnek. A vasi mesefák mesekincsével gyakran találkozunk az érdeklődők az ifjúsági kiadványok lapjain és a rádió műsorában. Megyénket ma már gazdag meseanyag képviseli a magyar népköltészetben. Szorosan felzárkóztunk a gazdag kincsű megyék mögé. Ez a kis összefoglaló áttekintést kívánt adni a vasi mesegyűjtésről és emléket állítani a vasi földön élt és élő epikus népi tehetségeknek: a vasi mesemondóknak.

Babics András

A komlói kőszénbányászat története

A Dunántúli Tudományos Intézet tudományos munkatársának, Babics András kandidátusnak sorrendben ez már a második nagyszabású bányatörténeti munkája. (Az első „A pécsvidéki kőszénbányászat története”, Bp., Közoktatásügyi Kiadóvállalat, 1952.)

Bevezetesként rövid áttekintést ad Komló feudalizmus-kori történetéről, birtoktörténeti, népesedési, szociális és kulturális vonatkozásban, majd rátér tulajdonképpeni tárgyára, a komlói kőszénbányászat történetének bemutatására.

A feudalizmus-kori kőszénbányászatról elmondja, hogy a komlói kőszén felkutatására először az akkori földesúr, gr. Batthyány tesz kísérletet jószágigazgatója, Berks Péter kincstári bányagazgató szakértelmére támaszkodva — persze csak a szénkibúvásokra korlátozva a kutatást. A szén kitermelésére azonban mégsem az óvatos uradalom, hanem egy szászvári paraszttársaság teszi meg az első lépéseket 1812-ben. Utánuk (1820—24 között) az uradalom is kísérletet tesz a szén üzletszerű kitermelésére. Ezek a kezdeményezések azonban részint a kezdetleges termelő eszközök és a nehéz közlekedési viszonyok, másrészt a nehéz geológiai adottságok és a kellő szakértelm hiánya miatt hamarosan megbuktak. Az 1812-től 1824-ig tartó kísérletezéseket nem számítva a feudalizmus további ideje alatt Komlón komolynak tekinthető szénbányászatról, de még csak kísérletekről sincs tudomásunk.

A komlói kőszénbányászat tulajdonképpen csak a magyarországi kapitalizmus fejlődésének harmadik szakaszában, az imperializmusra való átmenet idején, a múlt század 90-es éveiben bontakozott ki. A szénterület rendszeres, üzletszerű kitermelését jánosi Engel Adolf pécsi kereskedő-tőkés kezdte meg az 1895-ben megnyitott Adolf-tárával. Engel Adolf jellegzetes magyarországi tőkés-figura, abban is, ahogyan a kapitalista meggazdagodást példázza (ifjúkorában házaló kereskedő, majd kiskereskedő, nagykereskedő, gyáros, földbirtokos), meg abban is, ahogyan kapaszkodik az uborkafára, vágyódik az úri-nemesi életforma után, s végül is „közgazdasági érdemei elismeréseként” megkapja a nemességet (valójában persze megveszi, de a finnyás „úrend” most is, mint régen, a királyi kegy leple mögé bújtatta azt a goromba ténnyt, hogy a „kékvérnek” szabott ára van). Hamarosan megépült a Glanzer- és a Szerencse-tárá, majd az Anna-akna, de 1903-ig csaknem kizárólag a felső, vékony telepekben folyt a termelés. 1905-ben újabb telepet tártak fel, s ez végképp eloszlatta a vállalkozás rentabilitása körüli kétségeket. A koalíciós válság éveinek elmúltával azután elérkezett az idő az elmaradott technikájú üzem korszerűsítésére. Evégből az Engel Adolf és Fia cég a Hitelbankkal társulva Dunántúli Kőszénbánya Rt. néven részvénytársasággá szervezte át az üzemet, amelyben a cég 300 000, a bank pedig 1 000 000 K tőkével vett részt. A fináncitőke tehát „szuverén

igényekkel bevonult a fiatal komlói kőszénbányászatba is" (28. l.), ám a korszerűsítést nem végezte el. A bányát újmerőben spekulációs célokból vásárolta meg. Ismerte az állam törekvéseit szénbányák vásárlására, a finanszírozás és az állam főfunkcionáriusai közt ekkorra már kiépültek „a kölcsönösen előnyös” kapcsolatok. Ezeket kihasználva a bányát — amelynek valódi értékéről a kortársaknak nyilván nem volt kellő ismeretük — egykori szóhasználat szerint „rásóztta” az állam nyakára, közel 2,5 millió K-ért.

Az állam századunk első évtizedében több bányauzemet vásárolt (Bozovicsi szénterület, a Fruska-Gorai szénbányák és szénmezők, valamint Komló és az ez időben újra saját kezelésbe vett Zsilvölgyi szénbánya), azzal a szándékkal, hogy egyrészt az állami nagyüzemek és a MÁV fűtőanyagát biztosítsa, másrészt azért, hogy szabályozóan tudjon hatni a szénárak és a munkabérek alakulására. Az állami célkitűzésekből azonban szinte semmi sem valósult meg. A kapitalista állam vezetői és a magánkapitalisták közti érdekközösség az állami érdeket ugyanis többnyire a magánérdek mögé kényszerítette. A munkásság is csak annyit nyert, hogy az állami bányák bányatárspénztárai közti kapcsolat révén mozgékonyabbá váltak az egyes bányák társ pénztárai is.

Az állami bányauzem egyébként sem gazdasági, sem szociális tekintetben nem ütött el a magánvállalatok bányáitól, és a munkások sem tettek különbséget a kétféle kapitalista üzem között. A komlóiaknak ugyanúgy meg kellett harcolniuk a maguk osztályharcát a kapitalista állammal, mint a pécsvidékieknek a magánkapitalista idegen társasággal. A komlói munkások osztályharcos megnyilvánulásai kezdettől összeköttetésben is voltak a nagyobb pécsvidéki bányák több munkásának fejlettebb mozgalmával.

A komlói állami bányauzem egyéb-

ként igen kedvezőtlen körülmények közt kezdte meg működését. Az első évek napi termelés-átlaga mindössze 12—14 vagon, az egy főre eső termelés igen alacsony, az önköltség igen magas, úgy, hogy a komlói bánya állandóan a deficitesebb állami vállalatok közé tartozott. A rentábilisabb termelést biztosító nagyobb beruházásoktól azonban elvette az állam kedvét az, hogy a szénterület készletét az akkori kutatások és tapasztalatok alapján mindössze hat millió tonnára becsülték.

1912—14 között mégis megépítették a korszerűsített formában még ma is üzemben lévő Új-aknát, „hogy az Anna-akna segítségével feltárt széntelepek mélyebb részeit is lefejtessék” (66. l.). Ugyanekkor a fejtési módot is alkalmazták a komlói telepviszonyokhoz.

Az első világháború alatt az erőltetett termelés miatt a feltáró munkát elhanyagolták. A háborús rablógazdálkodás hátrányos következményeit azután a békeévekben kellett megfizetni. A bánya termelése a 25 éves Horthy-rezsim idején is csak vegetált, különösebb fejlődés nélkül. Utolsó érdemleges tette az állami központi és a komlói helyi igazgatásnak az, hogy mélyfúrások segítségével és a geológiai ismeretekre alapozva újra felmérték a terület szénkészletét, s azt ezúttal 29 millió tonnára becsülték. Ennek alapján terveket is készítettek Komló nagyüzemi bányává fejlesztésére, a tervek megvalósítását azonban a második világháború feneketlen zsákja nyelte el.

Komló igazi felvirágzását népi demokratikus rendszerünk alatt, itt is kiemelkedően az első és a második tervidőszakban érte el. Hatalmas fejlődése — amelyről a tárgyat buzgalommal művelő és a népet szeretettel szolgáló tudós lelkesedésével számol be a szerző összefüggésben van Sztálinváros megtervezésével és megépítésével. Az ottani vaskombinát kohóinak kokszzükségletét a komlói kokszolható szénnek kellett biztosítania, Sztálinváros fejlődése tehát szükségszerűen vonta maga után Komló nagyará-

nyú fejlesztését. A fejlődés ütemére és mértékére két termelési mutatóval világíthatunk rá: 1945-ben a napi termelés átlaga 35,5 vagon, az első öt éves terv végén, 1954-ben pedig már elérte a napi 400 vagon. Szerzőnk kiemeli, hogy ilyen arányú fejlesztést a profit-alapon működő kapitalizmus soha, csakis az a szocialista rendszer tud elérni, amely a termelési kincseket az ember szolgálatába állítja s nem a haszonszerzésébe. Ismer-teti a szerző azokat a hatalmas beruházásokat, amelyekkel a termelést új aknák létesítése és az üzem minden irányú korszerűsítése útján a mai szintre emelték. Nem feledkezik meg annak a mélyreható változásnak a megrajzolásáról sem, amely ugyanezen időben a munkásság léteviszonyaiban végbement. Miután Komló önálló tröszt lett, a költségvetésbe hatalmas összegek kerültek munkavédelmi és biztosítási célokra. A tipikus bányász megbetegedés, a szilikózis leküzdésére minden technikai eszközt és minden orvosai segítséget igénybe vettek. A régi, rosszul elhelyezett, egészségtelen és szűk bányász lakások helyett a szocialista bányamunkások ma modern, összkomfortos lakásokban laknak, s az egykori kis bányászfalu hazánk egyik legszebb szocialista városává nőtt. Gondoskodás történt megfelelő kulturális intézmények betelepítéséről is. A nagyszerűen felszerelt, modern általános iskolák mellett Komló és környéke művelődését szolgálják egy ált. gimnázium, technikumok, óvodák és napközi otthonok, városi Úttörő-ház stb. „Komló tehát nemcsak a kőszénbányászat jellegzetes városa lett, hanem a mecseki szénmedence egyik fontos kulturális központja is. A kettő együtt egy és oszthatatlan egész, s párhuzamosan fejlődik” (261. l.).

„A tízéves fejlődés eredményei a mai

emberekkel már-már elfeledtetik azt az utat, amely a jelenhez vezetett. A régebbi idők meg éppenséggel kihullanak emlékezetünkől. A könyvnek az a hivatása, hogy a kortársak emlékezetében ébren tartsa ezt a fejlődést, másrészt, hogy jelenkorunk hatalmas törekvéseinek emléket állítson” — írja német összefoglalójában a szerző (283. l.), mintegy sommázva könyve hivatását. Szögezzük mindjárt le, hogy a könyv jól teljesíti hivatását.

Babics András dr. szakszerűen és mégis olvasmányosan, röviden s mégis minden lényegesre kiterjedően, a fejlődés iránti lelkesedéssel és a munkás, alkotó ember iránti figyelmes szeretettel írta meg művét. A könyvet haszonnal forgathatja a bányász és a műszaki szakember, mert olvasás közben — látva azt a fejlődést, amelynek maga is tevékeny előmozdítója volt — természetesen növekszik munkás öntudata, s fokozódik hivatásszeretete. Olvasás közben szocialista büszkeség kél a nem szakember olvasóban is, hiszen tárgyi alapon tud összehasonlítást tenni a profithajhász kapitalizmus emberellessége és a mi rendszerünk humanizmusa között. De talán mindenki másnál érdemesebb olvasniok a pedagógusoknak, akik helyi anyagon, életszerű közelségbe hozva taníthatják a könyv segítségével a magyarországi kapitalista fejlődés jellemző szakaszait éppen úgy, mint rövid, de máris korzakot alkotó szocialista fejlődésünk nagyszerű létesítményeit. S vajon van-e valami, ami ennél hatásosabban ülteti el és gyökerez-teti meg fiataljainkban a szocialista haza szeretetét, van-e, ami ennél jobban lelkesíti őket a szocializmus építésében való aktív részvételre? S ugyan mi lehetne ennél fontosabb?

Vas Károly

Szinnyei Júlia

A szőlőboszorkány

Szépirodalmi Könyvkiadó

A pécsi író művének cselekménye a szőlőtőkék birodalmában játszódik le: valahol Pécs mellett, a Jakabhegy aljában. A regény egyik érdeme, hogy a költött nevek ellenére csálhatatlanul ismerős a táj, mecsekvidéki a környezet.

Egy dűlő mikroszkópikus világában lélegzetviassafojtóan érdekes személyek jelennek meg. A regény főszereplője Ferenczi Gáspárné (leánynevén Irma), az őszülő szépasszony. Magányos, önző életet él; „senkivel sem vállal közösséget”. Ebben a szépvonalú asszonyban a magát-sajnálás (néha kissé túlsókat is teszi ezt) és a nagyravágás konok érzése lassanként megöli a szelíd, emberi érzelmeiket. Minden eszközt felhasznál, hogy kitörjön a kopott ruhák és a mosatlan edények közül, — a varrógép kattogását pedig a bálók zenéjével kívánja felcserélni. E harc közben azonban szerencsétlen férjét sikkasztásba kergeti, leányából pedig üres divatbábot nevel. Szép testét is feláldozza a remélt örökség érdekében. Az öreg Gló Márton szeretője lesz, majd amikor az mégis Józsa iratja házát és szőlejét: bosszúból Józsa urát csábítja el, a Hegyőrt. A regény végén a Hegyőr felesége férjére és Ferenczinére gyújtja a házát, amelyben a találkát tartják. Irma mindent elvesztett.

Férje, Ferenczi Gáspár csak halvány visszfénye ennek az erőszakaratú asszonynak. Testi felépítése gyöngye, jelleme romlott. Az asszony örökös zsörtölődése, a köznapok szürke ostora elaljasítják: odaadja becsületét, nyugalmát. S mit kap mindezért? Únt szerelmet, koncként nyújtott testi élvezetet és börtönt.

Anikó, a lány is anyja nagyravágása miatt válik öntelt kamaszlánnyá. A

dolgos, kedves kislányt már csak a bál, a ruhák és a fiúk érdeklik.

Mellettük a legizgalmasabb jellemnek kétségkívül Tókos Péter, a Hegyőr és felesége, Józsa. A Hegyőr döngő lépése dobogtatja a kis házak asszonyainak szívét, és szerelme teszi boldoggá őket. Épp ezért kevésbé hihető, hogy ez a magabiztos, hódító férfi szinte megsemmisül egy öregedő asszony előtt. Józsa megható, kedves alak. Érdekes, hogy az író éppen reá bizza Ferencziné megbüntetését. A szolgáló, alázatos szeretet asszonya ő. Testét és szerelmét adja a férfinak, aki visszaél ezzel a gyönyörű ajándékkal. Ekkor szinte eszelősen férjére és annak szeretőjére gyújtja Csele néni árván maradt házát. Jóságát bizonygatja Gló Mártonnal való bánásmódja is.

Ennek az öregedő szőlőművesnek alakját életből gyúrta az író. Ő a hegyvidék igazi és nagyon magányos hőse. Vihart jósol a felhőkből, és életet iszik a borból — miközben kutyája hűségesen pillog ballagó gazdájára. Becsületességét mutatja, hogy mégis Józsa hagyja vagyionát; furfangosságát, hogy borát egy cseppig elfogyasztja halála előtt.

Holub és felesége, a becsstelen Borszéki meg a kocsmárosné, végül Flinta, szerencsétlen kisleányával — szintén jellemző figurái a dűlő életének.

Köztük pedig ott vigyorog (ezernyi kusza lelki szálát bogozva) a címadó szőlőboszorkány: az öreg Csele néni. Ismeri a hegyi szerelmeket, és tudja a bűnököt. Gyilkolja a meg-sem-születetteket, és zsarolja a vétkezőket. Ágya kósza szerelmeseké, tehetsége a hűtlen asszonyoké. Félelmetes, titkos, rejtélyes, mint a szőlőhegyi éjszaka.

Ezek az alakok naphosszat kísérnek és borzongatnak bennünket. Mert félelmetesek ők, és ha van is bennük életszerűség — egy elhibázott, naturalista ízü írói szemléletből születtek. Ezért nincs Szinnyei Júlia könyvében egyetlen egy igazán egészséges alak sem. Testileg betegek, mint a nyomorék Holub és a rángatózó arcú Ferenczi. Lelki alkatukban pedig mind kóros jelenségek, elferdült ízlésűek és dekadensek. Ezért oly központi kérdés a regényben az erotika.

A cselekmény felszabadulásunk után játszódik. Hogy érdekelheti ezeket az embereket csak a pénz és a szerelem testi vonatkozása? Hol a mai élet ott, ahol szinte nincs tisztességes asszony? Ahol csak vízbe fúlnak (Holub), erőszakot követnek el (Borszéki), keritenek, és magzatelhajtással foglalkoznak (Csele néni), vagy más szörnyűségeket művelnek (Holubné)? Nem a desztillált erkölcsábrázolást és nem a sematikus irányzatosságot hiányolom, hanem azt az előremutató látást, amit adnia kell a ma magyar regényének! Az író alighanem egy darab ittmáradt múltat akart ábrázolni, azzal a céllal, hogy rávilágítson: ennek pusztulnia kell. Megoldása azonban nem a ma megoldása, hanem az „elvégeztetett, de semmi sem tisztázott” móríci keserű-

sége. A múlt ábrázolása nem korlátozódhat szerelmi ügyekre, és az sem igaz, hogy mai társadalmunk ennyire zártan hagyta a szőlőhegyek világát!

Ez az eszmei és az ebből fakadó esztétikai hiba azért fájdalmas, mert igen tehetséges író művéről van szó. Légtört teremtő erejére már utaltam, de szerkesztőkészsége is kiváló (talán csak a regény kezdete tűnik vontatottnak). Emellett szereplőit kitűnően jellemzi. Holub, Gló Márton és Csele néni halála sokáig bennünk él. Megdöbbenve merdünk a szétdarabolt kardigánra, amelyet Józsa vágott szét, mikor megtudta, hogy Irma a férjénél járt stb.

A szépen megragadott képekért dicsérjük a regény stílusát. Nyelve egyszerű, egyszerűségében is élettől duzzadó. Néha tömondatokat és mondatértékű nyelvi kifejezéseket alkalmaz, s ezekkel is megnyit ki tud fejezni! Épp ezért írónk tömör, sokat kifejező mondataival, nyelvi eszközökkel is hibátlanul érzékelteti a történetes miliójét.

Szinnyei Júlia regénye tehát maradandó művészi élményt nyújt. Reméljük, hogy elhagyva első könyvének hibáit, még sok jó regényt fog írni.

Várady Géza

Tüskés Tibor

Pécsi Múzsá

Legjobb lesz mindjárt az elején tisztázunk egy ellentmondást. Az előszó, amelyet nem a kötet összeállítója fogalmazott, ezt írja: „az itt következő lírai és prózai vallomásokból, visszaemlékezésekből kibontakozik a kép: mit adott

Pécs a magyar irodalomnak?” A könyvben sorakozó idézetek azonban inkább arra a kérdésre válaszolnak, mit írtak Pécs városáról az itt élő vagy áttutató írók: „a válogatás főelve az volt, — mondja Tüskés Tibor a jegyzetek ele-

jén — hogy időrendbe állított, jellemző és jelentős szemelvények tükrében bemutassuk: hogyan jelentkezik Pécs az irodalomban”. Tehát nem azt keresi, hogy a város milyen indítékot adott az irodalomnak, hanem hogy milyennek látják az írók Pécsét az évszázadok folyamán.

Ha az első kérdésre akarnánk válaszolni, számon kérhetnénk például Istvánfi Pált és Tinódi Sebestyént, akik baranyai születésűek lévén alighanem látogatták a pécsi iskolákat, s akiről a könyvben szó sem esik, vagy kereshetnénk a pécsi egyetem hallgatóinak mondott prédikációk ismertetését, amelyeknek haladó jellegére a legújabb kutatás mutatott rá (Kardos Tibor: A magyarországi humanizmus kora. 1955). Hiányolhatnánk Szatmári György (a könyv nem tudni miért, y-nal írja) humanista körének ismertetését, amely Pécsen talán elevebb irodalmi életet teremtett, mint a magányos s gyakran Budán tartózkodó Janus Pannonius. Emlegethetnénk Bogáti Fazekas Miklóst, a neves széphistóriaszerzőt és zsoldárfordítót, aki Válaszúti György barátjaként több évet töltött városunkban, s emlékül beültette a mecseki szőlővesszőket zsoldárfordításába.

Mindezek azonban a városról nem írtak, illetve ha írtak, mint Oláh Miklós, belekerültek a könyvbe, tehát a szorosabb szempont szerint logikusan járt el a szerző.

Arról tovább vitatkozhatnánk, hogy talán ajánlatosabb lett volna a nehéz kiadási viszonyok között a városi tanács mecénási hajlandóságát arra felhasználni, hogy végre tiszta képet rajzoljunk Pécs irodalmi múltjáról. A fennmaradt gyér emlékekből is kiderül, hogy a XVI. század végéig a magyar irodalom egyik felfellobbanó tűzhelye volt városunk. Ezt a szerepet csak 1941-ben vette újra át, amikor a „Sorsunk” megjelent. A közbeeső háromszáz évben csak átutaztak itt az írók, s amikor megértek, mentek Pestre vagy máshová. E hasadás okait,

a kezdeti és befejező fellendülést érdemes lenne alaposabban elemezni.

Az a bírálata azonban, amelyik azt keresgéli, mi nincsen az előtte fekvő könyvben, mi az, amit találni szeretett volna: könnyebb végét fogja a botnak. Fogadjuk el az összeállító szempontját annál inkább, mert ez is szép, hasznos és úttörő munka: összeállítani egy változatos, érdekes gyűjteményt, amely a Pécsről szóló verseket, prózai részleteket tartalmazza. Kezdjük megint a kifogásokkal. Ha a török utazó keleti szóvirágokba fulladó leírása helyet kap a könyvben (hadd kapjon: exotikumnak is jól hat), miért szorul ki Eszterházy Pál realisabb, éppen ezért többet mondó városképe, amelyet a „Mars Hungarica”-ban arról a Pécsről fest, amelyet 1664-ben Zrínyi és Hohenlohe hadai pár nap múlva felgyújtának. Ha annyi mai író szerepeltet a gyűjtemény utolsó fejezetében (igen helyesen), miért hanyagolja el a prózaírókat, például Kolozsvári-Grandpierre Emilt, akinek több regénye (különösen a „Tegnap” és a „Nagy ember” első része) Pécsen játszódik, s több érdekes megfigyelésben számol be a vidéki városi életéről? Az újabban megjelent negényeket, amelyeknek írója itt élt vagy él, és cselekményük színhelyét városunkba helyezik (Kopányi György, Katkó István), miért ne lehetett volna legalább rövid szemelvényben bemutatni?

Essünk túl az összes kifogásokon. A szemelvényeket általában gondos és részletes jegyzetek követik. Néhány hiba azonban akad. A „Malmos Síd” (123. l.) aligha téves olvasás. „Sé”, „sí” patakot, folyóvizet jelentett a régi magyarban, a „d” képzőnek kicsinyítő jelentése mellett gyűjtőképzős értelme is volt (Bükösd, Komlód, stb.). A „Malmos Síd” tehát azt jelenthette: a Malmos patak környéke. Válaszúti hitelességében, ki nek szövegében előfordul ez a szó, nincs okunk kételkedni, tehát bizonyos, hogy az ő idejében Malmos Sídnek hívták a budai külvárost. Nem tudom, honnan

ered a „Malom-szeg” elnevezés? Bizonyos, hogy későbbi forrásból való, ha nem utóbb gyártott, modern név. Jó lenne, ha nyelvészeink közül valaki alaposan megvizsgálná ezt a kérdést, amely apróság ugyan, de Pécs történetének szerves része. Továbbá Apollo nem „az örök ifjúság istene” (124. l.), hanem a Napé, a világosságé, a teremtő fényességé, tudományé, művészeteké. Ezért veszi körül a kilenc múzsa, tehát a tizediknek, a pécsinek illenék ismerni gazdáját. „Chanteclair” valóban kakast jelent (126. l.), de egyúttal E. Rostand 1910-ben (Somlyó cikke keletkezési évében) előadott, szimbolikus darabjának is címe. Az akkori divatos nagy kalapokat is a sokat emlegetett színműről nevezték el. Végül **Marlitt** nem írt „kalandos” regényeket (127. l.), legalább is a *Gartenlaube*” édes-kés írónőjének rózsaszínű regényeire nem nagyon illik ez a jelző.

Szinte megkönnyebbülök, hogy túljutottam a kötelező kritikai bakafántoskodáson. El kellett végeznem, mert hol foglalkozzanak részletesebben ezzel a könyvvel, ha mi itt, Pécsen nem bogarásszuk végig? Azonban a mérleg másik serpenyőjébe is kell raknunk, nemcsak mert így szokás, hanem mert a „Pécsi Múzsa” jó tulajdonságai súlyosabbak, mint a hibái.

Tüskés Tibor hat csoportba osztja anyagát. Az elsőben, amely a „Középkor és humanizmus” címet viseli, közli a Gellért-legenda Gellért és Mór találkozását elbeszélő részletét. A pécsi egyetemet megerősítő oklevél, majd Janus Pannonius három verse következik, és Bonfini megemlékezése Janus temetéséről. Oláh Miklós pár soros városképe zárja a fejezetet.

„Török idők” a második rész címe, amely Válaszúti György „Pécsi disputá”-jából átveszi az állítólag első magyar nyelvű turisztikai leírást, a két vitatkozó tettyei sétáját. Evlia Cselebi gyakran idézgetett leírása után két ritkán emlegetett, de értékes vers következik:

egy latinból való fordítás és egy magyar nyelvű kuruc ének egy szakasza.

Két fejezetben közli a kötet az elszűrkült pécsi irodalmat („Reformkor és szabadságharc kora” — „Kiegyezés és millenium”). A kötet összeállítója küszködik, hogy a kevésből teremtsen valamit. Garay János, Frankenburg Adolf és Várady Antal kedves emlékezeit az átutazó Barna Ignác erőltetetten szellemeskedő verse és Gárdonyi József modoros prózája tarkítja. Itt kap helyet a fiatalon elhunyt Koczián Sándor naplórészlete és három verse. Ő az egyetlen fró a kötetben, akinek nem Pécsről szóló művei is helyet kapnak. Sorsa mélyen inegindító, de azért nemcsak abban van provinciális túlzás, amit Tüskés Tibor is annak ítél, hogy „Pécs Petőfiének” nevezik, hanem ilyen arányú szerepeltetésében is. A két fejezetből kiemelkedik Kossuth Lajos őszinte felháborodástól izzó vezércikke, amelyet a pécsi botozásról írt.

Majdnem a könyv felét foglalja el a két utolsó rész („Huszedik század” — „Tegnap és ma”), s joggal. Megszínesednek a közölt írásművek: látszik, hogy bővebb anyagból válogathatott a szerkesztő. Már a névsor is sokat mond: Surányi Miklós, Babits Mihály (három művel), Somlyó Zoltán, Juhász Gyula, Móricz Zsigmond. Jó gondolat volt a Nyugat 1910. okt. 1-i felolvasó estjét követő két pécsi sajtókritika szembeállításá.

A „Tegnap és ma” című fejezetben — a fejlődés biztos jele! — többségbe kerülnek az állandóan városunkban élő frók (tizenegy közül hat), s az eltávoztak közül is mély gyökök fűzik városunkhoz Kodolányi Jánost, Weöres Sándort, Sásdi Sándort és Kopányi Györgyöt. Egyedül Németh Lászlót kell az „átutazók” típusába sorolnunk, de közölt néhány soros, érdekes jegyzete indokolja szerepeltetését.

Tanulságos és igen hasznos Tüskés Tibor könyve. Hasznosságát különösen biztosítja, hogy Pécs irodalmi múltjának ismertetésén kívül összegyűjti a vonat-

kozó szövegeket is, így az olvasó egy kötetbe sűrítve kapja mindazt, ami városunk irodalmi múltjában a legfontosabb. Érdekes kép bontakozik ki a középkori gazdag és virágzó Pécsről, a török hódoltság alatt is érvényesülő ipari középpontról.

A szemelvények megválogatása általában gondos körültekintés eredménye, néha szellemes ötletek várnak a figyelmes olvasóra. A kísérő szöveg mértéktartóan alkalmazza az efféle gyűjtemények szokásos meghatódott hangját; a legfontosabb adatokat összegyűjti, mégsem fá-

raszto. A kötet végén aprólékos jegyzetek egészítik ki a gyűjteményt, amelyet 23 szorgalmasan összegyűjtögetett kép is tarkít.

A könyvet nemcsak városunk múltja iránt érdeklődők és a megye iskolái olvassgathatják haszonnal, hanem az itt megforduló idegenek is, akik irodalmi tökérből ismerhetik meg Pécs változatos múltját. Tüskés Tibor munkáját nemcsak a szorgalom és lelkesedés jellemzi, hanem városunk és az irodalom szerep-tete is.

Fábián István

A Világirodalmi Kiskönyvtár két utolsó kötetéről

Hölderlin: Hyperion

Hebbel: Judit

Európa Könyvkiadó

Az Európa Könyvkiadó szép feladatára vállalkozott a Világirodalmi Kiskönyvtár megindításával: a nagyterjedelmű klasszikus műveken kívül kevésbé ismert, kisebb terjedelmű szépirodalmi termékek is eljutnak így a könyvbarátok kezébe, sőt — olcsóságuk következtében — tulajdonába is. Legutóbb Hölderlin Hüperiönja és Hebbel Judit című drámája jelent meg ebben a hasznos sorozatban, — beszéljünk tehát ezúttal ezekről a művekről!

1. Hölderlin: Hyperion

Hölderlin, a korai német romantika egyik nagy képviselője, Goethe és Schiller kortársaként az ő bűvkörükben élt. Olyan közel állt a két nagy klasszikushoz, hogy nem alaptalanul tekintették e korai romantikus író művészetét a német klasszicizmus egyik válfajának. Hölderlin a görög mitológia és az ógörög

történelem megszállottja, rajongása tetézi Goethe és Schiller iránt érzett csodálatát.

Schiller tanítványaként indult, de élményei, reménytelen nagy szerelme szenvedését olyannyira fokozták, hogy a kínok átélésében mesterét is túlszárnyalta. Ez a szenvedés űzte az örök Hellas napfényes tájaira. A „görög szépség” szerelmese, és ez a szerelem valósággal göröggé avatta. Hellas korának tiszta erkölcsét a német földre akarta plántálni, hogy meghozza népének békéjét és boldogságát. Szinte benne élt a görög mitológiában.

Hölderlin inkább költő, mint regényíró. Egyetlen életében megjelent regénye, a Hüperiön is prózában írt költszet. Az esemény alantós szerepet tölt be e regényben, a gondolatok, az érzések uralkodnak, eltölti valami csodálatos líraiság. Az ilyen túlzott líraiság általában nem szokott használni a regénynek, de

Hölderlin helyes érzéssel elkerüli a veszedelmeket: a levélkeretet veszi segítségül, hogy áradó érzéseit és gondolatait befoglalja. A főhős, Hüperiön beszámol barátjának, Bellarminnak élményeiről. Így válik a regény szinte egyetlen nagy monológgá. Még abban is ragaszkodik a líraisághoz, hogy gondolatait és érzéseit a versek strófáihoz hasonlóan szakaszokra tagolja.

Mi a regény vézna cselekményének lényege? Hüperiön emberré érése, elszakadása mesterétől, Adamastól; utazásai; találkozási nagy barátjával, Alabandával; kialakuló nagy szerelme Diotimával, hősies harca az új görög szabadságért. E cselekménykeretben vall a természet iránti rajongásáról, pantheizmusáról, s kifejezésre jut Rousseau eszméihez való ragaszkodása: a tudomány megrontja az embert; „amelytől balga ifjúságomban tiszta öröömöm igazolását vártam, mindent elrontott számomra” — írja. A gyermek-ség békéjét sóváran emlegeti, mert „isteni lény a gyermek, amíg nem merül el az ember kaméleon-színében”. A társadalomból el akar vonulni, feledni, „hogy emberek is vannak”, visszatérni oda, ahonnan elindult, „a Természet, a változatlan, csendes és szép Természet karjaiba”.

Hüperiönnek Diotimához fűződő nagy szerelme is a ragyogó természet ölen éled. A cselekménynek ebben a szálában égi magasságokba emelkedik a költő tolán az a nagy szerelmi élmény, amely egy gazdag frankfurti bankár feleségéhez fűződő viszonyából táplálkozott. Diotima csodálatosan tiszta lény, „a természet teremtő harmóniájának foglalata, a megvalósult eszmény, a tökéletes szépség”. E szerelem történetében a klasszikus, ókori görög világot varázsolja elének. Mintha Diotima az Olümpuszról leereszkedett istennő lenne, az eszményi szépség megtestesülése, a lelki finomság örök mintaképe. Viszonyukba nem lopakodhat csöppnyi érzékiség, csókuk is leheletnyi, szerelmük két tiszta lélek csodálatos

összeforrása. Ilyen odaadó, egymást feltő szerelem még a költészetben is ritkán akad. Azért képes a közösségért hozott áldozatokra. Hősiesen tűrik mindketten a gyötrelmeket, amikor Hüperiön az új Hellas megteremtéséért, a görög szabadságért hadbavonul. Íme, itt található a romantikusokra jellemző önzetlen szabadságszeretet! A szerelem petőfies feláldozása a szabadságért! De ez is Hölderlin sajátos ábrázolásával jut kifejezésre. Ahogy a költő életében tragikusan végződik a Diotima-élmény (Hölderlinnek mennie kell a szerelmi viszony kipattanása miatt a frankfurti bankár házából), a Hüperiön—Diotima viszonyban is tragikus a vég. A görög szabadságharc elbukott, Hüperiön céltalannak találva életét egy veszélyes csatára vállalkozik. Előtte levélben búcsúzik Diotimától, s tudatja hősies öngyilkossági szándékáról. Mit tehet a romantikus Hölderlin tollával jellemzett Diotima? Kedvese iránti bánatában csendesesen elhervad. Mire a vészes csatából szinte csodálatosan megmenekülő Hüperiön levelével újra felkeresi, Diotima sorvadását megállítani nem lehet.

Hölderlin hű maradt Hüperion—Diotima szerelmének ábrázolásakor a maga szerelmének tragikus történetéhez. Ugyanakkor a kemény bírálat hangján szól korához is: Diotima csak akkor létezik a nagy görög hazafi, Hüperiön számára, ha az új Hellas feltámad. Mert Hölderlin—Hüperion nem egyéni boldogságra vágyik, neki egyetemes boldogság kell. Másrészt: egy boldogtalan világban nincs helye két boldog embernek sem.

A Hüperiön Hölderlinnek legkedvesebb műve volt. Egész életén át érlelte, mint Goethe a Faustot. Amikor a költő elméje 1807-ben teljesen elborult, és elfeledetten élt egy asztalosmerter házában toronyszobájában, fel-alá rohanva a Hüperiön szövegét deklamálta.

S valóban remekmű e regény, prózája költői próza. Benne zeng mindaz a nyelvi varázs, ami verseiben is meg-

található. Valami csodálatos melankóliájú szó-zene uralkodik e nyelven, s ez jól illik a romantikához, sejtelmessége még jobban megadja a szavak árnyékában megbújó végtelen romantikus szárnyalást. A könyvnek szinte bármelyik lapján megtalálhatjuk a természet költői dicsőítését. Hüperiön, amikor már mindene elveszett, csak a természetben talál vigasztalást, így fejezi ki rajongását: „De te még ragyogsz, te nap az égen! Te zöldelsz még, szent föld! A tengerben még folyamok zuhognak és árnyas fák susognak a délből. A tavasz gyönyörűsége álomba dalolja halandó gondolataimat. A mindent meglelevenítő világ teljessége ittás mámorral telíti és táplálja csüggedt valómat.”

Hölderlin sajátos nyelvének zamatát akarta ízlelni korának embere, amikor még életében megjelent csodálatos regénye, a Hüperiön. Az élő-halott költőt már költőtársai is elfeledték; amikor 1826-ban valakinek eszébe jutott, hogy ki kellene adni műveit, kiderült, hogy lélek nélküli testét még nem zárták a koporsó szűk börtönébe. Mi, amikor a regény lapjait forgatjuk, nemcsak gyönyörű nyelvével élvezzük, hanem tanulunk tőle áldozatos szabadságszeretetet, s egyre közelebb érezzük a költő jóslatának megvalósulását: „hogyan is lehet válni, mint a gyermekek, s az ártatlanság aranykora is visszatérhet még, a béke és a szabadság kora, hogy akad még

egyetlen öröm, egyetlen nyugodt hely a földön!” De mi, akiknek földjén a béke és a szabadság megvalósult, nem korlátozzuk törekvéseinket „egyetlen nyugodt hely” megvalósítására, hanem kiterjesztjük az egész föld egyetemére.

A Hüperiön a fájdalom könyve, a költő sok-sok csalódásának foglalata, mégis felragyog benne az optimizmus, mégis tanít bízni és remélni. Kimondja a nagy igazságot: „Nem élne semmisen, ha nem remélne.” A regényt a békés egymásra találás reményével zárja: „Mint szerelmesek civódása, olyanok a világban lévő disszonanciák. Megbékélést rejt a viszály, s egymásra talál mind, ami szétvált”.

Csalódik, aki a könnyű olvasmány ízeit akarja a Hüperiönban megtalálni. Művei — a romantika más képviselőinek érdeklődéséhez hasonlóan — telítettek filozófiával. Nehezen tudjuk feloldani a költő mély érzéseit és gondolatait, de nyelvnek nagyszerű varázsa átlendít a nehézségeken, hiszen nem tudunk elszakadni gyönyörű költői képeitől, újra és újra olvasni kívánjuk. A regény pompás nyelve nagyszerűen érvényesül Szabó Ede korszerű fordításában.

A megértést nehezíti a mitológiai háttér, s még inkább fokozza a görög és a római mitológia ötvözete. A fordító jegyzetei megkönnyítik az olvasó munkáját, bár egyes közismert fogalmakat is feleslegesen magyaráz, viszont magyarázatra szorulóknak maradnak ki a jegyzetből.

2. Hebbel: Judit

Hebbel a XIX. sz. nagy német drámaírója (1813—1863), művein romantikus és realista kettősség érvényesül. A romantikusok módján keresi a régmúltba vezető témákat, különös vonzalommal merít a biblia világából. Ugyanakkor alakjainak jellemzésében, a lélekábrázolásban a legjobb kritikai realisták mesterfogásait alkalmazza.

Pontosan öt évtizedes életéből három évtizedet gyötrelmes szegénységben nyo-

morgott, a mérhetetlen nélkülözés mély barázdákat szántott lelkén. Drámáinak tragikus hangulata így mély élményekből táplálkozott, mert az élet folyásáról szerzett tapasztalata tragikus életfelfogása filozófává, művészetét meghatározó világnézetté növekedett.

Világszemléletének kialakulásában jelentős szerepet töltött be a hegeli dialektika. Az ember törekvéseit, a világ folyását, az élet fejlődését dialektikusan szem-

lélte. Kialakította a felsőbbrendű hősöket, az átlagember képességeit messze túlszárnyaló robosztus egyéniségeket, akiknek azonban szükségszerűen bukniok kell, mert szembekerülnek a világ törvényszerűségeivel. Drámáiban kifejezésre jut, hogy a fejlődés menetét megakadályozni nem lehet, a haladás útjában álló ember elbukik, mert gátolni akarja egy fejlettebb társadalom létrejöttét.

Hebbel történelemszemlélete idealista, a társadalom alakító erejét figyelmen kívül hagyja, a történelmet műveiben a kiemelkedő egyéniségek alakítják. De ezeknek a felsőbbrendű nagyságoknak bukniok kell, mert a világ nem tűri őket. A lázadó egyénekre mégis szükség van, hogy az élet mozogni tudjon, megtartsa a ritmusát.

Judit c. drámájának cselekményét az ószövetségi zsidó nép történetébe helyezi. Nabukodonozor asszír császár fővezére, Holofernes hadjáratot vezet a középpázsiai népek leigázására. A vérszomjas hadvezér híre elég ahhoz, hogy távoli népek küldöttei járuljanak a sereggel vonuló Holofernes elé meghódolásukat jelenteni. Csupán a zsidó nép sáncolja körül magát, mert istenének csodatevő erejében bízik. A világot immár uraló Holofernes minden haragja a maroknyi zsidó népre zúdul, apraját-nagyját eleve kardélre ítéli. Íme, már a történet is érdekfeszítő. Az isten imádásában különösképpen a fegyverforgatásban kicsi zsidó népnek összeütközése maga is lehetőséget ad a drámaiságra. A vérbeli drámaíró Hebbel azonban céljában messze túlmegegy a cselekményhordozta drámaiságon. Robosztus óriásokat teremt, akik magasan kiemelkednek környezetükből, szembeállítja őket az egyoldalúnak látszó küzdelemben.

Így teremti meg már a dráma nagy-szerű expozíciójában Holofernes félelmetes alakját. Nagy monológja elárulja kivételes egyéniségét, egyedülvaló nagyságát, társtalanságát: „Számomra az élet nem pusztá és unalmas bendőtömés, la-

nem a lét folytonos változása, örökös új-jászületés. Ej, a sok bárgyú népség között gyakran úgy érzem, mintha egyedül lennék, s mintha csak olyankor ocsúdnának magukra: ha karjukat, lábukat levágatom... Lenne bár ellenségem, csak egyetlen egy, aki szembe mer szállni velem! Megcsókolnám, s ha kemény viadal után, porba dönteném, ráborulnék, s együtt halnék meg vele!” — mondja. De ki mer közeledni az óriáshoz? Seregében, tisztjei és közkatonái között is kegyetlenül osztogatja a halálos ítéletet a legcsekélyebb kilengésért. Mit várhat akkor az ellenfél? Ugyanakkor Holofernes önmagát sem kíméli: „a rostélyon égetett elítélt mellé fekszik, hogy szenvedését megízlelje, lovával nyaktörő szakadékokon ug-rat át.

De megteremti Hebbel Holofernes méltó ellenpárját is. Judit ez, aki annak a zsidó népnek a leánya, amelynek megsemmisítését az asszír fővezér már elrendelte. A nyers és kegyetlen férfin és a gyenge asszony szembeállításával még inkább növeli a dráma rendkívüliségét. Ám Judit és szolgálója beszélgetéséből megtudjuk, hogy a gyenge asszonyi különben is rendkívüli egyéniség lakozik. Elszántságban nincs nála hiány; hiszen életét céltalannak tekinti boldogtalan házassága után, amely épen hagyta szüzességét. Mert „semmi a nő, csak férfi teheti valamivé: anyává teszi. A gyermek, akit szül, az egyetlen, amivel asszony a létezését a természetnek megköszönheti. Nyomorultak a magtalanok, de én a kétszeresen boldogtalan, aki sem szűz, sem asszony nem vagyok!” — mondja. Tudatában van rendkívüli szépségének, tudja hogy megejtő varázsú az asszír vezér számára. Amikor Holofernes kegyetlen tervéről értesül, s elhatározza önfeláldozását népe megmentéséért, a kételkedő Efraimnak így érvel: „Ha az óriás fejével a fellegeket verdesi, s nem tudtok fölélni hozzá, nos, vessetek elé egy drágakövet: majd lehajol, hogy fölvegye, s akkor könnyen leigázhatjátok.” Igen.

ám, de Juditot is megbűvöli Holofernes rendkívüli egyénisége; a házasságban csatlódott asszony majdnem meghódol férfias jelleme előtt, amikor látja vakmerő bátorságát, — célja előtt megtorpan. Elfelejtí népeért vállalt feladatát, Holofernest megöli ugyan, de már nem hazafiaságból, hanem asszonyi büszkeségének meggyalázóján hajtja végre ítéletét. Tetével népét ugyan megmenti, de sorsából katharzis csak úgy születhetik, ha önmagára is a vének tanácsának halálos ítéletét kéri. Így bukik el a dráma két rendkívüli egyénisége, mert Holofernes zsarnoknak született, a közösséggel soha nem azonosulhatott, Judit a cselekvés pillanatában ugyancsak egyéni sérelmével táplálja egyre lankadó tettekésségét.

A két főhősön kívül a drámában csak jelentéktelen, színtelen szereplőket találunk. Ezek közül Judit szolgálójának, Mirzának tartós szerepe van ugyan, de jelenléte csak arravaló, hogy indokolt legyen úrnőjének vallomása helyzetéről, — gondolatairól, felsőbbrendű szándékairól. Hebbelt nem is érdekli a hősök környezete, a gyarló zsidó nép bemutatása is

csak azért indokolt számára, hogy Judit kontrasztjaként szolgáljon. Míg őt eltölti a magasrendű hazafiság, Bethulia népe egymást vádolja és öldösi, nem akad egyetlen férfi, aki a hazáért halni kész lenne. De így is jól lerántja a leplet Bethulia farizeus papjairól, akik nem szánják a gyermekükért gyötrődő anyákat, vigasztaló szavak helyett vallásos szövegekkel kínozzák őket.

Hebbel Judit c. drámájának minden sora a két főhős jellemének formálását szolgálja. Egyetlen jelenetet sem írt le, amelyből a hősök nagysága ki ne érződne. Ez a dráma is jól igazolja Hebbel ábrázolásbeli szándékát: „nem illusztrált szavakat akarok, hanem embereket, akik égneek, mint a fáklyák!”

A Judit c. dráma napjainkban is igényt tarthat színpadi sikerekre. Ha 1848-ban a plebejus forradalom vissza is riasztotta azt a Hebbelt, aki maga is sokáig nyögte a feudalizmus terhét, ebben a drámájában a haladás ügyét szolgálta, késznek mutatkozott a zsarnokság leleplezésére.

NEMES ISTVÁN